

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KİMLİK-GÜVENLİK İLİŞKİSİNİN BİR ÖRNEĞİ
OLARAK AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI VE AB
GÜVENLİĞİ**

**KAMİL EFKAN ERKAN
7716106**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. NURŞİN ATEŞOĞLU GÜNEY**

**İSTANBUL
2011**

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KİMLİK-GÜVENLİK İLİŞKİSİNİN BİR ÖRNEĞİ
OLARAK AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI VE AB
GÜVENLİĞİ

KAMİL EFKAN ERKAN
7716106

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 12.05.2011
Tezin Savunulduğu Tarih: 23.05.2011

Tez oy birliği ile başarılı bulunmuştur.

Unvan Ad Soyad

İmza

Tez Danışmanı: PROF. DR. NURŞİN ATEŞOĞLU GÜNEY

Jüri Üyeleri: DOÇ. DR. AYŞEGÜL SEVER

DOÇ. DR. ÖZDEN ZEYNEP OKTAV

İSTANBUL
2011

ÖZ

KİMLİK-GÜVENLİK İLİŞKİSİNİN BİR ÖRNEĞİ OLARAK AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI VE AB GÜVENLİĞİ

Hazırlayan **Kamil Efkan Erkan**

Ocak, 2011

Güvenlik kavramı, AB kimliğinin vazgeçilmez önceliklerinden olmuştur. Bu çalışmada; bu nedenle Soğuk Savaş sonrası AB'nin güvenlik politikasında ötekileştirme örneği olarak Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde Akdeniz politikasına bakılmıştır. Çünkü çeşitli toplumsal yapıları barındıran Akdeniz, Avrupa güvenliğini etkileyen önemli bölgelerden birisi olmuştur. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır: İlk bölümde, uluslararası ilişkilerde kimlik-güvenlik ilişkisi Konstrüktivizm Teorisi yardımıyla incelenmiştir. İkinci bölümde, AB güvenlik anlayışı içinde kimlik oluşum sürecinin etkisine bakılmıştır. Son bölümde, tezin ana konusu olan Avrupa Komşuluk Politikası'nın Akdeniz bölgesinde uygulanmasına bakılmıştır. Böylece Avrupa Komşuluk Politikası'nın Akdeniz'e genişletilmesiyle oluşturulan kimlik-güvenlik ilişkisinin AB güvenliği üzerindeki etkisine bakılmıştır.

Teorik ve Pratik açıdan bakıldığında, uluslararası ilişkilerin merkezinde yer alan bir kavram olan güvenlik konusunda, güvenliği sağlanacak olan Ben ve tehdit eden Öteki şeklinde bir ikilik meydana gelmiştir. Ben kimliği, Öteki üzerinden tanımlandığı için kimliğin oluşum süreci aynı zamanda bir ötekileştirme sürecidir. Soğuk Savaş döneminde güvenlik barış ve istikrar için Avrupa'da birlik yani bir güvenlik topluluğu oluşturulmaya çalışılmıştır. Soğuk Savaş döneminin bitimiyle tehdit algılamaları ve buna bağlı güvenlik anlayışı değişmiştir. Bu nedenle AB uluslararası düzeyde küresel bir aktör olabilmek için siyasal bir kimliğe ihtiyaç duymuştur. Sonuçta, Soğuk Savaş sonrası dönemde AB, Akdeniz'in güneyini Avrupa güvenliği için tehditlerin kaynağı olarak düşünmüştür. Bu nedenle denilebilir ki; AB, Akdeniz'in güneyini ötekileştirmiştir. Bu şekilde AB, Avrupa kimliğinden farklı olarak ayrı bir kimlik ve güvenlik alanı yaratmayı amaçlamaktadır. Üstte anılan üç bölüm çerçevesinde bu amaç irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: AB, Güvenlik, Kimlik, Ben-Öteki, Ötekileştirme, Avrupa Komşuluk Politikası, Akdeniz

ABSTRACT

EUROPEAN NEIGHBORHOOD POLICY AND EUROPEAN UNION SECURITY AS AN EXAMPLE OF THE RELATIONSHIP BETWEEN IDENTITY-SECURITY

Prepared by **Kamil Efkan Erkan**

January, 2011

Security notion has become an essential priority for the EU's identity. In this study, Post-Cold War Mediterranean section are examined at European Neighborhood Policy as an example of othering in the EU's foreign policy. The study is composed of three parts. In the first chapter, security and identity relation in international relations is investigated with the help of Constructivism Theory. In the second chapter, the effect of the process of identity formation is examined within sense of the EU security. In the final chapter, The implementation of the European Neighbourhood Policy in the Mediterranean region, main subject of the thesis, are examined. Thus, relationship between security and identity created by the extension of the European Neighbourhood Policy to the Mediterranean region is examined on the effect of the EU security.

Theoretical and practical terms, about security which is situated in the center of international relations, whose security to be provided is self and the other that is threatening occurred in a form of duality. Identity of self is a process of othering due to defined through the other. During the Cold War period is tried to be constituted a security community and unity in Europe for security, peace and stability. With the end of the Cold War Era, the threat perceptions and security understanding that is attached the threatens have changed. Therefore, the EU needed a political identity to become a global actor at the international level. As a result, Post-Cold War Era the EU thought South of the Mediterranean that the sources of threats of the European security. Therefore, the EU made them othering. The EU aims to create a different identity and security area from European identity. This purpose is discussed within the framework of the three sections that referred to above.

Key Words: EU, Security, Identity, Self-Other, Othering, European Neighborhood Policy, Mediterranean

ÖNSÖZ

Tez çalışmam sırasında araştırmalar, birincil ve ikincil kaynakların incelenmesi üzerinden yapılmıştır. Birincil kaynak olarak tezin ana unsuru olan Avrupa Birliği'nin belge ve raporlarından yararlanılmıştır. İkincil kaynak olarak tezimin konusu hakkında yazılmış literatür (kitap, makale ve elektronik kaynaklar) incelenmiştir.

Tez çalışmam sırasında yardım ve desteklerini esirgemeyen, ayrıca yüksek lisans eğitimim sırasında bilgilerinden yararlandığım değerli danışmanım Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Nurşin Ateşoğlu Güney ile değerli asistanı Sayın Dr. Vişne Korkmaz'a;

Tez araştırmalarım sırasında desteğini eksik etmeyen bölüm arkadaşlarım Gözde Arasıl, Erdem Demirtaş, Nihan Uraz ve Seher Yücel'e;

Tez süresince desteklerini esirgemeyen sevgili aileme ve arkadaşlarım Semra Güre, Ümmühan Topal ve Fatih Uzun'a en içten dileklerimle teşekkür ederim.

İstanbul: Mayıs, 2011

Kamil Efkan Erkan

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK, KİMLİK, FARKLILIK VE ÖTEKİ İLİŞKİSİ	6
2.1. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı.....	6
2.1.1. Temel Kavramlar: Güvenlik ve Tehdit.....	6
2.1.2. Güvenlik ve Tehdit Algılamalarının Niteliği.....	8
2.1.3. Güvenlik Önceliklerinin Tarihsel Arka Planı	11
2.2. Uluslararası İlişkilerde Kimlik, Farklılık ve Öteki Sorunu	15
2.2.1. Uluslararası İlişkilerde Kimlik kavramı	15
2.2.2. Kimlik, Farklılık Oluşum Süreci: Öteki Sorunu ve Güvenlik	17
2.2.3. Kolektif Kimlik Kavramı ve Güvenlik.....	20
2.3. Konstrüktivizm’de Kimlik, Farklılık, Öteki ve Güvenlik İlişkisi	22
2.3.1. Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm Kuramı	22
2.3.2. Konstrüktivizm ve Kimlik.....	23
2.3.3. Konstrüktivizm’de Güvenlik ve Kimlik İlişkisi	25
3. AVRUPA BİRLİĞİ’NDE GÜVENLİK İLE KİMLİK, FARKLILIK VE ÖTEKİ İLİŞKİSİ .	30
3.1. Avrupa Birliği Güvenlik Anlayışı	30
3.1.1. Soğuk Savaş Dönemi Avrupa’da Güvenlik Anlayışı	30
3.1.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde AB Güvenlik Anlayışı	34
3.2. Avrupa Birliği Kimlik Oluşum Süreci	38
3.2.1. Doğu-Batı Ayrımından Kuzey Güney Ayrımına: Avrupa Neresidir?	38
3.2.2. Avrupa Kimlik Oluşum Süreci ve Öteki	40
3.3. Avrupa Birliği, Kimlik ve Güvenlik İlişkisi.....	43
3.3.1. AB Kimliğinin Güvenlik Boyutu	43
3.3.2. Güvenlik Topluluğu olarak AB	44
3.3.3. Kimlik Güvenlik İlişkisinin AB Dış Politikasına Yansıması	46
4. AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI VE AKDENİZ KİMLİĞİ	52
4.1. Avrupa Komşuluk Politikası Öncesi Avrupa Dış Politikasında Akdeniz	52

4.1.1. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Öncesi Avrupa ve Akdeniz	52
4.1.2. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: Barselona Süreci.....	57
4.2. Avrupa Komşuluk Politikası ve Akdeniz Boyutu	63
4.2.1. Avrupa Komşuluk Politikası ve Güvenlik.....	63
4.2.2. Avrupa Komşuluk Politikası ve Akdeniz.....	68
4.3. AB'nin Akdeniz Politikasında Kimlik-Güvenlik İlişkisi	71
4.3.1. Avrupa Komşuluk Politikası'nda Kimlik Olgusu ve Akdeniz Kimliği.....	71
4.3.2. Akdeniz Kimliği ve Avrupa Güvenliği İlişkisi.....	73
4.4. Akdeniz'de Avrupa Komşuluk Politikası'na Paralel Gelişmeler ve Komşuluk Politikası'na Etkileri.....	78
4.4.1. Barcelona Artı Deklarasyonu	78
4.4.2. Akdeniz İçin Birlik.....	79
5. SONUÇ	82
KAYNAKÇA	88
ÖZGEÇMİŞ	102

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
BM	: Birleşmiş Milletler
ENPI	: European Neighborhood Policy Instrument
EUBAM	: European Union Border Assistance Mission in Rafah
EUPOL COPPS	: EU Police Co-ordinating Office for Palestinian Police Support
MEDA	: MEsures D'Accompagnement
NATO	: North Atlantic Treaty Organisation
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu

1. GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerin merkezinde yer alan bir kavram olan güvenlik, bir var olma varlığını devam ettirebilme durumudur. Güvenlik; insan, toplum, devlet ve uluslararası sistem güvenliği şeklinde bir sarmal oluşturmaktadır. Ancak dönem dönem bu unsurların güvenliklerinin önemi farklılık göstererek hem kendi içinde hem de birbirleriyle çatışmaktadır. Bu nedenle de o dönemin konjonktürel dalgalanmalarına bağlı olarak öncelik sıraları değişmektedir. Genel olarak baktığımızda, devlet güvenliği uluslararası ilişkilere hakim bir olgu olmuştur. Buradan diğer unsurların güvenliklerine ulaşmak amaçlanmıştır. Böylece doğal olarak güvenliği tehdit eden bir olgu oluşmuş, korku, endişe ve merak duyulan bir düşman yaratılmıştır. Çünkü her bir unsur kendi güvenliğini sağlamaya çalışırken sahip oldukları farklı özelliklerden dolayı çıkarları da farklılaşmakta ve birbirleriyle çatışmaktadır. Yani devlet güvenliği ile toplum güvenliği farklılaşabildiği gibi devletler arası güvenlik anlayışları da çatışabilmektedir. Burada güvenliği sağlanacak olan “Ben/Biz” ve tehdit eden “Onlar/Öteki” şeklinde bir ikilik meydana gelmiştir. Bir Ben/Biz kimliği oluşturma süreci başlamıştır. Dolayısıyla bu süreç aynı zamanda bir ötekileştirme süreci, Öteki’ni tanımlama süreci olmuştur. Ben/Biz kimliği, Öteki üzerinden tanımlanmıştır. Yani daha çok karşıtlık üzerinden, ne olmadığı üzerinden tanımlanmaya çalışılmıştır. Uluslararası ilişkilerde bu Ben-Öteki tanımlaması genel olarak önce Batı-Doğu, Soğuk Savaş sonrası dönem de de Kuzey-Güney ayrımı şeklinde yapılmıştır. Yani uluslararası ilişkiler Batı-Doğu, Kuzey-Güney ayrımına dayanmıştır. Özelde ise Ben/Biz Avrupalı-beyaz-erkektir.

Batı, diğerleri ile ilişkilerinde model olarak sunulmuştur. Geri kalanlar dünyanın başka yerlerine uygun olup olmadığı sorgulanmadan Batı’nın değer ve sistemlerini kucaklamak zorunda bırakılmışlardır. Dünyanın geri kalanı; Doğulu Öteki, yabancıdır. Öteki sık sık istismar edilmiş, dışlanmış, fethedilmiş, sömürgeleşmiştir. Farklılıklardan oluşan böyle çatışma içindeki bir yapı sonucu Batı’nın, istikrar ve güvenliğe ihtiyacı vardır. Daha sonra yerini Kuzey-Güney’e bırakacak Doğu-Batı farklılaşması, coğrafi anlamın yanında politik bir anlam da kazanmaktadır. Hatta bu anlamı ön plana çıkmıştır. Batı, kimliğini ve çıkarlarını geri kalan Öteki ile değişim ilişkileri aracılığıyla Avrupa ve Amerika da oluşturmaya başlamıştır. Öncelikli olarak Avrupa içinde kavramsallaşan Batı, burada bir modern Avrupa

kimliği oluşturma iddiasında bulunmuş daha sonra bu kimliği, diğer yerlere ihraç etmeye çalışmıştır.

Soğuk Savaş dönemiyle birlikte Avrupa güvenliği, barışı ve istikrarı için oluşturulmaya çalışılan Avrupa Birliği (AB) o zaman ki adıyla Avrupa Topluluğu (AT) zamanla kıtanın geneline hakim olarak Avrupa'nın temsilcisi haline gelmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nin bitimiyle uluslararası konjonktürel dalgalanmalara bağlı olarak AB'nin hem siyasi bütünleşmede hem de uluslararası düzeyde güç kazanımı ile global bir aktör olabilmesi için siyasi kimliğe de ihtiyacı bulunmaktadır. Bu da kültürel anlamda Avrupa kimliğinin sosyal ve siyasi olarak anlamlandırılması çabalarını doğurmaktadır. Ortak bir Avrupa bilinci ve değerleri etrafında ulus üstü bir kimlik yaratılmaya çalışılmaktadır. Yeni bir kültür inşa etmek için oluşturulmaya çalışılan kimlik doğal olarak bir Öteki oluşturmaktadır.

Avrupa oluşturmaya çalıştığı birliği ve kolektif kimliği ortak düşman, kendinden farklı görüp yabancılaştırdığı Öteki üzerinden tanımlamaya çabalamaktadır. Avrupa; kendi dışındakine yönelik, 1) İlişkinin ve algılamının türüne göre 2) Dünyadaki konjonktürel dalgalanmaya göre bir aidiyet alanı belirlemektedir. Yani, *dönemsel bir ötekileştirme süreci yaşamaktadır*.

AB ortak değerlere dayalı bir barış ve güvenlik projesidir. AB; siyasi, kültürel ve coğrafi sınırlarını Ötekiler'in tasarlanan Avrupa normlarına uyumu ölçüsünde belirlemeye çalışmaktadır. Amaç Avrupa içinde bir güvenlik alanı, güvenlik topluluğu yaratmaktır.

Dolayısıyla, AB' de kimlik ve güvenlik birbirini tamamlayan iki önemli değer olmuştur. Her ikisi de AB'nin varlık sorunu bağlamında önemli işleve sahiptir. Yani güvenlik olgusu AB kimliğinin vazgeçilmez önceliklerinden olmuştur. Bu bağlamda, Avrupa kimliği oluşumunda ve varlığını sürdürmesinde yakın ve uzak çevre etkili olmaktadır. Çevreden kaynaklanan potansiyel tehlike ya da işbirliği bölgeleri, Avrupa'nın kendi kültür ve uygarlık tanımlamasını şekillendiren etmen olarak geçmişte ve günümüzde Avrupa ilgisinin yoğunlaştığı yerler olmuştur; Akdeniz, Ortadoğu, Kafkasya, Rusya gibi...

2004'te 10 ülkeyi kapsayan büyük genişlemeden sonra AB'nin sınırlarının ve komşularının değişmesi, Birliği sınırlarının güvenliğini sağlayacak ve komşuları ile ilişkilerini geliştirecek yeni bir politika arayışına itmiştir. Kendi coğrafyasında özgürlük, güvenlik ve adalet alanı tesis etmek isteyen AB; bölgesine yönelik yasa dışı göç, artan sığınma talepleri, insan ticareti, uyuşturucu kaçakçılığını önleme, ekonomik ve sosyal ilerlemenin sağlanması ve enerji güvenliği gibi sorunların çözümü için 12 Mayıs 2004'te 17 ülkeye yönelik Avrupa Komşuluk Politikası'nı yayımlamıştır. Bu politika, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Politikası'nın bir devamı niteliğinde Güney Akdeniz ülkeleri için de uygulanmıştır.

Burada Avrupa nedir, AB'nin sınırları nerede başlayıp nerede bitmektedir, AB tarihsel ve güncel anlamda Avrupa kavramıyla ifade edilen politik, kültürel ve coğrafi alanı ne ölçüde temsil etmektedir, AB nasıl bir kimliğe sahiptir, bir güvenlik aktörü müdür, bu kimliğin sınırları, belirleyicileri nelerdir gibi sorular akla gelmektedir. Bu çalışmada, bu sorulardan da yararlanarak ve uluslararası ilişkilerde güvenlik-kimlik ilişkisinden yola çıkarak, AB'nin kimlik/farklılık oluşturma, ötekileştirme sürecinin, AB güvenliği üzerindeki etkisine bakılacaktır. Buradan AB dış politika ve ötekileştirme araçlarından birisi olan Avrupa Komşuluk Politikası'nın Akdeniz örneğinde nasıl işlediği, buradaki kimlik-farklılık, ötekileştirme sürecinin uluslararası ilişkilerdeki kimlik-farklılık sürecinden bir farkının olup olmadığı incelenecektir.

Akdeniz örneğinin seçilmesinin çeşitli nedenleri vardır. Bunlara kısaca değinmek gerekirse; AB Akdeniz'de yıllardır özel bir bölge kurmaya çalışmaktadır. Ayrıca Soğuk Savaş yıllarından beri çeşitli politikalar geliştirerek Akdeniz'in güneyini ve doğusunu ötekileştirmiştir. Bunda güvenlik kaygıları ön planda yer almıştır. AB, Akdeniz'de geliştirdiği önemli bir proje olan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Projesi'nin eksik ve başarısızlıklarını gidermek, onun işlerliğini ve devamlılığını sağlamak için başta doğu komşuları için tasarladığı Avrupa Komşuluk Politikası'nın kapsamını, Akdeniz'i de içine alacak şekilde daha da genişletmiştir. AB, Akdeniz bölgesinin güvenliğini kendi güvenliğinin bir parçası, bir devamı olarak görmektedir. Bu nedenle de son dönemde Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da gelişen ayaklanmalar, çatışmalar Avrupa güvenliği açısından Akdeniz'in önemini daha da arttırmıştır.

Elinizdeki çalışma üç bölümden oluşacaktır. Güvenlik ve kimlik ilişkisi üzerinden okunan konu genelden özele doğru bir bölümlendirme ile incelenecektir. Yani uluslararası ilişkiler literatürü içerisinde geliştirilen kimlik-güvenlik ilişkisinden yola çıkılmış ve daha sonra bu ilişki dünya siyasetini şekillendiren merkezi bölgelerden birisi olan Avrupa kıtası üzerinden örneklendirilmiştir. Son bölümde daha da özele inilerek Avrupa'nın tek temsilcisi haline gelen AB'nin kimlik-güvenlik ilişkisinin somut bir örneği olan Avrupa Komşuluk Politikası örneği ve Akdeniz politikası üzerinden kimlik-güvenlik ilişkisinin boyutları incelenecektir. Tüm bunlar incelenirken konunun daha iyi anlaşılması için uluslararası ilişkiler kuramlarından Konstrüktivizm'in konuyla ilgili ilkelerinden yararlanılacaktır. Peki neden bu kuram seçilmiştir? Çünkü Konstrüktivizm, kimliği merkezi bir konuma oturtturarak, güvenlik sorunlarının askeri güç kullanmadan belirli normlar geliştirip ortak kimlik oluşturarak çözüme kavuşturulması fikrini savunmuştur. AB'nin Akdeniz'de işte tam da yapmak istediği budur.

Birinci bölümde; öncelikle uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramının yeri tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu inceleme içerisinde güvenliğin ne olduğu, ona nasıl ulaşıldığı, güvenliğin kime ait olduğu, güvenlik sorunu oluşturan tehditlerin nasıl tanımlandığıyla ilişkili tartışmalara değinilecektir. Bu şekilde ana çerçevesi ve unsurları çizilen genel güvenlik anlayışının ve buna bağlı tehdit algılamalarının AB'nin oluşum sürecinin başladığı Soğuk Savaş Dönemi'nden günümüze kadar olan dönemde ne yönde değişiklik gösterdiği incelenmiştir. Daha sonra güvenlik kavramını tanımlamada kullandığımız kimlik olgusunun uluslararası ilişkilerdeki önemi anlaşılmaya çalışılmıştır. Güvensizliğin oluşmasında Öteki'nin varlığından yola çıkarak uluslararası ilişkilerde kimlik oluşum sürecinde Öteki sorununa ve bunun güvenlik üzerindeki etkisine değinilmiştir. Birbirleri ile etkileşim içinde yeniden inşa sürecine giren kimliklerin ortak değerler üzerinden oluşturduğu kolektif kimlik kavramının güvenlik ile ilişkisine yer verilmiştir. AB kolektif kimliğinin güvenlikle ilişkisi böylece daha kolay kurulabilecektir. Birinci bölümün son kısmında daha öncede belirtildiği gibi, AB güvenlik anlayışı içinde kimlik-farklılık-ötekileştirme sürecinin daha iyi anlaşılabilmesi için teorik alt yapı olarak kullanılacak Konstrüktivizm kuramı incelenecektir. Konstrüktivizmin temel özelliklerinden ve uluslararası ilişkilerdeki konumundan yola çıkarak, güvenlik ve kimlik kavramlarına olan yaklaşımı, Alexander Wendt, Peter Katzenstein, Emanuel Adler, Ole Wæver gibi temsilcilerinin değerlendirmeleri ışığında anlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde; öncelikle Avrupa Birliği'nin etkisi göz önüne alınarak, Soğuk Savaş ve sonrası dönemde Avrupa'daki güvenlik anlayışına değinilecek ve Avrupa Birliği'nin kimlik oluşum süreci incelenecektir. Burada öncelikle uluslararası sistemdeki Doğu-Batı ve Kuzey-Güney ayrımında Avrupa kimliğinin nerede konumlandığına bakılacak, daha sonra, bu süreçteki“Öteki” sorununa değinilecektir. Avrupa kimliği oluşumunda Öteki'nin yeri nedir, dönemselsel olarak farklılık göstermekte midir, genel Ben-Öteki ilişkisinden farklılaşmakta mıdır şeklindeki sorulara yanıt aranarak, AB kimliğinin güvenlik boyutu yani güvenlik ile olan ilişkilerinden bahsedilecektir. Bu ilişkinin bir sonucu olan AB'de güvenli bir alan yaratma çabaları, Karl Deutsch'un güvenlik topluluğu kavramından yola çıkarak analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu bölümün son kısmında da kimlik-güvenlik ilişkisinin AB'nin dış politikasına nasıl yansıdığına değinilecektir. Çünkü AB'nin dış politika araçlarından genişleme ve Komşuluk Politikası'nda kimlik ve güvenlik ilişkisi merkezi bir öneme sahiptir.

Üçüncü ve son bölümde; tezimizin ana konusunu oluşturan Avrupa Komşuluk Politikasının genişletilerek, bu politikaya Akdeniz'in de dahil edilmesinin nedenlerine ve Akdeniz'de

uygulanmasının Avrupa güvenliği üzerindeki etkilerine bakılacaktır. Yani AB’deki kimlik-güvenlik ilişkisinin bir örneği olan Avrupa Komşuluk Politikası’nın Akdeniz’e genişletmesiyle bölgede giriştiği kimlik oluşum sürecinin AB güvenliği üzerindeki etkisine bakılacaktır. İlk olarak, bu politika öncesinde Akdeniz’in Avrupa dış politikasındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yine tarihsel miladımız Soğuk Savaş yıllarının başlangıcıdır. Bu dönemden Komşuluk Politikası’na kadar geçen süreçte Akdeniz’e yönelik geliştirilen politikalara değinilecektir. Politikalara, kronolojik değışime sadık kalınarak değinilmeye özen gösterilmiştir. Özellikle burada Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, Barselona Süreci ön plana çıkmaktadır. Çünkü bu politika ile Akdeniz’de bir “güvenli Akdeniz kimliği” yaratılmaya çalışılmıştır. Bu, kimlik-güvenlik ilişkisinin Akdeniz’e en önemli yansımasıdır. Nihayetinde, bu politikanın yeterli başarıyı elde edememesi üzerine Akdeniz Avrupa Komşuluk Politikası’na dahil edilmiştir. Komşuluk Politikası’nın Akdeniz’deki bölümü, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı’nın eksikliklerini gidermek amacıyla oluşturulmuş daha kapsamlı, daha gelişmiş bir devam politikası niteliğindedir. Bu yüzden, tezin son kısmında politikanın karşılaştığı engeller ve sorunlar ışığında Akdeniz ayağı analiz edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Avrupa Komşuluk Politikası’nda kimlik olgusunun nasıl ele alındığına da değinilecektir. Çünkü bu politika, AB Dış Politikasının bir ötekileştirme örneğini oluşturmaktadır. Son olarak da bu politikada Akdeniz’ kimliğinin nasıl tanımlandığı ve Avrupa güvenliği ile ilişkisine değinilecektir. Böylece Avrupa kimlik-farklılık oluşturma, ötekileştirme sürecinin Avrupa güvenliği üzerindeki etkisi Komşuluk Politikası’nın Akdeniz örneği ile anlaşılmaya çalışılacaktır.

2. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK, KİMLİK, FARKLILIK VE ÖTEKİ İLİŞKİSİ

2.1. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı

2.1.1. Temel Kavramlar: Güvenlik ve Tehdit

Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramını incelerken öncelikle uluslararası ilişkilerin ne olduğuna bakmak, onun önemini, konumunu kavramamızda bize yardımcı olacaktır. Uluslararası ilişkiler genellikle, sınır-ötesi her tür siyasal, askeri, ekonomik ve sosyal alışveriş olarak görülmüştür.¹ Özellikle ulus devlet oluşum süreci olan 1648, 30 yıl savaşları ve dolayısıyla Westphalia Sistemi'nden sonra yavaş yavaş oluşmaya başlayan uluslararası ilişkiler kavramı, o tarihlerde siyaset ve tarih içinde anılırken, 18. yy ile birlikte bu adla anılmaya başlamıştır. 20. yüzyılda da hızlı bir şekilde önemi artarak zamanla dünya savaşlarının da etkisiyle siyaset biliminden bağımsız bir bilim haline gelmiştir. Aslında baktığımızda bir realist olan E. H. Carr 'ın "20 Yıl Krizi:1919-1939" adlı eserinde belirttiği gibi uluslararası ilişkilerin temeli çok daha öncelere, Thucyhdides'e, 2500 yıl önce Yunan şehir devletleri arasındaki çatışma olan Peloponnesian Savaşı'na kadar dayanmaktadır.² Peloponnesian Savaşı, 30 Yıl Savaşları, ve Birinci Dünya Savaşı yani bu üç temel güvensizlik noktasının uluslararası ilişkilerin teorik yaklaşımlarını şekillendirmesi, uluslararası ilişkiler için güvenlik kavramının ne kadar önde geldiğini göstermiştir.

Baktığımızda, uluslararası ilişkiler, geleneksel kuramlarda devlet bazlı ilişkiler olarak nitelendirilmiştir. Örneğin bu kuramlardan Realizm'de devlet en önemli aktör olarak ele alınarak, uluslararası ilişkiler, devletler arasındaki diplomatik ve stratejik ilişkiler şeklinde tanımlanmıştır. Konstrüktivizm de temel aktör olarak devleti almaktadır. Ancak küresel, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal faktörler ışığında diğer aktörlerin davranışları ve ilişkilerini de göz önüne almaktadır. Bu ilişkiler sonucu oluşan savaş, barış, uyuşmazlık, çatışma ve işbirliği meseleleri uluslararası ilişkilerin odağını oluşturmuştur.³ Görüldüğü gibi bu meseleler de bize güvenliği işaret etmektedir. Yani uluslararası ilişkilerin merkezinde güvenlik kavramı yer almaktadır. Aktörlerin öncelikli hedefi güvenliklerini sağlamak olmuştur. Çıkarlarını ve ilişkilerini bu yönde şekillendirmişlerdir. Sonuçta güvenliği

¹ Chris Brown, Kirsten Ainley, **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, çev. Arzu Oyacıoğlu (İstanbul: Yayın Odası, Nisan 2008), 1.

² Terry Terrif, Stuart Croft, Lucy James, Patrick M. Morgan, **Security Studies Today**, 2.bs. (Madlen: Polity Pres, 2001), 10.

³ a.g.e, 1.

sağlamada bu aktörler arasında kimi zaman çatışma, kimi zaman da işbirliği ön planda olmuştur.

Güvenlik, insanların var oluşuyla birlikte ortaya çıkan bir kavramdır. İnsanların sağlıklı bir şekilde hayatlarını devam ettirebilmelerinin garantisidir. Var olma, varlığını devam ettirebilme ile yakından ilgilidir.

İnsanların ve toplumların en temel güdüsü ve en ilkel ihtiyacı olan güvenlik kavramının genel olarak bir tanımına baktığımızda, toplum yaşamında yasal düzenlemelerin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmeleri, güven içinde yaşam sürmeleri şeklinde anlaşılabilir.⁴ Bunları olumsuz yönde etkileyen her türlü etmen de güvenlik tehdidi olarak algılanır. Bu nedenle güvenlik, devletlerin ve diğer aktörlerin en önemli hedefi olmuştur. Her bir aktörün öncelikli olarak güvenliğini sağlamak gibi aynı hedefi bulunmaktadır. Ancak buna rağmen aktörlerin davranışlarının ve çıkarlarının farklılaşması, farklı güvenlik anlayışlarına sahip olmaları; bu aktörlerin kapasitelerinin, güçlerinin, jeopolitik konumlarının, siyasal, kültürel sosyal vs. gibi özelliklerinin farklı oluşuna bağlıdır. Bu farklılıklar tehdit algılamalarını etkilemekte, bu durum da güvenlik anlayışlarının farklılaşmasına neden olabilmektedir.

Güvenlik anlayışındaki bu farklılıklar, ulus devletin güvenlik anlayışına da ve bu aktörlerin yer aldığı sistemin bütününe yönelik küresel güvenlik anlayışına da yansımaktadır. İlki; devletin varlığı ve refahını koruma ve geliştirmeyi amaçlarken; ikincisi, sistemin bütününe ve dolayısıyla tüm aktörlerin varlığına yönelik küresel tabanda ortak tehditlere karşı geliştirilen bir anlayıştır. Ancak günümüzde değişen yeni dünya düzeni ile birlikte bu iki güvenlik anlayışının arasında üçüncü bir anlayışı olan bölgesel güvenlik anlayışı da önem kazanmıştır.

Genel anlamda baktığımızda, güvenlik kavramı tehdit kavramıyla iç içedir. Yani bir anlamda güvenlik tehdidin olmaması halidir. Tehdidin tanımlanması, güvenliğe nasıl ulaşabileceğimizin de bir göstergesidir. Örneğin Avrupa Birliği 2003 yılında Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde⁵ güvenliğini tehdit eden faktörleri ve bu faktörlerin olası kaynaklarını tanımlayarak bu yönde bir güvenlik anlayışı geliştirmiştir. Daha sonrada bu güvenlik anlayışını dış politikasına yansıtmıştır. 2004 yılında komşularına yönelik geliştirmiş

⁴ Seval Gökbaş, “Çok Kutuplu Yeni Dünya Düzeninde Güvenlik Algısı”, **Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)**, 1.

⁵ AB Ortak Dış Politika ve Güvenlik Yüksek temsilcisi Javier Solana tarafından hazırlanan “Daha İyi Bir Dünyada Daha Güvenli Bir Avrupa” başlıklı belgenin ayrıntıları için bakınız: <http://eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, [

olduğu Avrupa Komşuluk Politikası⁶ bunun bir sonucudur. Sonuçta AB, bir güvenlik çevresi şekillendirmeye çalışmaktadır. Ancak tamamen sağlanmış mutlak bir güvenlik var mıdır? İşte bu tartışmalı bir konudur.

Güvenliğe nasıl ulaşılabilir sorusuna yanıt için uluslararası ilişkiler yaklaşımlarına baktığımızda iki farklı durumla karşı karşıya kaldığımızı görürüz.⁷ İlk olarak, güvenliği maddi bir unsur olarak güç birikimi ile eş anlamlı gören Realizm gibi yaklaşımlara rastlamaktayız. Böyle durumlarda güvenli olmak için aktörler para, silah, ordu gibi gücü temsil eden belirli varlıklara sahip olmalıdır. Eleştirel kuram gibi yaklaşımlar ise güvenliği güce odaklayan yaklaşımlara karşı çıkarak güvenliği özgürleşmeye, adalet ve insan haklarına dayalı olarak görürler. Burada güvenlik maddi bir unsur olmaktan çok farklı aktörler arasındaki ilişkinin niteliği olarak anlaşılır. Burada güvenlik Ötekiler üzerine güç uygulama yeteneğinden gelmemektedir. Bunun yerine güvenliği başarmak Öteki'ni yoksun bırakmadan onunla işbirliği kurmaktadır. Konstrüktivizm de bu iki ucun ortasında yer almaktadır. Her üç yaklaşım da akıl yürütmeye güvenliğin öznesini (kim için güvenlik) ve nesnesini (güvenliği ne tehdit ediyor?) inceleyerek başlarlar. Bu konuya bir sonraki kısımda değineceğiz.

2.1.2. Güvenlik ve Tehdit Algılamalarının Niteliği

Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramının önemini anlamada önemli aşamalardan birisi de güvenliğin kime ait olduğunun ve güvenlik sorununu oluşturan hangi tehdidin niteliğinin dikkate alındığının değerlendirilmesidir. Öncelikli olarak güvenliğe referans olan objenin, aktörün açık bir şekilde analiz edilmesi gerekir.

Genel olarak baktığımızda, kimin güvenliği konusunda bir fikirbirliği olmadığını görürüz. Dört farklı güvenlik referansı karşımıza çıkmaktadır. Bireysel güvenlik, toplumsal güvenlik, devlet güvenliği ve uluslararası sistem güvenliğidir. Aslında güvenlik deyince ilk akla bireyin güvenliği gelmesine rağmen uluslararası ilişkilerde güvenlik öncelikli olarak devlet ile özdeşleşmiştir. Yani uluslararası ilişkilerde güvenlik dediğimiz zaman ilk referans göstereceğimiz özne olarak devlet aklımıza gelir. Örneğin geleneksel yaklaşımlardan Realist güvenlik anlayışında referans noktası devlettir. Buna bağlı olarak da Barry Buzan tehditleri; milliyetçilik, devlet, nüfus ve siyasi sitem kaynaklı olarak tanımlamıştır.⁸ Devletlerin gücü ve

⁶ Avrupa Komşuluk Politikası strateji belgesi orijinal tam metni için bakınız: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf [01.09.2010].

⁷ Paul D. Williams, **Security Studies An Introduction**, New York: Routledge, 2008, 6.

⁸ aktaran, Terry Terrif, Stuart Croft, **Security studies...**,18.

çıkarları; güvenliğini sağlama ve varlığını devam ettirme amaçlarıyla oluşturulmaya çalışılmıştır.

Devlet güvenliği öncelikli yaklaşımlara karşılık, McSweeney ve Kenneth Booth gibi bazı uzmanlar insana verilen önceliği vurgulamaktalar, yani birey güvenliğin öznesi olarak gösterilmediğinde güvenliğin hiçbir anlamının olmadığını iddia ederler.⁹ Problem hangi insanın güvenliğine öncelik verileceğidir. Sorunun bu noktasında kimlikler devreye girmektedir. Geleneksel ulus devlet anlayışında güce ve çoğunluk kimliğine sahip insanların güvenliği öncelik olarak ele alınmıştır. Yani çoğunluk Biz/Ben kimliğini oluşturmakta azınlıkta olanlar Öteki'ni oluşturmakta ve farklılığından dolayı her zaman bütünlüğü, birliği bozacağı bu nedenle güvenliği tehdit ettiği yönünde bir anlayış bulunmaktadır. Güçlü ve çoğunlukta olanın bir önceliği, egemenliği bulunmaktadır. Güvenliğin anlaşılmasında önemli yöntemlerin biri olan kimlik konusuna bölümün ikinci kısmında ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir.

Güvenlik çalışmaları için bir diğer referans noktasını toplum güvenliği oluşturmaktadır. Çünkü insanlar bireysel şekilde yaşantılarının yanında aynı zamanda, özel sosyal grupların birer parçasıdır. Bu ortak kimlikler, sosyal gruplarını tehdit eden tehlikeleri ortak tehdit olarak kabul ederek toplumun devamını, güvenliğini sağlamak için ortak güvenlik anlayışları oluştururlar. Aynı dil, din, ırktan gelen, aynı tarihe ve benzer düşünsel özelliklere sahip kişiler ortak kimlikler oluşturarak bu çerçevede güvenlik anlayışlarını şekillendirirler. Daha ileri bir örnek olarak farklı dilsel, ırksal özellikler taşısa da benzer kültürel özellikleri barındıran AB ortak bir güvenlik topluluğu kimliği yaratarak AB toplumunun devamı için bir Ortak Güvenlik Politikası oluşturmaya çalışmaktadır. Yani ortak bir hedef üzerinde birleşmiştir.

Uluslararası sistemin güvenliğine gelince; sistemin yapısı genel olarak anarşik kabul edilir. Uluslararası teorilerdeki farklılıklar daha çok sistemin anarşik yapısının nedenlerine olan yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Örneğin Realizm, güç ve çıkar çatışmasına bağlarken, Neo-Realizm sistemin doğasının kendi yapısının (bir üst otoritenin olmayışı) buna neden olduğuna bağlamaktadır. Ancak dünyanın sosyal bir şekilde inşa edildiğini savunan Konstrüktivistler'den Alexander Wendt'e göre; "Uluslararası anarşi için bağımsız bir gerçeklik yoktur ve anarşi devletlerin sisteme verdiği anlamdan kaynaklanmaktadır."¹⁰ İşte bu anarşik yapıdan dolayı sistemin güvenliğine gelebilecek tehditlere karşı aktörler; devletler,

⁹ Paul D. Williams, **Security Studies**.....,7.

¹⁰ Terry Terrif, Stuart Croft, **Security studies**....,15.

uluslararası kurumlar ya da ulusüstü kurumlar çıkarları doğrultusunda ama çatışmaya yönelik ama işbirliğine yönelik güvenlik anlayışları geliştirmişlerdir.

Güvenliğin öznesi belirlendikten sonra, özneyi neyin tehdit ettiği, güvenlik sorunlarını neyin yarattığı daha kolay belirlenebilir. Yani güvenlik konusunun ne olduğu analiz edilirken, güvenliğe referans olan öznenin sahip olduğu hangi değerler tehdit edilmektedir sorusuna yanıt aranmaktadır.

Bireyler ve toplumlar için hayatın devamlılığına yönelik güvensizlik temeldir. Ancak zamana ve uluslararası sistemdeki değişimlere paralel bir şekilde sahip olunan değerlere ve özelliklere dayalı olarak yeni tehdit gündemleri inşa edilmektedir. Bunlara bağlı olarak da yeni güvenlik anlayışları oluşturulmaktadır. Örneğin 2003 yılında AB'nin kabul ettiği Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde AB sahip olduğu değerler ve güvenlik anlayışı kapsamında uluslararası konjonktüre bağlı olarak yeni tehdit gündemleri oluşturmuştur. Örneğin daha önceleri kendi geçmişindeki Avrupa devletleri arasındaki çatışmaya dönme şeklinde bir korku yaşarken şimdi daha çok jeopolitik korkuları tehdit algılamalarını, Ötekiler'ini ve bunlara bağlı güvenlik anlayışlarını şekillendirmektedir.

Bir başka örnekte de 2004 yılında tehdit gündemlerinin inşası politikası bağlamında "Tehditler, Sorunlar ve Değişimler" konusunda daha güvenli bir dünya için "Birleşmiş Milletler Yüksek Düzeyinde Panel" gerçekleştirilmiştir. Raporda, dünya hükümetlerinin kabul ettiği altı ayrı tehdit grubu yer almıştır;

"Refahı, bulaşıcı hastalıkları ve çevresel bozulmayı içeren ekonomik ve sosyal tehditler; devletlerarası çatışmayı, iç çatışmayı, sivil savaşı içeren; soykırım ve öteki büyük ölçekli vahşetleri içeren; nükleer, radyolojik, kimyasal ve biyolojik silahlanma, terörizm ve uluslararası organize suçlara dayalı tehditler"¹¹

Bu raporda görüldüğü gibi BM tarafından yeni tehdit gündemleri inşa edilmiştir. Ancak hangisinin öncelikli olduğu konusunda bir fikir birliği yoktur. Batılı ülkelerde farklı tehditler ön planda iken (terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması, göç vb.); az gelişmiş ülkeler örneğin Kuzey Afrika ülkeleri için ekonomik, sosyal sorunlar ve iç çatışmalar gibi sorunlar daha acildir. İşte bu zamana, uluslararası konjonktüre ve aktörlere göre değişen güvenlik önceliklerine bir sonraki kısımda değinilmiştir.

¹¹ 2004 BM Yüksek Düzeyde Paneli Raporu, 2. Raporun tam metni için bakınız, <http://www.un.org.tr/includes/files/18.pdf> [04.12.2010].

2.1.3. Güvenlik Önceliklerinin Tarihsel Arka Planı

2.1.3.1. Soğuk Savaş Dönemi

İki büyük dünya savaşından yıpranmış olarak çıkan dünyayı yeni dönemde iki kutuplu bir uluslararası ilişkiler sistemi bekliyordu. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu dönemden önce çok kutuplu düzende düşmanın kim olduğu bilinmediği için savaş tehlikesinden korkanlar kendi güvenliğini sağlamak için daha da güçlenmekteydi.¹² Bu durum uluslararası sistemde güvenlik ikilemine neden olmaktadır. Nitekim devletler İkinci Dünya Savaşı'na sürüklenmişlerdir. Soğuk Savaş dönemiyle tekrar büyük bir savaşa sürüklenmek istemeyen Batılı ülkeler daha güvenli, istikrarlı ve huzurlu bir ortam yaratmak için yeni arayışlara girmiş, yeni güvenlik anlayışları geliştirmeye çalışmışlardır. Devletlerin, uluslararası örgütler gibi yeni uluslararası ilişkiler aktörleri ortaya çıkarma şeklinde olan bu yeni arayışları sonucunda Avrupa Birliği'nin temelleri atılmıştır.

Soğuk Savaş Dönemi güvenlik algılaması askeri, ekonomik, ideolojik ve siyasal temeller üzerine kurulmuştur.¹³ Bu dönemde uluslararası politikadaki güvenlik anlayışını bu iki bloğun arasındaki mücadele ve izledikleri güvenlik stratejileri şekillendirmiştir. Uluslararası sistemin etkili aktörleri Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'dir. Bir de eski güçlerinde olmasa da nispeten, dolaylı olarak etkili Batı Avrupa ülkeleride yer almaktadır. Bu iki blok askeri güvenliğinin sağlanması yönünde Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü (NATO) ve Warsaw Paketi'ni oluşturmuştur. Ayrıca dönemin hemen öncesinde İkinci Dünya Savaşı sonrası 1945'de, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve bunun için uluslararası işbirliğini ve dostça ilişkileri geliştirmek, uluslararası sorunların çözüm merkezi haline gelmek amacıyla Birleşmiş Milletler örgütü kurulmuştur. Bu dönemde uluslararası ilişkiler Batı ağırlıklı politikaların yönlendirdiği bir alan olarak görülebilir. Savaşlar, barış anlaşmaları, bu alanda dönemi değiştirecek nitelikte milat kabul edilen olayların hepsi Batı'nın güvenlik anlayışını birebir etkileyen olaylar olmuştur. Ayrıca baktığımızda algılama ve adlandırılması Soğuk Savaş'tan önceye dayanan algılama ve adlandırmalarda, uluslararası ilişkilerde jeostratejik öneme sahip bölgelerin Batı'ya göre konumlandırıldığını görürüz. Ortadoğu, Uzakdoğu gibi. Kime göre yakın ya da uzaktır bu bölgeler? Görüldüğü gibi Batı Avrupa merkez olarak alınmıştır bu konumlandırmada. Bu nedenle uluslararası ilişkilerin bir alt alanı güvenlik çalışmalarında da bu durumun yansımaları görülmektedir. Batı kimliğinin bir hegemonyası

¹² Seval Gökbaş, "Çok Kutuplu...", 2.

¹³ a.g.e, 2.

söz konusudur. Kimliğin bu şekilde güvenlik inşası üzerindeki etkileri sonraki kısımlarda daha ayrıntılı ele alınmaktadır.

Soğuk Savaş Dönemi'ndeki güvenlik algılamalarına baktığımızda bu algılamaların siyasi, askeri, ekonomik ve ideolojik temellerle dayandığını görürüz.¹⁴ İkinci Dünya Savaşı sonrasında Merkez ve Doğu Avrupa'da ve kısmen de Balkanlar'da oluşan boşluğu izlediği aktif yayılmacı ve emperyalist politikalar yoluyla, teknolojik gelişmeler ile güçlenen Sovyetler Birliği doldurmaya başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri ise yalnızcılık anlayışına dayalı dış politikasını bırakarak ekonomik, askeri siyasal desteklerle Batı Avrupa'nın Sovyetler Birliği karşısında güçlendirilmesine çalışmıştır.¹⁵

Bu dönemde tehdit algılamaları, görüldüğü gibi bir diğer bloktaki gelişmeler ile ilgili olmuştur. Örneğin, herhangi birindeki nükleer silahlanmaya yönelik gelişmeler bir diğerinde tehdit algılamasının artmasına yol açmıştır.

Bu dönemin önemli özelliklerinden birisi de Neo-Liberal Kurumsalcılığın etkili olduğu bir dönem olmasıdır. Uluslararası kurumlar ve ittifaklar uluslararası ilişkiler sahnesinde rol almaya başlamıştır. Güvenlik sorunları BM, NATO, Warsaw Paktı, AGİK gibi örgütler aracılığıyla çözülmeye çalışılmıştır. Ancak bu kurumlar yine de ABD ve Sovyetler Birliği'nin yönlendirmelerinin etkisi altında kalmışlardır. Batı Avrupa'da da yeni bir savaşın yaşanmaması için öncelik ekonomi olmak üzere çeşitli işbirliği ortaklıkları kurulmaya başlanmıştır. 1951'de Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg arasında Paris Anlaşmasıyla oluşturulan topluluk önce Avrupa Ekonomik Topluluğuna, sonra Avrupa Topluluğu'na ve en nihayetinde de Soğuk Savaş'ın bitimiyle de Avrupa Birliği'ne dönüşecektir. Böylece öncelikle Batı Avrupa'da oluşturulmaya başlanan bir güvenlik alanı zamanla Avrupa'nın bütününe genişleyecektir.

Bu döneme baktığımızda; güvenlik kaygısına neden olan tehdit, düşman yani Öteki bellidir. Bu dönem, Batı ve Doğu mücadelesinin, farklılaşmasının açık bir örneğidir. Taraflar arasında birbirlerine karşı güvensizlik ve korku hakimdir. Soğuk Savaş'ın bitimiyle Doğu Bloğu'nun çökmesiyle Batı; yani Biz, Öteki'ne karşı savaşı kazanmıştır. Bu dönemde güvenlik önceliği devletin varlığını devam ettirebilmesine yöneliktir. Bu fiziki varlığına yönelik en önemli tehdit kaynağı da yine bir başka devlettir. Yani Öteki yine başka bir devlettir. Ancak yeni dönemde yeni tehdit algılamaları ortaya çıkmış ve bu yeni düşman Öteki'ye karşı Batı'nın

¹⁴ Ufuk Tepebaş, "Soğuk Savaş ve 11 Eylül Sonrası Uluslararası Sistemdeki Değişimin Güvenlik Algılamalarına Etkisi ve Türkiye", **Türk Asya Stratejik araştırmalar Merkezi (TASAM)**, 2, <http://www.tasam.org/images/tasam/tepebas.pdf> [16.12.2010].

¹⁵ a.g.e, 2.

dolayısıyla uluslararası ilişkilerde güvenlik anlayışları değişmiş ve yeni stratejiler geliştirilmek zorunda kalınmıştır. Öncelikli olarak yeni tehditler belirlenmiş ve daha sonrada buna bağlı olarak da yeni Ötekiler tanımlanmıştır.

2.1.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem

Berlin Duvarı'nın yıkılması Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı'nın dağılmasıyla çöken Doğu Bloğu uluslararası ilişkilerde tehditlerin yapılarında ve algılamalarında değişiklikler meydana getirmiştir. Bu değişimler de uluslararası güvenlik anlayışlarında dönüşümlere sebep olmuştur. Hükümet dışı aktörlerin (STK vb gibi..) etkinlikleri artmıştır. Bu dönemde; “İki kutuplu ideolojik mücadele dönemi yerini temelde ekonomik çıkar rekabetinin egemen olduğu, ilişkilerin ekonomik faktörlerle belirlendiği ve ülkelerin dış politikalarında ekonomik unsurların öne çıktığı bir uluslararası ilişkiler ortamına bırakmıştır.”¹⁶

Soğuk Savaş'ın bitimiyle ABD tek büyük güç olarak uluslararası sahnede kalmıştır. Yeni tehdit tanımlamalarının yapılması gerekmektedir. Artık tek bir devlet düşman değildir. Kaynağı birden fazla devletten ve devlet-dışı yapılardan kaynaklanan küresel çapta tehditler söz konusudur. Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle Akdeniz ve Ortadoğu'daki az gelişmiş, anti-demokratik devletler bu yeni tehditlerin kaynağı olarak Batı'nın Ötekisi şeklinde konumlanmaya başlamaktadırlar. Böyle bir ortamda da güvenlik anlayışlarının ve önceliklerinin değişmesi kaçınılmazdır. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihi Soğuk Savaş sonrası dönemde bir milattır. Bu tarihte ABD'nin stratejik noktalarına yapılan saldırılar sonucunda terörizm başta Batı güvenliği olmak üzere tüm uluslararası sitemin güvenliğinin en büyük tehdidi olmuştur. Buna bağlı olarak da tehdidin kaynağı, yeni düşman ve Öteki, Müslümanlar olarak algılanmıştır. Saldırıları sonrası 20 Eylül 2001'de ABD Kongresi'nde yaptığı konuşmasında, George W. Bush, terörizme yardımcı ülkelere terörizmle mücadelede ya bizimlesiniz ya terörizmle diyerek sert bir şekilde uyarmış ve hedef olarak Usame Bin Ladin ile örgütü El-Kaideyi göstermiştir. Terörizme destek veren devletlerin düşman devletler olarak görüleceğini belirterek sözlerine şu şekilde devam etmiştir.

“Terörist uygulama Müslüman alimleri tarafından reddedilen İslamcı aşırılığın bir şeklidir. Müslüman din adamlarının büyük çoğunluğuna göre; bu hareketler, İslam'ın barışçıl öğretilerini çarpıtmaktadır. Teröristler; Hristiyanları ve Yahudileri, tüm Amerikalıları öldürmek için emir vermektedirler. Hem de asker, sivil, çocuk kadın ayırmadan.”¹⁷

¹⁶ Ufuk Tepebaş, “Soğuk Savaş....”, 3.

¹⁷ “President George Walker Bush Speech After September 11th” (20.11.2001), The History Place:Great Speeches Collection <http://www.historyplace.com/speeches/gw-bush-9-11.htm> [13.01.2011]

Daha sonraları Avrupa'nın çeşitli noktalarına, Londra, Madrid ve İstanbul'a yapılan saldırılar bu tehdit algılamasını perçinlemiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik anlayışını en çok etkileyen faktörlerden birisi de bölgesel çatışmaların artmasının genel olarak uluslararası güvenliği tehdit eder hale dönüşmesi ve bölgesel güvenlik anlayışlarının önem kazanmasıdır. Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar, Kuzey Afrika, Güney Asya gibi stratejik alanlarda meydana gelen çatışmalar, bölge güçleri ve bölge dışı güçler arasında çıkar çatışmaları dünya güvenliğini etkiler hale gelmiştir. Örneğin istikrarsız bölgelerin zengin doğal kaynak yataklarına sahip olması veya bunların geçiş noktalarında bulunmaları ABD başta olmak üzere özellikle Batı başta olmak üzere Japonya ve Çin gibi diğer ekonomik devlerin enerji güvenliğini olumsuz etkileyebileceği, bu durumunda küresel bir ekonomik krize sebep olabileceğine inanılmaktadır.

Soğuk Savaş ve 11 Eylül sonrası geleneksel tehdit kavramlarına genel olarak baktığımızda artık; bölgesel çatışmalar, ülkelerdeki ekonomik, siyasi istikrarsızlıklar ve belirsizlikler, nükleer silahların ve uzun menzilli füzelerin yayılması, köktendincilik, uyuşturucu ile silah kaçakçılığı ve küresel terörizm şeklinde ortaya çıkan yeni tehdit ve riskler görünmektedir.¹⁸ Uluslararası güvenlik anlayışlarının değişmesine neden olan tüm bu yeni tehdit algılamalarının temel sebebi Soğuk Savaş'ın bitimiyle daha da önem kazanan küresel ekonomik düzenin yani serbest piyasa ekonomisi koşullarının devamlılığını sağlamaktır. Bu da evrensel değerlerden birisi olarak kabul edilerek Batılı güvenlik topluluğunun oluşmasında büyük katkısı olacaktır. Çünkü ülkeler ekonomik olarak birbirlerine bağımlı hale gelecekleri için aralarındaki çözümlerde çatışmadan kaçınacak ve işbirliği yolları arayacaklardır.

Yeni tehdit algılamaları uluslararası aktörlerin güvenlik anlayışlarında değişimlere paralel olarak güvenlik stratejilerine de yansımıştır. Örneğin Batı'nın güvenliğinden sorumlu NATO'nun güvenlik anlayışı yeni dönemde bölgesel olmaktan ziyade yukarıda sayılan çatışma bölgelerini de kapsayacak şekilde küresel terörizm ve istikrarsızlıktan üyelerini korumak için alan dışı bir müdahale anlayışına dönüşmüştür.¹⁹ Batı Avrupa dolayısıyla Avrupa Topluluğu ise; Soğuk Savaş sonrası uluslararası arenada yeni bir küresel güç olarak sahne alabilmek için yeni güvenlik anlayışı dahilinde ekonomik gücünün yanında siyasi ve askeri bir yapılanma yönünde girişimlerde bulunmaya başlanmıştır. AB, öncelikle siyasi

¹⁸ Ufuk Tepebaş, "Soğuk Savaş....", 4.

¹⁹ NATO'nun Soğuk Savaş sonrası güvenlik anlayışındaki dönüşümünün ayrıntıları için bakınız; Nurşin Ateşoğlu Güney, **Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD**, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2006), 37-66.

yapılanma içine girerek bir Ortak Dış ve Güvenlik Politikası oluşturmuş ve topluluk Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür. Bir güvenlik topluluğu kimliği haline dönüşme çalışmalarında böylece önemli bir aşama kaydetmiştir. Avrupa Birliği'nin dönemsel olarak güvenlik anlayışında meydana gelen değişimlere ikinci bölümde ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir.

11 Eylül saldırılarına kadar Batı ve diğerleri şeklinde gelişen uluslararası politik alan ve güvenlik anlayışları özellikle son dönemde nitelik değiştirmeye başlamıştır. Artık uluslararası politikada Çin, Rusya, Hindistan gibi yeni güçlerin yanında uluslararası kuruluşlar, bölgesel güçlerin etkili olduğu bölgesel güvenlik anlayışları, uluslararası güvenlik anlayışlarını şekillendirmektedir. Batı merkezli oluşan uluslararası ilişkilerde, Öteki olarak adlandırılan Doğu'nun ekonomik gücü ve kapasitelerinin artışına paralel olarak ülkelerin, politika ve strateji oluşturmada ağırlığı gittikçe artmaktadır. Bu ayrım son dönemde ekonomik gelişmişlik düzeyine paralel olarak Kuzey-Güney ayrımı halini almaktadır. Şimdiki bölümde Öteki kimliğin uluslararası ilişkiler için anlamına güvenlikle olan ilişkisi ışığında bakılmıştır.

2.2. Uluslararası İlişkilerde Kimlik, Farklılık ve Öteki Sorunu

2.2.1. Uluslararası İlişkilerde Kimlik kavramı

Uluslararası ilişkilerde görüldüğü gibi güvensizliğin oluşturulmasında bir Öteki'nin varlığı etkili olmuştur. Ona karşı duyulan kuşku ve güvensizlik onun bir tehdit olarak algılanmasına sebep olmuş ve devletler ya da diğer uluslararası aktörler güvenlik anlayışlarını bu yönde şekillendirmeye çalışmışlardır. Peki varlığın devamını tehdit eden bu Öteki kimdir, farklılaşmayı ne sağlamaktadır? Bu bölümde kimlik kavramının uluslararası ilişkilerdeki anlamından yola çıkarak kimlik inşa sürecinde Biz ve Öteki ayrımının nasıl olduğuna bakılmıştır. Böylece ötekileştirme sürecinin güvenlik ile bağlantısını daha kolay oluşturabileceğiz.

Kimlikler; insan ve toplumların, zamanda ve uzamdaki konumları ile kendilerine ve birbirlerine attettikleri özellikleri belirlemeleridir.²⁰ Kimlik kavramı tanımlanması zor bir kavramdır. Çünkü ötekileştirme aracılığı ile sürekli kendini yapım süreci içindedir. Bu nedenle sabit değil esnek, değişken bir kavramdır. Başka kimliklerle karşılaştıkça değişmektedir. Ayrıca çevresel ve coğrafi etmenler kimliklerin değişimine neden olabilmektedir.

²⁰ Selin Tolunay, "Avrupa Birliği Kültür Politikaları'nın Avrupa Kimliği Üzerine Etkileri" (Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Avrupa Birliği Yüksek Lisans Programı, 2007), 20.

Uluslararası ilişkilerde kimlik olgusu, özellikle 1980'lerden sonraki kuramlarda (Konstrüktivizm gibi) tartışılmaya başlanmıştır. Kimlik uluslararası ilişkilerde gizli ama merkezi sorunlardan biri olarak görülür. Fuat Keyman'a göre;

"Kimlik uluslararası ilişkilerin dünyayı anlamaya yönelik kullandığı yöntemin ve açıklama tarzının kültürel temelini oluşturan merkezi bir olgusudur. Kimlik uluslararası ilişkiler kuramı açısından özellikle Batı-dışı ve farklı kültürlerin, toplumların çözümlenmesine yönelik işlevsel bir kavramdır."²¹

Bu şekilde, kimliklendirme uluslararası ilişkilerin Batı-dışı toplumları farklılaştıran Avrupa merkezci kavramlar (üçüncü dünya vb gibi) kullanmasını sağlamaktadır.

Kimlik uluslararası ilişkiler için giderek önemli bir olgu haline gelmektedir. Post yapısalcılığın (yapısalcılık sonrası, post-structuralism)²² uluslararası ilişkiler teorisine ana katkılarından birisi kimlik teorisidir. Onlara göre kimliğin üç önemli niteliği bulunmaktadır. İlki, kimlikler kolayca verilmez ama tutarsızca inşa edilirler. İkincisi, kimlikler tamamen sabit olamazlar ve uluslararası ilişkiler için önemli olan üçüncüsü, kimlikler daima bir Öteki'nin farkına göre inşa edilirler.²³ Yani Post-Yapısalcı yaklaşıma göre, kimlikler farklılaştırma uygulamalarına yönelik oluştururlar. Chantal Mouffe'a göre Post-Yapısalcılığın kurucularından olan Jacques Derrida'nın merkezi fikirlerinden birisi kimlik ve Öteki arasındaki ilişkidir. Ona göre;

"Bir kimlik oluşturma daima iki kutup arasında çıkan şiddetli bir hiyerarşi kurmaktır. Bu kimliğin farklılıkla kurulduğunu gösterir ve güç eylemleri aracılığıyla herhangi bir sosyal nesnellik kurulur. Bunun anlamı şudur; sosyal nesnellik politiktir ve bünyesinde yönettiği dışlanma izlerini göstermek zorundadır."²⁴

Uluslararası ilişkilerde devletler birbirlerinden beklentilerini, birbirlerinin davranış kalıplarını, tahmin edilebilmek için kendi kimliklerini oluştururlar; yani öznel arası kimlik oluşumu gereklidir.²⁵ Çünkü kimlikler güçlü bir şekilde, aktörlerle ilgili olarak çıkarları veya eylem seçenekleri ile ilgili tercihleri ima ederler.²⁶ Bir devlet, günlük sosyal uygulama yoluyla kendi

²¹ Sezgin Kaya, "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, c.63. s. 3 (2008): 103.

²² 1970'li yıllarla birlikte önceki dönem yapısalcılığın her bakımdan sorunsallaştırılmasına dayalı olarak toplum bilimlerinin hemen her alanında büyük bir uygulama alanı ile geniş bir yandaş kitlesi bulmuş toplum bilimsel düşünce okulu, akımı ya da öğretisidir. 1950'li yıllarda insan biliminde Levi-Strauss ,ruh biliminde Jacques Lacan , yazın kuramındaysa Roland Barthes 'ın ortaya koydukları post- yapısalcı düşünceler yalnızca bu alanlarda değil,post-yapısalcılığın genel anlam çerçevesine de son derece önemli katkılarda bulunmuşlardır. Yapısalcılık sonrası uluslararası ilişkiler teorileri 1980'lerde siyaset biliminde post-modernist (modernite sonrası) çalışmalardan gelişti. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ahmet Polatlı, "Post-Yapısalcılık", <http://www.makaleler.com/bilim-makaleleri/post-yapısalcılık.htm>, [15.01.2011].

²³ Thomas Diez, "Europe's Others and the Return of the Geopolitics". **Cabmridge Review of International Affairs**. Volume 17. No. 2 (July 2004): 321.

²⁴ Arash Abizadeh, "Does Collective Identity Presuppose an Other? On the Alleged in Coherence of Global Solidarity", **The American Political Science Review**, Vol. 99, No. 1 (February., 2005): 56

²⁵ Ted Hopf, "The Promise of Constructivism in International Relations Theory", **International Security**, Vol. 23, No. 1 (summer 1998): 174.

²⁶ **a.g.e.**, 175.

kimliğini yeniden üretirken aynı anda diğerlerini bu kimliğe göre anlamlandırmaktadır. Aktörlerin sahip olduğu bu kolektif kimlik, dört temel çıkar üretmektedir.²⁷ İlki, aktörün onu diğer ulusal, uluslararası veya ulusüstü aktörlerden ayıran kimliğinin varlığının korunmasıdır. Yani bekasının sağlanması devletin ilk çıkarıdır. İkincisi, devletlerin istikrarlı olan toplumsal kimliklerinin dünya ile ilişkilerinde kendi kimliklerini sürdürülebilme isteğidir. Bu fiziki olmaktan ziyade manevi, duygusal bir olgudur. Üçüncüsü, kaba kuvvet yoluyla yaşama ötesinde, başkaları tarafından bir aktör olarak tanınmadır. Yani devletin sahip olduğu kimliğinin herkesçe kabul edilmesidir. Dördüncüsü, ise daha iyi bir yaşam arzusundaki insanoğlunun birlikte yaşama duygusu içinde, devletlerin zenginlik kaynağı kolektif düzeydeki kimliklerinin geliştirilmesidir. Farklı kimlikleri bir arada tutan bir ortak kimlik olan devlet kimliğinin bu bütünleşmenin devamını sağlayacak, o kimlikleri daha iyi bir yaşam için bir arada tutacak şekilde geliştirilmesidir. Bu aynı zamanda devletin kendi kimliğinin de devamlılığını sağlayacaktır.

Sonuç olarak görüldü ki; kimlik olgusu değişkenliği nedeniyle tanımlanması zor bir kavramdır. Daha çok ne olmadığı ile ayrılabilir. Yani kimlik farklarla belirlenebilmektedir. Hep bir Öteki'nin varlığı söz konusudur. Kimlik oluşum sürecindeki bu Öteki sorunu dolayısıyla bir güvensizlik yaratmaktadır. Yani güvenlik anlayışını dolaylı yoldan etkilemektedir. Bu yüzden kimlik oluşumundaki Biz ve Öteki ayrımını yani ötekileştirme sürecini incelememiz güvenliğin kimlik ile bağlantısını daha kolay anlamamızı sağlayacaktır.

2.2.2. Kimlik, Farklılık Oluşum Süreci: Öteki Sorunu ve Güvenlik

Kimliğin iki temel bileşeni vardır. İlki tanımlama ve tanıma, ikincisi bağlılıktır. Örneğin hemen her ulus söyleminde kendi ulus kimliğinin diğerinden üstün olduğu iddialarına dayanarak öteki kimliklerden farkını ortaya koymakta, farklı olanlara karşı hem bir birlik oluşturmayı hem de bu üstün niteliklerle bezenmiş Biz'e bağlılığı arttırmaya çalışmaktadır.²⁸ Burada ne olduğundan daha çok ne olmadığı ortaya koyulmaktadır. Örneğin; Avrupa'daki muhafazakar kesimlere göre; Hristiyanlık ortak kültürel değer olarak kabul edilmekte;

²⁷ Alexander Wendt, "Collective Identity Formation and the International State", **The American Political Science Review**, Vol. 88, No. 2 (June, 1994): 385.

²⁸ Ayça Tunç, "Uluslararası Bağlamda Öteki ve Yabancı Olanın Haber Medyasındaki Temsili Merkezinde Haber ve Gerçeklik Arasındaki İlişki", **Sosyal Gelişim Dergisi**, Yıl. 1. Sayı. 1 (Haziran 2010): 50.

Müslüman olmak, Öteki olmak Avrupalı olmamak anlamına gelmektedir. Hristiyanlık bu kesime göre önce Avrupa'nın sınırı, sonra da kimliği olmuştur.²⁹

Batı'da insan ilişkilerinde, Biz ya da Ben, tarih boyunca erkek-beyaz-Avrupalı olarak tanımlanmıştır. Bu tanım Biz dışındakilerin Öteki olarak algılanmasını da beraberinde getirmiştir. Biz'i oluşturmak, kimliği oluşturmak ile aynı anlama gelmiştir.³⁰ Kültürel, ulusal veya bireysel kimliği tanımlama arzusu, kendi kimliğini yabancılığa karşı koruma arzusu ile mümkündür. Bir şeyi yabancı hissetmenin nedenini bir ülke, nesne veya kişinin kendi özellikleri değil, Biz'in kendi algılamasıdır.³¹ Yani bir nesnenin Öteki olarak tanımlanması sahip olduğu özellikler yüzünden değil Biz'in ona verdiği anlamdan, Öteki'ni ne kadar yabancılaştırdığından kaynaklanmaktadır.

Kimlik inşa sürecinde, Öteki bilinmezliği nedeniyle hem merak edilen hem de korkulan olarak sunulmuştur. Zygmunt Bauman Biz-Öteki ayrımını dost-düşman dikatomisine atıfta bulunarak analiz etmeye çalışır. Ona göre dostlar, düşmanlar, bir de yabancılar vardır. Yabancı ya da Öteki kararsızlığın, belirsizliğin kişileşmesidir. Modernite bunları en aza indirmeye çalışır. Modernitenin bu amacına uygun olarak Öteki bir düşman kategorisine dahil olur. Zıtlıkların ve kararsızlıkların yarattığı çaresizlikten Öteki düşman kategorisine yerleşir.³² “Biz”; ne kadar istikrarsızlık getirmeyecek olan düzenin yeniden üretimini sağlayan; bu nedenle toplumun var oluş amacına uyan ise “Öteki” de o kadar düzen bozan, istikrarsızlık getiren, düzenin işleyişini sağlayan gelenek, yasa ve normlara zarar verecek tehlikeli olandır. Öteki bilinmediği için önyargılarla önceki genellemeler kabul edilerek değerlendirilir. Buna göre Öteki kurnazdır, medeni olmayandır, geriliğin temsili ve sebebidir, yaşanan olumsuzluklardan Biz yerine sorumlu olandır.³³

Politik ve akademik tartışmalarda yeni bir güvenlik inşası için; terörizm, uyuşturucu, göç ve ilticanın dahil olduğu yeni bir gündem yaratıldı. Güvenlik, bu tehdit algılamalarının nasıl küresel/etnik kimlik sorunu ve uluslararası sınırları aşan ulusüstü bir sorun haline geldiği yönündeki tartışmalar şeklindedir. Bu ortamda Öteki kimlikleri, potansiyel suç unsurları olarak görerek toplumsal güvenliği tehdit ettiği yönündeki anlayış toplumlar arasındaki farklılaştırmayı, ötekileştirmeyi derinleştirmektedir. Bu durumda ırkçılık ve milliyetçilik riskini yükseltmektedir.

²⁹ Tolunay, “Avrupa Birliği...”, 24

³⁰ Tunç, “Uluslararası Bağlamda...”, 50.

³¹ Tolunay, “Avrupa Birliği...”, 21.

³² Sevil Özçalık, “Ötekileştirme ve İşlevleri”,

<http://www.daplatform.com/images/otekilesme%20ve%20islevleri.pdf>, [13.12.2010], 1.

³³ Öteki'nin ayrıntılı olarak özellikleri için bakınız. Sevil Özçalık, “Ötekileştirme ve İşlevleri”, 2-4.

Fuat Keyman’a göre, “Öteki, onun hakkında sözde nesnel gerçeklere dayalı bilgiler yoluyla ve ne olduğundan daha çok ne olmadığı yoluyla açıklanmaktadır. Modern kimliğin oluşmasında katkıda bulunan bir gönderim noktası olmaktadır.”³⁴ Ötekileştirme süreciyle biz ve onlar ortaya çıkmaktadır. Sonuçta Ben/Öteki; iyi/kötü, beyaz/beyaz olmayan, Batılı/Batılı olmayan şeklindeki farklılık söylemi içinde kurulmaktadır. Geçmişten günümüze kadar gelen bu söylem, bir yandan kültürel farklılıkları ve benzerlikleri keşfetmekte diğer yandan da ilerlemenin temel taşıyıcı rolünü Batılı kimliğe vermektedir. Beyaz Avrupalı adamın barbarları iyileştirme, kendine yaklaştırma ve onları medenileştirme misyonlarını kendi üzerine yüklediğini görmekteyiz.³⁵ Avrupa Birliği’nin Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Komşuluk Politikası ile Akdeniz’de komşuları üzerinde yürüttüğü politikayı bu şekilde çok daha iyi anlayabiliyoruz. Tezin ilerleyen bölümlerinde görüleceği gibi bu politika ile Batılı Biz, yani Avrupa Birliği, Öteki olan Akdeniz’in güneyindeki Kuzey Afrika ülkelerine sahip olduğu değerleri benimseterek onların farklılaşıp düşman Öteki olmasını önlemek dolayısıyla barbar olan onları, kendine yakınlaştırıp dost Öteki olarak kalmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.

Biz ve Öteki arasındaki temel güvenlik önceliklerinde çok az bir fikir birliği bulunmaktadır. Michael Reisman’ın iddiasına göre;

“Küreselleşmenin etkisi ile birey bölgeden veya etnik topluluklardan, uluslararası ticari kuruluşlar için, uluslararası gruplar ya da internet kitleleri için, kimlik için geniş fırsatlar menüsü elde etmiştir. Ancak bu durum kendi kendini idame ettiren bir sistem oluşturmamıştır. Bundan sonra uluslararası barış ve güvenliği garanti altına alacak olan küreselleşmenin bazı savunucularının öngördüğü önlemler alınmaya başlanmıştır.”³⁶

Yukarıdaki Avrupa Birliği örneğinde de görüldüğü gibi bu önlemler, kendi sahip olduğu norm ve değerleri çevresindeki Ötekiler’e yayarak onlarla farklılaşmayı minimum seviyeye indirmek şeklindedir. Yani kimlikleri mümkün olan en üst seviyede uyumlaştırmaktır. Burada da bir ilişkiler hegemonyası ortaya çıkmaktadır. Acaba hangi tarafın norm ve değerleri üstün kabul edilecektir ve hangi yolla bu yayma gerçekleşecektir sorularının yanıtları önem kazanmaktadır. Bu da tarafların uluslararası arenada küresel, siyasi ve ekonomik bir güç olması ile doğru orantılıdır.

³⁴ E. Fuat Keyman, “Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında Öteki Sorunu”, **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark**, Der. Fuat Keyman, Mahmut Mutman, Mesut Yeğenoğlu, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996): 76.

³⁵ Ayça Tunç, “Uluslararası Bağlamda...”, 52-53.

³⁶ Michael Reisman, “Designing and Managing the Future of the State”, **European Journal of International Law**, v. 8, n. 3 (1997): 410’dan aktaran Andrea Ellner, “Regional Security in a Global Context: A Critical Appraisal of European Approaches to Security”, **European Security**, Vol. 17, No. 1 (2008): 24

Baktığımızda, harita üzerinde basit coğrafi hatlar olarak görülemeyecek olan sınırlar Biz'in bittiği, Onlar'ın başladığı yeri işaret eder. Günümüzde doğal ve suni sınırların önemini yitirip mental sınırların daha çok pekişmesi, toplumların kimliklerinin inşası (ve yeniden inşası) sürecinde son derece belirleyicidir. Bugün insanlar kendilerini mental sınırların çizdiği kimlik üzerinden tanımlamaktadır.³⁷ Kimlikleri, toprak alanı yerine kültürel, ekonomik ve dinsel, dilsel, yani psikolojik faktörler ayırmaktadır.³⁸

Kimliklerin ve sınırların birbirlerini güçlendirdiği yerde çatışma potansiyeli daha fazladır.³⁹ Her ne kadar günümüzde toprak alanı yerine mental sınırların önemi artsa da devletler kimlik sınırlarını güçlendirmek ve düzeltmek için bir güvenilir toprak alanı sağlamaya da çalışmaktadır.⁴⁰ Güvenli bir alan oluşturma, egemenliklerinin devamı için bir zorunluluktur. Bu da sınır ötesindeki alanın güvenliği, istikrarlılığı ile doğru orantılıdır. Bu nedenle aktörler istikrar ve güvenliği mümkün olan en geniş alana yaymaya çalışmaktadırlar. Ortak çıkarlar, kimlikler ve ortak bir kültür alanı oluşturarak bu güvenlik toplumunu yaratabilecektir. Bu ortak kimlik Öteki'ye ulaşınca kadar genişletilecektir. Bir kolektif kimlik olan Avrupa Birliği'nin genişleme stratejisinde Avrupa Birliği'nin doğu sınırı için halen bazı belirsizlikler, tartışmalar devam etse de güney sınırı için Öteki'ye ulaşmıştır. Kuzey Afrika'da bulunan Fas her ne kadar kendini mental olarak AB'ye ait görüp üyelik için başvurduysa da öncelikli reddedilmeme sebebi coğrafi ayrılıktır. Bu nedenle önü tamamen kapatılmıştır. Yani farklı kıtada oluşu, araya Akdeniz'in girmesi, Avrupa ile arasına doğal bir set çekmiştir. Ayrım kültürel, psikolojik veya ekonomik olmaktan ziyade asıl topraksaldır.

2.2.3. Kolektif Kimlik Kavramı ve Güvenlik

Daha önce belirtildiği gibi, Kimlikler karşılıklı olarak etkileşimde bulunmakta bu açıdan sürekli bir yeniden inşa sürecine girmektedir. Kolektif ve bireysel kimlikler diğerlerinden tanıma, kabul arayacaktır. Yani kolektif kimlik de, örneğin AB kimliği de bir Öteki öngörür. Biz ve Öteki arasındaki her türlü iletişimde öz kimlik kolektif güvenliği arayacak, kendi varlığını korumaya çalışacaktır. Bu nedenle geleceğini güvence altına almak için çeşitli araçlar kullanarak kültürel yeniden üremeyi yürütmektedir.⁴¹ Kolektif kimlik dünyayı anlamlı hale getirerek, topluluk içi iletişime izin vererek ve bilginin toplu formlarını oluşturarak kendi

³⁷ Erdem Özlük, "Avrupa Kimlik Oluşumunda Mental, Doğal ve Suni Sınırların Fonksiyonları", <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/demokrasi/demokrasi10.pdf>, 6, [10.06.2010].

³⁸ Yale H. Ferguson, Richard W. Mansbach, "Global Politics at the Turn of the Millennium: Changing Bases of Us and Them", **International Studies Association**, (1999): 79.

³⁹ Ferguson, "Global Politics...", 96.

⁴⁰ age, 97

⁴¹ George Schöpflin, "The Construction of Identity", **Österreichischer Wissenschaftstag**, (2001): 1.

üyeleri için güvenlik duygusu sağlar. Kolektif kimlikler topluma dışardan gelen tam ulaşmayan fikirlere önlem almak için anlamlarını korurlar. Bunu sınır mekanizmaları ve sınır filtreleri kurarak yaparlar. Sınır filtreleri özgürleşmeyi teşvikten uzak hatta özgürleşmenin karşı kutbunda, yüksek sınır engelleri çizmekte bu nedenle de güvensizlik oluşturmaktadırlar.⁴² Kolektif (ortak) kimlik, üyeleri ile ilgili olarak normlar ve standart önermeler gibi ortak bir söylemsel alan kurar. Topluluğun üyeleri paylaşılan bu söylemsel alanın varsayımlarını daha fazla sorgulamadan kabul eder. Kimlikler belli sınırlar içinde sabitken, tehdit veya sorun olarak kabul edilen belirli durumlara yanıt için yeterli bir şekilde uyarlanabilirler.⁴³

Avrupa Birliği kolektif bir kimlik alanı için sınır filtreleri ile güvenli bir kimlik alanı oluşturmak istemektedir. Kolektif kimlik üyeleri ile belirli normlar ve değerler getirerek ortak bir söylemsel alan kurmaya çalışmaktadır. Üyelik için getirmiş olduğu Kopenhag Kriterleri bu yöndeki çalışmalarından biridir. Demokrasi, insan hakları, hukuka, temel hak ve özgürlüklere saygı, eşitlik ile serbest piyasa ekonomisini uygulama bu kriterlerdendir. Aday ülkeler bu kriterlere uyumu taahhüt ederler ve anayasal sistemlerinde gerekli düzenlemeleri yaparlar.

Avrupa Birliği'nin post modern bir anlayış⁴⁴ içinde kolektif kimlik olmaya başladığında artan fark ile ilgili olarak tanımlanan kimlik olsun veya olmasın Ötekiler'le olan etkileşimi, Konstrüktivist yaklaşım içinde tartışılmaya başlandı. Konstrüktivizmin kuramsal ayağının en önemli temsilcisi Alexander Wendt'e göre; "Devletlerin birbirlerini kendinin bir uzantısı olarak görmek yerine, Öteki olarak görmeye başladığı uluslararası ilişkilerde, kolektif kimlik oluşumuna Avrupa Birliği iyi bir örnektir."⁴⁵ Biz-Öteki ayrımı karşılıklı kimlikler şeklinde AB içinde yerini almış olabilirken, dış ilişkiler açısından AB bir bütünlük oluşturmaya çalışmaktadır.⁴⁶ AB kolektif (ortak) kimliğinin doğası gereği, farklı olarak ve kendi kimliğine bir tehdit olarak, kendi dışında bir oluşumu, bir Öteki'ni gerektirmektedir. Tzveton Todorov ve Ashis Nandy'in varsayımına göre Avrupalı kimlikler, Amerika ve Hindistan'da halklarla karşılaşana kadar eksik kalmış, tamamlanamamıştır. Çünkü her Ben bir Öteki'siz eksik kalmış

⁴² age, 4.

⁴³ a.g.e, 8

⁴⁴ Post-modernizm, Batı felsefesinde 20. yy sonunda geniş şüphecilik öznecilik veya görecelik ile şekillendirilen harekettir. Siyasi ve ekonomik gücün sürdürülmesinde ideolojinin rolüne aşırı bir duyarlılık ileri sürer. Postmodernizm, bir felsefi hareket olarak büyük ölçüde felsefi varsayımları, değerleri ve Batı tarihinin (özellikle Avrupa) modern döneminin entelektüel dünya görüşüne karşı bir tepkidir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Encyclopedia Britannica, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1077292/postmodernism>, [14.02.2011].

⁴⁵ aktaran, Rumelili, "Constructing Identity...", 28..

⁴⁶ age, 28.

tamamlanamamıştır.⁴⁷ Birinin kendi kimliğini üretebilmesi için bir Öteki'nin farklılığına ihtiyacı bulunmaktadır. Dolayısıyla Öteki uygulama yoluyla kimliği oluşturmaya yardım eder.

Kimliği merkezi bir konuma oturtan Konstrüktivist yaklaşımın uluslararası ilişkilerdeki yerine daha yakından bakmak, tezimin konusunu oluşturan Avrupa Birliği güvenliğinin kimlik oluşumu ile ilişkisini anlamamızı daha da kolaylaştırmıştır.

2.3. Konstrüktivizm’de Kimlik, Farklılık, Öteki ve Güvenlik İlişkisi

2.3.1 Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm Kuramı

Uluslararası ilişkilerin toplumsal niteliğine yaptığı vurgu ile pozitivist ve post-pozitivist yaklaşımlarda bir orta yolu inşa ettiğini iddia eden Konstrüktivizm; belirli normlar paylaşarak ve ortak bir kimlik geliştirerek, devletleri güvenlik sorunlarını askeri güç kullanmadan çözüme kavuşturmaya ve bu yönde güvenlik politikaları izlemeye itmektedir.⁴⁸ Bu durum da Avrupa kimliği inşası sürecinde bir ortak dış politika anlayışı izlemeye çalışan AB üye devletlerinin davranışlarını açıklamada Konstrüktivizm’in önemini arttırmaktadır.

Konstrüktivizm, sosyal gerçekliğin oluşmasında sosyal aktörlerin, yapıların ve bilginin rolüne dair çeşitli yaklaşım ve önermeleri içeren bir sosyal kuramdır. 1980’lerin başında giderek önemli bir yaklaşım haline gelen ve Neo-Realist teoriye eleştirel bir şekilde ortaya çıkan Konstrüktivizm’e göre; Neo-Realist Teori belirsizliğe yakın bir şekilde, aşırı cimri, zayıf ve materyalist gerçeğe bağlanıyor. Konstrüktivistler’e göre ise düşüncelere odaklanarak, anarşi ve güç dengesi hakkında daha iyi bir teori geliştirilebilir.⁴⁹ Fredrich Kratochwill ve Alexander Wendt’e göre; özellikle yapısal değişim dönemleri ile Konstrüktivist yaklaşımlar ön plana çıkabilir. Konstrüktivistlerin ortak paydaları ontolojik açıdan sosyal gerçekliğin inşası, epistemolojik açıdan bilginin sosyal inşasıdır.⁵⁰ Görüldüğü gibi, Konstrüktivistler, uluslararası politikanın sosyal oluşumuna vurgu yapmaktadırlar. Amaç; uluslararası ilişkiler analizinde kimlik, kültür ve söylem gibi fikirsel unsurlara yer vererek bunlar aracılığıyla uluslararası yapı, güvenlik ve egemenlik gibi disiplinin bazı kavramların sosyal bir mantık içinde anlamlandırılmasını sağlamaktır.⁵¹ Alexander Wendt’e göre, uluslararası siyasanın

⁴⁷ Hopf, “The Promise...”, 184.

⁴⁸ Mustafa Küçük, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşü Anlamak”, **Ege Akademik Bakış**, C.9, S. 2 (2009): 775.

⁴⁹ Jackson Sorensen, “Social Constructivism”, <www.oxfordtextbook.co.uk/orc/Jackson_sorensen3e/>.163

⁵⁰ **a.g.e.**, 773-74.

⁵¹ Kaya, “Uluslararası İlişkilerde...”, 109.

temel yapıları maddi olmaktan çok sosyaldır ve bu yapılar aktörlerin kimliklerini ve çıkarlarını biçimlendirirler.

Konstrüktivizm’de devletler uluslararası siyaset teorisi analizinin temel birimleridir. Devlet sistemi hem düşünsel hem de maddi unsurları içerir. Ama bu yapılar öncelikle maddi olmaktan ziyade kültürelidir. Devlet kimlikleri ve çıkarları sosyal yapılar tarafından oluşturulmaktadır. Konstrüktivist iddiaya göre, etmenler ve onların sosyal inşası birbirinden özerk ve onları oluşturan anlam ve fikirler tarafından karşılıklı olarak inşa edildiler.⁵² Kısaca Konstrüktivizm fikirlerin dünya siyasetinde oynadığı role yoğunlaşır.⁵³ Bu açıdan baktığımızda, Avrupa Birliği’nin işlevini, ortak bir Avrupa kimliği yaratarak bu kimliğin dışındakileri ötekileştirmesi, böylece güvenli bir Biz alanı yaratmaya çalışması şeklinde değerlendirebiliriz.

Bir sonraki kısımda Konstrüktivizm için kimlik ve güvenlik kavramlarının ne anlam ifade ettiğine değinilmiştir. Çünkü tüm Konstrüktivistler güvenlik oluşturmaya yönelik kimliğin önemine duyulan bir inancı paylaşmaktadırlar.

2.3.2. Konstrüktivizm ve Kimlik

Konstrüktivistleri diğer hakim teorilerden ayıran en önemli özelliklerinden birisi, kimlik ve çıkar kavramlarının sosyalliğine vurgu yapmalarıdır. Kimlikler, çıkarların temelini oluşturur. Yani Konstrüktivizm’de kimlikler analitik açıdan çıkarlara göre öncel görünür.⁵⁴ Konstrüktivistler siyasi aktörlerin (sen, ben, devletler, siyasi partiler, uluslararası örgütler) kimliklerini nasıl elde ettiklerini ve bu aktörlerin maddi ya da maddi olmayan çıkarlarını bu kimliklerin üzerinden nasıl tanımladıklarını açıklamaya çalışırlar. Yani çıkarların ana kaynağının düşünsel unsurlar ve kimlikler olduğunu iddia ederler.⁵⁵ Maddi olmaktan daha ziyade kültürel yapıları içeren devlet sisteminin de kimlikleri ve çıkarları oluşturduğu varsayılır. Alexander Wendt’e göre, devletler farklı kimliklere ve değişebilir çıkarlara sahip olabilirler.⁵⁶ Kimliğin anlamı ve çıkarın kapsamı büyük oranda insanlar arasında paylaşılan bilgilere bağlıdır. Wendt’e göre; burada kültür, güç ve çıkar kavramları için bir olasılık, koşul

⁵² Edward Kolodziej, **Security and International Relations**, 2.bs. (Cambridge: Cambridge University Pres, 2007), 273.

⁵³ a.g.e, 100.

⁵⁴ Bill McSweeney, **Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations**, (Cambridge: Cambridge University Pres, 1999), 103.

⁵⁵ Küçük, “Uluslararası...”. 783.

⁵⁶ Kolodziej, **Güvenlik...**,261.

olduğundan uluslararası ilişkilerde analizler kültür ile başlamalı sonra güç ve çıkarlara yönelmelidir.⁵⁷ Kimlik kültür ile anlamlandırılmaktadır. Yani kimlik kültür ile başlamaktadır.

Konstrüktivizm, kimliğe tarihsel bir bağlamda teorik ampirik bir soru olarak yaklaşır. Konstrüktivizme göre; devletlerin kimlikleri değişkendir ve onlar muhtemelen tarihi, kültürel, toplumsal ve politik bağlamda oluşurlar.⁵⁸

Kimlik anlayışı, hem Konstrüktivist öğretide hem de Wendt'in argümanının sistemsel karakteri içinde önemlidir. Wendt'in argümanındada anarşi mutlaka kendi kendine yetmeyi (self-help) beraberinde getirir. Ancak anarşi devletler arasındaki etkileşime (interaction) bağlıdır. Bu etkileşim sürecinde kimlikler ve devletlerin çıkarları yaratılmıştır. Aktörler nispeten istikrarlı ve özgürdür. Kendilerinin anlayış ve beklentilerini içeren kimliklere, toplu anlam katarak kazanırlar. Örneğin Soğuk Savaş bittikten sonra Batı Avrupa devletleri arasındaki 40 yıllık işbirliği ve dostluk yeni bir Avrupa kimliğinin oluşumuna yol açmıştır.⁵⁹

Wendt'in argümanı, "kendi kendine yetme (self-help)" sistemi içindeki uluslararası çevre, etkileşim süreci içinde yeniden yaratıldığı şeklindedir. Bu etkileşim süreci içinde kimlik geliştirilmekte veya dönüştürülmektedir.⁶⁰ Gerçekten de kolektif anlamlar içinde katılımcı bir pay alan kimlik, mülkü oluşturan, uluslararası aktörlerin motivasyonlarını ve davranış eğilimlerini etkileyen istekleridir. Bu nedenle çıkarlar için temel teşkil ettiğinden önemlidir.⁶¹

Konstrüktivistler her kimliğin bir farklılığı işaret ettiği varsayımıyla kimliğin oluşumunda Öteki'nin rolünü de keşfetmişlerdir. Doğaları gereği karşılıklı etkileşim yoluyla oluşan ve çoğul olan kimlikler aynı zamanda aktörler arasındaki farklılıklara da işaret eder. Yani kimliklendirme, Ben ve Öteki arasındaki olumlu ya da olumsuz bir ilişkinin ürünüdür.⁶² Olumsuz ilişkide Öteki'ne saygı göstermeksizin çıkarlar tanımlanarak Öteki, Ben'e göre yönlendirilir. Olumlu kimliklendirmede ise, Öteki'nin refahı da göz önünde bulundurulur ve "Ben"nin bir devamı olarak görülür. Konstrüktivist yaklaşımlar devletler arasında işbirliğine dayalı olarak bir kolektif kimlik oluşmasını mümkün görmektedir. Bu kolektif kimlik, Öteki'ne karşı olumlu bir kimliklendirmeyi işaret etmektedir. Devletler kolektif kimlik oluşturarak içinde Biz olarak hareket edebilecekleri kurumlar oluşturabilirler.⁶³ İşte Avrupa

⁵⁷ Kaya, "Uluslararası İlişkilerde...", 100.

⁵⁸ Hopf, "The Promise...", 176.

⁵⁹ Sorensen, "Social Constructivism", 168.

⁶⁰ Maja Zehfuss, "Constructivism and Identity: A Dangerous Liaison, Alexander Wendt and His Critics", **Constructivism and International Relations**, ed. Stefano Guzzini and Anna Leander (Oxon, Routledge, 2006): 95.

⁶¹ **age**, 95.

⁶² Kaya, "Uluslararası İlişkilerde...", 104.

⁶³ **age**, 104.

Birliği, Akdeniz’de Öteki’ne karşı olumlu bir kimliklendirme ile bir ortak Akdeniz kimliğinin bulunduğu güvenli bir alan oluşturmaya çalışmaktadır.

Ben ve Öteki’ne, farklılık atfedilen tarafından bir ideal tip durumu olarak tanınması, Öteki tarafından Ben’in kimliğini sağlamlaştırmakta, güvence altına almaktadır.⁶⁴ Öteki bir kimlik tehdidi olarak algılanmamaktadır. Buna karşılık Öteki tarafından gösterilen direnç Ben kimliğini daha güvensiz yapmaktadır. Bu nedenle de Ben ve Öteki’nin farklılığını yeniden tanımlamak gerekmektedir. Bu alternatif ideal tip durumunda Ben kimliğini korumak için çalışarak Öteki ve Ben arasındaki davranışsal ilişkileri tehdit ve tehlike üzerinden anlamlandırmıştır. Ben oluşturma açık ve örtülü eylem ve düşüncenin her ikisini de gerektirir ve her iki boyutta inançları içerir.

Ben ve Öteki arasındaki etkileşim ve kimliğin doğası, dahil etme/dışlama faaliyetleri/davranışları ile şekillendi. Dahil etme, kimlikleri, liberal veya demokratik gibi sonradan edinilen özelliklerde bir farklılık anlayışını, somutlaştırmaktadır. Burada kimlik Ben’in, üstünlüğünü tanıma, ve Ben gibi olma şeklini alır. Dışlama kimlikleri ise, özellikler etrafında tanımlanmıştır. Bu noktada coğrafi olarak Avrupalı gibi tanınma coğrafi ve kültürel ayrılık bildirme onay gerektirir. Eğer farklılık doğal özelliklerden inşa edilirse, yani Öteki; Ben olmayan olarak oluşturulursa Öteki kalıcı farklılık pozisyonuna yerleştirilir. Eğer farklılık sonradan kazanılmış özelliklerden kaynaklanan olarak inşa edilirse, Öteki, daha az öz şeklinde, tanım gereği var olan Öteki’nin bir gün kendisi gibi olacağı olasılığı nedeniyle, geçici bir dönemsel farklılık pozisyonundadır.⁶⁵

2.3.3. Konstrüktivizm’de Güvenlik ve Kimlik İlişkisi

Konstrüktivistlerin inancına göre; farklı bağlamalarda bir sosyal inşa aynı zamanda bir anlaşma ve çekişme sahnesi olan güvenlik, bir gurubun temel değerlerinin korunması gibi anlaşılabilir. Güvenliği anlamanın bir yöntemi olarak Konstrüktivizm’in getirisi, özellikle Realistlerin düşüncelerine meydan okumada yoğunlaşır.⁶⁶ Ancak güvenliğin ne olduğu hakkında bize çok az şey söyler; güvenliği etkilenen temel değerler nelerdir, tehditler nereden gelebilir ve değerler nasıl korunur, sorularına Konstrüktivistler’in cevapları farklı bağlamalarda (toplumsal

⁶⁴ Rumelili, “Constructing Identity...”, 37.

⁶⁵ **age**, 37.

⁶⁶ Konstrüktivizm, Realist bakış açısından farklı olarak, güvenliğin güç politikalarına odaklanmasından kaçındı. Yerine devletlerarası rekabeti yönetmek ve politik toplulukların genişleyen yapılarını kurumsallaştırmak için tehlikesiz, yararlı normların gelişmesine odaklandı. Konstrüktivistlere göre, kendi yaklaşımları Realist yaklaşım ile ilişkili gücün doğasında olan güvenlik ikileminin ve güç dengesinin tam anlaşılmasına daha çok olanak tanır.

ve tarihsel) aktörler arasındaki sosyal etkileşimi dikkate alarak verilmektedirler.⁶⁷ Ted Hopf'a göre, devletlerin politik liderleri kimlik anlayışları temelinde öteki devletleri dost veya düşman olarak tanımlarlar.⁶⁸ Örneğin 2003'teki Irak işgali farklı kimlik anlayışları yoluyla güvenliğin hangi anlamda oluşturulduğunu vurgulamaktadır. Konstrüktivist analiz burada çatışma nedeni olarak farklı aktörlerin amaçlarına verilecek anlam için bir dizi sosyal, kültürel, tarihi faktörleri geliştirmektedir. Yani ABD ve İngiltere tarafından tehdit olarak görülmesinin nedeni Saddam rejimi ile tarihi çatışma deneyimleri (İlk Körfez Savaşı gibi...) ve tamamen farklı bir politik sistemin varlığıdır.⁶⁹

Konstrüktivistler nesnel tehdit kavramını reddetmektedir. Konstrüktivizm'in NATO yaklaşımını örneklendiren Thomas Risse Kappen'e göre aktörler, yarı nesnel uluslararası bir güç yapısından, uluslararası sistem içinde iç siyasi süreci yöneten ortaklarının kimliklerini şekillendiren davranışlar, değerler ve normlardan anlam çıkarırlar. Burada işleyen ittifaklar ortak değerler tarafından şekillendirilir.⁷⁰ Örneğin NATO olsun Avrupa Birliği olsun ortak değerlere dayalı kurumsallaşmış güvenlik topluluklarını temsil etmektedirler.

Katzenstein da güvenlik politikalarında kimlik sorununun önemini vurgulamıştır. Ona göre; "Ulusal güvenlik politikaları ve küresel güvensizliği şekillendiren, çıkarları tanımlamada aktörlere yardım eden önemli bir faktör olarak kimlik sayılabilir."⁷¹ Ted Hopf ise, bir devlet kimliği nasıl sosyal bir bilişsel yapıyı oluşturur ve bu yapıyı mümkün kılan hangi fırsatlar ve tehditler, düşmanlar ve müttefikler akla gelebilir sorularına yanıt aramaktadır.⁷² Sonuçta, Konstrüktivistler normların uluslararası aktörleri, güvenlik kimliklerini ve uluslararası çıkarları nasıl etkilediğinin detaylarını öğrenmek istemektedirler. Konstrüktivizm'de tehdit tanımı ve kimlik inşası analizlerinin gösterdiği önemli nokta şudur: Ötekiler veya dışarıdakiler doğal düşman değildir ama milliyetçi söylemlerin tarih inşası yolu ve sosyal yoksunluk nedeniyle düşman ilan edilmektedirler.⁷³

Konstrüktivizm'in güvenlik ikilemi; belirsizlik, şüphe ve tahmin ürünüdür. Alexander Wendt, kolektif kimlik oluşum süreçlerine bağlı olarak güvenlik ikilemlerinin aşılabileceği kültürel yapılardan bahsetmiştir.⁷⁴ Wendt'in de önerdiği gibi geleneksel olarak anarşi ile ilgili ve

⁶⁷ Williams, *Security Studies...*, 61.

⁶⁸ Hopf, "The Promise..."

⁶⁹ Williams, *Security Studies...*, 61.

⁷⁰ Terrif, *Security Studies...*, 111.

⁷¹ Sorensen, "Social...", 171.

⁷² *age*, 172

⁷³ *age*, 50.

⁷⁴ Küçük, "Uluslararası İlişkiler...", 5.

maddi bir gerçeklik değil, aktörlerin gerçekleştirdiği bir düşünsel inşadır.⁷⁵ Konstrüktivistler, güvenlik ikilemini dünya politikasında sıradan bir olay olarak kabul etmektedirler. Çünkü devletler kesin ya da yeterli olarak güvenlik açısından Ötekiler'in niyetlerini bilemezler. Belirsizlik her zaman güvenliğin kaynağı değildir. Saldırgan bir devlet güvenlik ikilemini güvensizlik yönünde değiştirir. Konstrüktivistler devletler arasındaki ilişkilerde, "hiçbir şekilde tehdit etmez" anlayışı içinde, Öteki kimliklerin belirsizliğini azaltmaktadırlar.⁷⁶

Kimliklerin sosyal inşası hakkındaki Konstrüktivizm'de, "Biz ve Onlar" tanımının değişen kriterleri politik eylem temelli olarak açıklanmaktadır. Biz'i Onlar'dan ayırmada rakip kimlikler; "aynılık toplumları" ve "Ötekilik toplumları" arasındaki sınırları çizmektedir. Oluşturulan politik sınırlar yasal sınırlar ile uyumlu olabilir ya da olmayabilir. Politik sınırlar, değişen kimlikler ve bağlılıklar tarafından sonuç olarak derinden etkilenir.⁷⁷ Bu nedenle politik sınırlar değişmez değildirler. Örneğin, Soğuk Savaş Dönemi'nde Sovyetler Birliği'ne politik yakınlığı nedeniyle Avrupa'nın Ötekisi olarak görülen Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte oluşan yeni uluslararası konjonktürde Batı politik sistemine uyumlu hale gelmişlerdir. Bugün bir Öteki olmaktan çıkarak AB'nin üyesi durumunu almışlardır. Bu durum açıkça göstermiştir ki; uluslararası sistemde meydana gelen değişimler, politik kimliklere ve bağlılıklara yansımakta, bu da politik sınırları değişim yönünde etkileyebilmektedir. Sonuçta dün Öteki olan, bugün Ben'in (Biz'in) bir parçası olabilmektedir.

Değerlendirme

AB'nin, güvenlik ve kimlik ilişkisinin en somut örneklerinden biri olması nedeniyle bu bölümde öncelikle tezin ana çıkış kavramları olan güvenlik ve kimliğin uluslararası ilişkilerdeki önemi ve aralarındaki ilişki araştırılmıştır. Burada elde edilecek sonucun, AB'nin güvenlik anlayışında kimliğin rolünü ve önemini anlamamızı kolaylaştıracağı ve genelden herhangi bir farklılık gösterip göstermediği konusunda bir karşılaştırma yapmamıza yardımcı olacağı düşünülmüştür. Bu değerlendirme yapılırken de kimliği merkezi bir konuma oturtan ve güvenliğin ortak kimlik oluşturma yoluyla çözüme kavuşturulacağını savunan Konstrüktivizm kuramından yararlanılmıştır. Ayrıca kimlik ve güvenlik ilişkisinin daha iyi

⁷⁵ John O'Brennan, "Bringing Geopolitics Back In: Exploring the Security Dimension of the 2004 Eastern Enlargement of the European Union", **Cambridge Review of International Affairs**, V.19, No. 1 (March 2006): 159.

⁷⁶ Hopf, "The Promise...", 188.

⁷⁷ Ferguson, "Global Politics...", 80.

anlaşılması için bu ilişkiye yönelik zaman zaman da Post-yapısalcılık, Realizm gibi diğer kuramlardan da yararlanılmıştır.

Sonuçta, diplomatik ve stratejik ilişkiler şeklinde tanımlanan uluslararası ilişkilerin odağını aktörler arası savaş, barış, çatışma ve uyuşmazlık gibi güvenlik ile ilgili konular oluşturmuştur. Yani hayatta kalma varlığını devam ettirebilme anlamına gelen güvenlik kavramı burada merkezi bir öneme sahiptir. Tehdit ile içi içe olan güvenlik kavramında tehdidin tanımlanması, güvenliğe ulaşmanın bir yoludur. Burada güvenliğin öznesi yani tehdit altındaki, belirlendikten sonra neyin tehdit ettiğine bakılır. Soğuk Savaş Dönemi'nde güvenlik algılaması askeri, ekonomik, ideolojik ve siyasal temeller üzerine kurulmuş ve ana aktör devletin güvenliğini tehdit eden yine bir başka devlet olmuştur. Soğuk Savaş sonrası bu tehdit algılamaları değişerek tek bir devletten kaynaklanmayan daha küresel bazda bir özellik kazanmış olan göç, kaçakçılık, terörizm gibi yeni güvenlik tehditleri tanımlanmıştır. Görüldüğü gibi güvenliğı tehdit eden bir Öteki ortaya çıkmıştır. Güvenliğı tehdit altında olan ve Biz olarak tanımlanan ile, tehdit eden ve Öteki olarak tanımlanan arasında bir farklılaşma oluşmuştur. Yani kimlik olgusu doğal olarak güvenliğı belirlenmesinde önemli bir faktör haline gelmiştir. Kimlik inşa süreci aynı zamanda bir ötekileştirme süreci olmuştur. Yani Biz kimliğı Öteki üzerinden, ne olmadığı üzerinden tanımlanmıştır. Kimlik oluşum sürecindeki bu Öteki unsuru, dolayısıyla bir güvensizlik yaratmaktadır. Hem düşünsel hem maddi unsurları içeren sosyal gerçekliğı inşa eden Konstrüktivizm'de güvenlik sorunlarının çözümünde kimlik inşa önemli bir yere sahiptir. Güvenlik politikalarında kimlik sorununun önemini vurgulamışlardır. Amaç; uluslararası ilişkiler analizinde kimlik, kültür ve söylem gibi fikişel unsurlara yer vererek bunlar aracılığıyla uluslararası yapı, güvenlik ve egemenlik gibi disiplinin bazı kavramların sosyal bir mantık içinde anlamlandırılmasını sağlamaktır. Sonuçta Konstrüktivizm'de kimlik güvenlik ilişkisinde Ötekiler doğal olarak değil milliyetçi söylemler ve sosyal yoksunluk nedeniyle düşman ilan edilmektedirler. İşte bu AB güvenliğı oluşumunda Ötekiler'le olan etkileşimi Konstrüktivist yaklaşım içinde tartışılmıştır. Fikirlerin dünya siyasetinde oynadığı role yoğunlaşan Konstrüktivim açısından AB'nin işlevine baktığımızda, kolektif bir kimlik alanı içinde sınır filtreleri ile güvenli bir kimlik alanı oluşturmaya çalıştığını görmekteyiz. Yani güvenli bir alan için ortak bir Avrupa kimliğı yaratarak bunun dışındakileri ötekileştirmektedir.

Soğuk Savaş ve sonrası dönemde Avrupa güvenlik anlayışı içindeki kimlik oluşum sürecinde Öteki ve tehdit algılamalarındaki değişikliklerin nasıl meydana geldiğine bu bilgiler ışığında bir sonraki bölümde değinilmiştir. Avrupa güvenlik anlayışındaki değişiklikler Avrupa kimlik oluşum sürecini ve dış politikada güvenlik stratejilerini nasıl etkilemiştir sorularına yanıt aranmıştır.

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE GÜVENLİK İLE KİMLİK, FARKLILIK VE ÖTEKİ İLİŞKİSİ

3.1 Avrupa Birliği Güvenlik Anlayışı

Günümüzde AB'nin Avrupa güvenliğindeki rolüne baktığımızda güvenliği, geliştirilen Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde üç düzeyde gerçekleştirmeye çalıştığını görmekteyiz,⁷⁸ Bunlar kurumsallaşmış bir güvenlik alanı oluşturma, yakın çevre için çatışmaların çözümünde bir dış dayanak noktası, güven kaynağı olma ve doğrudan bir askeri kapasite oluşturma şeklindedir.

Bu kısımda, Soğuk Savaş sonrası dönemde bu şekilde bir güvenlik anlayışı içinde olan AB'nin öncelikli olarak Avrupa güvenliği içindeki öneminin, yerinin tarihsel arka planına bakılmıştır. Yani Avrupa güvenliğinde giderek etkinliğini arttıran, ekonomik topluluk olarak kurulan ve daha sonra uluslararası konjonktürel değişimlere bağlı olarak siyasi birliğe dönüşen Avrupa Birliği'nin temellerinin atıldığı Soğuk Savaş Dönemi'nde Avrupa'daki güvenlik anlayışı incelenmiştir. Buradan yola çıkarak sırasıyla Kömür Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Topluluğu ve nihayetinde Avrupa Birliği şeklini alan bütünleşme sürecindeki Avrupa'da kimlik oluşumu sırasında ortaya çıkan Avrupa güvenlik anlayışı incelenmeye çalışılmıştır.

3.1.1 Soğuk Savaş Dönemi Avrupa'da Güvenlik Anlayışı

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimi ve iki büyük gücün ortaya çıkmasıyla başlayan Soğuk Savaş Dönemi boyunca Avrupa'da güvenlik, harici olarak bu iki güç (Sovyetler Birliği ve ABD) arasındaki rekabetin ürettiği güç dengesi tarafından belirlenmekteydi. Batı Avrupa Devletleri Trans-Atlantik bir ittifak kurarak ABD'nin yanında yer almıştır. Batı Avrupa güvenliğini sağlama görevi ise NATO'ya bırakılmıştır. Dolayısıyla Avrupa güvenliğinde ABD birincil etkiye sahip olmuştur. Bu dönemde beş ana sorun güvenlik tehdidi olarak görülmüştür;

Birincisi, diğer süper güç Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan doğrudan tehditti. Bu sorun Doğu-Batı çatışma mantığının en önemli göstergesiydi. İkinci sorun politik-ideolojik tehdit olarak komünizmdi. Komünizm tehdidi, Sovyet tehdidi ile bağlantılıydı. Sovyetler Birliği'nde hakim politika olan Komünizm, Sovyetler Birliği'nin aktif yayılmacı ve emperyalist politikalarının en önemli aracı olarak görülmektedir. Özellikle Doğu Avrupa ülkelerinde

⁷⁸ Boyka Stefanova, "The European Union as a Security Actor: Security Provision Through Enlargement", *World Affairs*, V. 168. No. 2 (2005): 51.

etkisini göstermeye başlayan komünizm, bu dönemde Avrupa içinde hızla etkisini arttırmıştır. Yani Sovyet etkisi Avrupa’da yayılmaktadır. Üçüncü olarak ekonomi, bir güvenlik sorunu olarak görüldü. İkinci Dünya Savaşından hemen sonraki yıllar, büyük bir ekonomik zarar içinde olan Avrupa devletlerinin ekonomik darboğazdan kurtulup kurtulamayacağının belirsiz olduğu bir zamandı. Ekonomik ve askeri yardım amaçlı ABD’den gelen Marshall yardımı ve Truman Doktrini, hem ekonomik çöküntüde Avrupa’nın imdadına yetişmiş hem de Sovyet yayılcılığı karşısında ABD’nin Avrupa’da etkinliğini arttırmıştır. Dördüncü sorun olarak Almanya’nın tekrar Avrupa’da bir güç haline gelebilme ihtimali görülmüştür. Almanya’nın güçlenerek Fransa’nın önüne geçmesi durumunda Avrupa’nın tekrardan bir savaşa sürüklenmesi kaçınılmazdır. Bir başka sorun ise dördüncü sorunla da bağlantılı olarak bütünleşme sorunu idi. Yani bu dönemde Avrupa ya bütünleşme yönünde adımlar atacak ya da tekrardan savaşa doğru sürüklenecektir. Jean Monnet’den alınan 1943 yılındaki bir alıntıya göre;

“Eğer devletler tekrar kendilerini, prestij politikaları ve ekonomik korumacılık yoluyla ulusal egemenlik temelinde kurarlarsa Avrupa’da barış olmayacaktır. Bu durumda Avrupa devletlerinin bir kez daha birbirlerine karşı kendilerini korumak için devasa orduları oluşturmaları zorunlu olacak. Böylece Avrupa korku gölgesi altında yine yeniden doğacaktır”⁷⁹

Bu görüşten hareketle, Soğuk Savaş Dönemi boyunca bölgesel bütünleşme fikri gelişmiştir. Avrupa bütünleşmesi esas olarak ekonomik büyüme, sosyal refah ve eski düşmanlar arasında pozitif güvenlik dinamiklerinde başarı sağlamıştır. Ayrıca Batı Avrupa’nın jeopolitik pozisyonu önemli ölçüde güçlendirilmiştir.⁸⁰ Bu dönemde güvenlik ilişkileri ve ortak karar alma hedeflerinin gelişmesine kurumsallaşmaları öncülük etmektedir. Bu süreç kapsamlı bir işbirliği ve aynı zamanda geleneksel olmayan yaklaşımlar ile açık bir güvenlik üreticisidir. Avrupa bütünleşmesinin tarihi deneyimi tamamıyla bu mantığa uymaktadır. Bu dönemdeki Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (1951), başarısız olan Avrupa Savunma Topluluğu (1954) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (1957) bir şekilde kıtanın güvenliğiyle ilgili önemli gelişmeler olarak sayılabilir. Soğuk Savaş Dönemi’nde bütün bunlar Batı Avrupa’nın göreceli konumunu güçlendirerek bölgesel güvenliğe katkıda bulunmuşlardır.

Doğrudan kurucu 1957 Roma Anlaşması’nda yer almamasına rağmen Avrupa’nın güvenliği AB’nin bütünleştirici dinamiklerinden ayrılmaz hale gelmiştir. Anders Björner’e göre, “AB genişlemesi bugün Avrupa’da yaşanan belki de en önemli güvenlik üreten süreç olarak kabul

⁷⁹ Ole Waever, “Insecurity, Security and Asecurity in the Western European non-war Community”, **Security Communities**, ed. Emanuel Adler and Michael Barnett, (Cambridge: Cambridge University Press, 1998): 83.

⁸⁰ Stefanova, “The European...”, 51.

edilmelidir.”⁸¹ AB genişleme yoluyla bünyesine yeni üyeler katmaktadır. Böylece onları kendi değerleri ile uyumlu hale getirmektedir. Örneğin onları demokratikleştirmektedir. Çünkü demokratik ülkeler arasında savaş olmayacağı mantığıyla hareket etmektedir. Böylece de üyeler arasında güvenli bir alan yaratılmış olacaktır.

Bu dönemin ilk yıllarını Batı Avrupa savaş sonrası yılların acil zorlukları ile geçirdi. Tehdit olarak içte komünizmin yayılması ve dolayısıyla yakın Sovyet işgali algılandı. 1950’lerde bir kolektif Avrupa güvenlik sistemi yaratma sorunu geniş bir politik tartışmaya neden oldu. Avrupa’da bölünmüş bir Avrupa ve iki ağır silahlı askeri ittifak arasında bir büyük askeri savaş alanı haline dönüşme korkusu hakimdi.⁸² Burada iki güvenlik yöntemi söz konusu idi. İlki, karşı tarafı caydırmayı amaçlayan sert güce dayalı bir güvenlik anlayışıydı. Diğeri ise, Batı Avrupa devletlerinin de benimsemiş olduğu, benzerler arasında ortak güvenliğe dayalı, askeri kadar ekonomik ve siyasi alanlarda da yakın işbirliğini içeren bir güvenlik anlayışıdır. Bu güvenlik anlayışı dahilinde temelleri 1948 Brüksel Anlaşması’nda atılan ve 23 Ekim 1954 tarihinde imzalanan Paris Anlaşması ile bir Avrupa güvenlik ve savunma örgütü; Batı Avrupa Birliği (BAB) kurulmuştur. Ancak ABD’nin de desteği ile NATO’nun Batı Avrupa’nın güvenlik sisteminin tek unsuru haline gelmesi nedeniyle Avrupa’nın kendi kendini koruma amacı gerçekleştirilememiştir.⁸³ Sonuçta BAB da etkisiz kalmıştır.

Soğuk Savaş döneminin ortalarında güvenlik söylemi daha az sertti. Acil tehdit duyguları gerileyerek güvenlik tartışmaları güvenli caydırıcılık düzenini korumaya yönelikti. Yani stratejiler güvensizlik durumundan, güvenli durumu korumaya doğru yöneldi ve 1961’de üstü kapalı olarak, ABD-Avrupa-Sovyetler arasında stratejik bir üçgene dayalı olan Fouchet Planı olarak da anılan bir Avrupa dış politika işbirliği sistemi kurma fikri geliştirildi.⁸⁴ Bu Plan diğer güçlü devletler tarafından reddedilse de Avrupa Birliği’nde dönüşüm sürecinde oluşturulan Ortak Dış Güvenlik Politikası’nın (ODGP) temellerini oluşturdu. 1970’lerde ise ODGP’nin orijinal nüshası olarak da görülebilecek Avrupa Siyasi İşbirliği kuruldu. Avrupa Siyasi İşbirliği⁸⁵ resmi olmayan bir hükümetlerarası Ortak Avrupa Dış Politikası’nı temsil

⁸¹ aktaran, **a.g.e**, 51.

⁸² Franz Kernic, “European Security in Transition: The European Security Architecture Since the End of the Second World War-An Overview”, **European Security in Transition**, ed. Gunther Hauser and Franz Kernic, (Hampshire: Ashgate Publish, 2006): 10.

⁸³ Aslıhan P. Turan, “AB Güvenlik Aktörü Olmaya Ne Kadar Yakın?”, **Bilge Strateji**, c.1, s. 3 (Güz 2010): 31.

⁸⁴ **a.g.e**, 11.

⁸⁵ 1-2 Aralık 1969’da Lahey Zirvesi’nde Avrupa Topluluğu üye devletlerinin hükümet ve devlet başkanları dış işleri bakanlarını, yeni üyelerin katılımıyla genişleyecek yapı içinde Topluluğu, siyasi birlik hedefine ulaştırabilecek uygun yöntemleri araştırmakla görevlendirmiştir. Amaç siyasi alanı da kapsayan bir işbirliğidir. Avrupa Siyasi İşbirliği için daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Haydar Efe, “ Soğuk Savaş Döneminde Avrupa’da

eder. Bu dönemde nükleer caydırıcılık ve sonrasında gelen yumuşama dönemi bu güvenlik anlayışında etkili olmuştur. Avrupa devletleri kendi aralarında güvenlik dışı bir bütünleşmeye doğru yönelmişlerdi.

Soğuk Savaş'ın son yıllarında Avrupa bütünleşmesi, yeni sorunlu alanlara yayılma şeklinde hızlandırıldı. 1987'deki, daha sonraki AB Anlaşması'nın (1992) başlangıcını oluşturan Tek Avrupa Senedi Anlaşması'nın çerçevesinin hazırlanmasında iki güvenlik tartışması rol oynadı.⁸⁶ Birincisi, askeri güvenlik tartışmaları idi. Doğu-Batı yüzleşmesi korkusu biçimindeki ABD-Sovyet korkusunun ülkeler üzerindeki etkinliği nedeniyle bağımsız bir güvenlik anlayışı gerekip gerekmediği tartışıldı. İkincisi, Avrupa bütünleşmesi açısından daha önemli olan husustu: Küresel rekabette Avrupa kaybeden olarak görüldü ve bu durum bir güvenlik tartışması biçimini aldı. Tek Avrupa Senedi'nde ve dolayısıyla Ortak Pazar sürecinde bu tartışmalar önemli rol oynamıştır.

Bu döneme genel olarak baktığımızda; İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden Soğuk Savaş Dönemi'nin bitimine kadar Avrupa güvenliği mimarisinde ideolojik, ekonomik ve askeri çekişmenin, güvenlik anlayışına hükmetmiş olduğunu görmekteyiz. Bu dönemde iki güç ABD ve Sovyetler Birliği, etki alanında bulunan Avrupa'nın politik manzarasını şekillendirmiştir. Avrupa kimliğinin politik boyutunu oluşturan Avrupa bütünleşmesi ve dolayısıyla egemenliklerini paylaştıkları uluslarüstü bir topluluk kurma çabalarının temelleri, İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımından hemen sonra yapılan ekonomik işbirliklerine dayanmaktadır. Amaç, hem Batı Avrupa devletlerinin kaybolan uluslararası etkinliklerini tekrar güçlendirmek hem de Batı Avrupa'da yıkımı ve çatışmanın tekrarını önlemektir. İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük yara alarak çıkan Avrupa devletleri Avrupa kıtasında önce Batı Avrupa'da başlayan daha sonra kıtanın tümüne yayılacak bir güvenlik alanı oluşturmayı amaçladılar. Çünkü kıtanın hemen yanı başında bir süper güç olarak ortaya çıkan Sovyetler Birliği tehdidi ve buna bağlı olarak komünizm tehlikesi bulunmakta idi. Ayrıca Almanya'nın güçlenerek tekrardan bir Nazi kâbusu yaşatmasının önüne geçilmek istenmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu farklı Avrupa ülkelerinin bütünleşmesi ABD'nin desteği ile mümkün olmuştur. Batı Avrupa'da ekonomik ve stratejik nedenler için ulus devletlerin koordinasyonunu ve uyumlu şekilde çalışmalarını Sovyetler Birliği'nin parçalanmasına kadar ABD teşvik etmiş ve

Ortak Dış Politika Oluşturma Çabaları", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, c.9 No. 1 (2010): 45-60, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/1327/15327.pdf> [27.11.2010].

⁸⁶ Waever, "Insecurity, Security...", 88.

desteklemiştir.⁸⁷ Böylece bölgesel bütünleşme, Soğuk Savaş dönemi boyunca gelişmiş ve yayılmıştır. Batı Avrupa'nın jeopolitik pozisyonu önemli ölçüde güçlendirilmiştir. Öncelikle ortak ekonomik çıkarlar etrafında bir araya gelen Batı Avrupa ülkeleri bunu siyasi ve güvenlik gibi alanlara da taşımıştır. Böylece kendine has kimlik özelliklerine sahip AB, Avrupa'nın bütünü için güvenlik oluşturmada ABD'ye ortak olmuştur. AB, Neo Fonksiyonalist⁸⁸ bir mantık ile Batı Avrupa'da başarılı bir şekilde güç asimetriği içinde yer aldı. Andrew Hurrell'e göre; "Bölgesel işbirliğinin erken aşamalarında bir ortak düşmanın var olmasının veya güçlü, hegemon bir devletin varlığı sonucu birlikte atılmış olan farklı, daha sonra Konstrüktivistler tarafından vurgulanan bir topluluk mantığı gelişmeye başladı; bu da güvenlik topluluğudur."⁸⁹

Sonuçta; Soğuk Savaş sırasında Avrupa'da güvenlik iki ilke tarafından korunmuştur. Dışarıda süper güç rekabetinin ürettiği güç dengesiyle ve içeride o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu (AT) tarafından yürütülen neo-fonksiyonalist mantık ile. AT içinde Batı Avrupa'da devletler güç asimetrisi şeklinde birbirleriyle başarılı bir şekilde uzlaştırılmıştır. Topluluğun stratejik amacı, üyeleri arasında ekonomik ve sosyal ilişkiler teşvik ederek askeri ve stratejik bağımlılığın ötesinde, jeopolitik güvenlik kavramı oluşturmaktır.⁹⁰ 1972, 1981 ve 1986 genişlemeleri ile demokratik ve siyasi sistem iyice genişlemiştir. Bu durum daha sonra Soğuk Savaş'ın bitimiyle de 1995'te İsveç, Avusturya ve Finlandiya'nın, 2004'te 10 Merkez ve Doğu Avrupa ülkesinin ve 2007'de de Romanya ve Bulgaristan'ın katılımıyla devam etmiştir.

3.1.2 Soğuk Savaş Sonrası Dönemde AB Güvenlik Anlayışı

Soğuk Savaş'ın bitimi, Doğu bloğunun çökmesiyle Doğu-Batı arasındaki nükleer karşılaşma ve kalıcı gerilim sona erdi ve yeni güvenlik düzenlemeleri Doğu-Batı işbirliğine olanak sağladı. Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin başarılı bir şekilde AB'ye entegrasyonu ile AB'nin güney çevresi, olası güvenlik ve istikrarsızlık sorunlarının kaynağı olarak Avrupa'nın güvenlik stratejilerinde yeni bir önem kazanmıştır⁹¹. Güçlü askeri tehditler yerine, çevre

⁸⁷ Dirk Jacob, Robert Maier, "European Identity: Construct, Fact and Fiction", <http://users.belgacom.net/jacobs/europa.pdf>, 2, [05.12.2010].

⁸⁸ Neo-Fonksiyonalist Ernst B. Haas çalışmasında inşa edilen bir bölgesel bütünleşme teorisi olan yeni işlevselcilik bölgesel bütünleşme sürecini tanımlamaktadır ve Haas'ın burada kullandığı üç nedensel faktör öteki ile nasıl etkileşimde olduğunu göstermektedir. 1) uluslararası büyüyen ekonomik karşılıklı bağımlılık, 2) örgütsel anlaşmazlıkları çözmek ve uluslararası hukuki rejimler kurmak, 3) Ulusal düzenleyici rejimlerin yerini, uluslararası piyasa kurallarının alması. Neo-Fonksiyonalizm ile ilgili ayrıca daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Thomas Risse, "Neo-Functionalism, European Identity and the Puzzles of European Integration", **Journal of European Public Policy**, (23.11.04) http://userpage.fu-berlin.de/~atasp/texte/haas_jepp_tr.pdf, [20.11.2010].

⁸⁹ Waever, "Insecurity, Security...", 75. Güvenlik topluluğu kavramına üçüncü kısımda ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir.

⁹⁰ Stefanova, "The European...", 54.

⁹¹ Sevgi, Drorion, "Rethinking European Security: The Inter-Regional Dimension and the Turkish Nexus", **European Security**, Vol. 14. No. 4 (December 2005): 423.

kirliliği, göç etnik çatışma, organize suçlar ve terörizm gibi küresel tehditler diğer uluslararası aktörlerin olduğu gibi Avrupa Birliği'nin de güvenlik anlayışını değiştirmiştir.

Yani, Soğuk Savaşın bitimiyle Avrupa'da güvenlik tanımı dışarıdan gelecek, devlet odaklı, doğrudan bir tehdit olarak algılanmamaktadır. Bunun yerine, iklimden, sağlıktan, nüfus hareketlerinden, enerji ve diğer doğal kaynaklar, finansal pazar, iletişim teknolojileri, göç, din, insan hakları ve başarısız ya da zayıf devletlerden kaynaklanan sorunlarla uluslararası organize suçlar, terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması güvenlikle ilgili sorunlar olarak kabul edilmektedir.⁹² Bu tehditleri önlemek için AB, güvenlik ve istikrar ihraç etme yolunu tercih etmektedir. Tabi ki bunu gerçekleştirebilmek için de öncelikle kendi coğrafyasında güvenlik ve istikrarın hakim olduğu bir topluluk haline gelmesi ve bu yönde uluslararası bir kimlik kazanması gerekmektedir. Bölgesel bir güvenlik topluluğu olarak AB yerelden bölgesel düzeye birey ve toplum arasında bir bağlantı varsaymak zorundaydı. Ayrıca kolektif veya kamusal "bir iyi" olarak güvenliği tanımlaması gerekmektedir.⁹³

İşte bu dönemde, Soğuk Savaş Dönemi tehditleri ile karşılaştırıldığında güvenlik daha geniş bağlamda tüm sosyal ve politik alanı kapsayacak, geleneksel bölgesel bölünmeleri aşan şekilde tanımlandı. Sonuçta Avrupa güvenlik ortamı, Ortadoğu ve Akdeniz başta olmak üzere daha geniş anlamda çevreden kaynaklanan güvenlik sorunları ile başa çıkmak zorunda kalmıştır. Avrupa'da güvenlik ve istikrar böylece bitişik, komşu bölgelerdeki gelişme ve olaylara bağlı hale gelmiştir. Akdeniz Havzası da bu alanlardan birisidir. Bu nedenle Batı Avrupa ülkeleri yeni yapılanmalar ve yeni stratejiler gerçekleştirmek zorunda kalmışlardır. Avrupa Topluluğu'nun Avrupa Birliği'ne dönüşmesi ve daha sonra da üye olmayan komşu ülkelerle diyalog programlarının ve işbirliği yapılarının oluşturulmasına yönelik politikalar geliştirilmesi de (Avrupa Komşuluk Politikasının geliştirilmesi ve Akdeniz Havzasındaki ülkelerin bu politikaya dahil edilmesi) bu sürecin bir yansımasıdır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde azalan doğrudan askeri tehdit koşulları, bir AB güvenlik çıkarı formüle edilerek gelişmiş karar alma prosedürleri ve kurumsallaşmış bir güvenlik alanı oluşturulmasına izin vermiştir. Bu sırada AB, Avrupa güvenliğindeki payını arttırmaya devam etmiştir. Avrupa'da özgürlük, güvenlik ve adalet alanı genişletilmiştir. 1990'lı yıllar boyunca AB'nin güvenlik pozisyonundaki yeri Avrupa kıtasının bütünleşmesi ve Doğu Avrupa'nın demokratikleşmesi ile yakından ilgili hale gelmektedir. Soğuk Savaş bitiminden beri AB'nin güvenlik çıkarlarını üstü kapalı şekilde belirtmek yerine doğrudan formüle eder hale

⁹² Ellner, "Regional Security...", 2.

⁹³ a.g.e, 17.

getirmesi güvenlik statüsünün verilmesinin bir sonucudur.⁹⁴ Yani Soğuk Savaş döneminde daha çok ekonomik bir topluluk olan AB, Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra siyasi bir aktör haline gelmiştir ve entegrasyon süreciyle Sovyetler'den boşalan Merkez ve Doğu Avrupa'ya doğru genişlemiştir. Böylece Avrupa güvenliğinde daha çok söz sahibi olmaya başlamıştır. Avrupa güvenliğine gelebilecek herhangi bir tehdit artık doğrudan AB güvenliğini daha çok etkileyebilecek hale gelmiştir.

Ayrıca baktığımızda, Soğuk Savaş sonrasında büyük iki güç dengesinin ortadan kalkması ile Avrupa devletleri kendi geçmişi ile ilgili bir tehlike ile karşı karşıya kalmıştır. Avrupa geçmişinde sahip olduğu savaşlar ve güç dengeleme mücadelelerine geri dönmekten kaçınmalıydı.⁹⁵ Ancak daha önce tamamen Avrupa bütünleşme projesi sivil ve ekonomiye yönelik çaba olarak görülürken yeni dönemde bu süreç yoğun bir şekilde güvenlik ve savunma sorunları ile başa çıkmak zorunda kalmıştır.⁹⁶ Bu durumu bağlı olarak AB'ne dönüşüm sürecinde Maastrich Anlaşması'nda Ortak Dış ve Güvenlik Politikası geliştirilmiştir. Ayrıca Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa'nın ortasında meydana gelen bölgesel çaptaki Balkan krizleri (Yugoslavya, Bosna ve Kosova Krizleri) ve yakın çevresindeki Körfez Savaşları, İsrail-Filistin çatışmalarıyla, tehdit algılamalarında bir milat kabul edilen uluslararası çapta bir etki yapan 11 Eylül saldırıları da güvenlik anlayışlarını önemli şekilde etkilemiştir. Bu gelişmeler, Avrupa Birliği ülkelerinin güvenlik ve savunma yaklaşımlarını yeniden düşünmelerini sağlamıştır.

Bu dönemde uluslararası bir aktör olma amacıyla olan Avrupa Birliği hem Avrupa'da kendi güvenliğinden tek sorumlu hem de diğer çatışma bölgelerine müdahale edebilecek güçte bir aktör olabilmek için Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) geliştirmiştir. AB, AGSP ve Petersberg Görevleri⁹⁷ ile istikrarsız bölgelere Avrupa'nın liberal ve demokratik değerlerini yansıtmak istemektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilecek askeri müdahaleler ideal olarak güç dengesi siyasetinin bir aracı olmayacak ve toprak ya da stratejik üstünlük kazanma amacı gütmeyecektir.⁹⁸ Amaç, bir demokratik barış ve istikrar topluluğu oluşturmaktır. AB'nin uluslararası güvenlik ve istikrarın sağlanmasındaki rolünü yükseltmek amacıyla AGSP'nin

⁹⁴ Stefanova, "The European...", 55.

⁹⁵ Ole Waever, "The Constellation of Securities in Europe", **Globalization, Security, and the Nation-State**, ed. Ersel Aydınli and James N. Rosenau (New York: State University of New York Press, 2005): 162.

⁹⁶ Kernic, "European Security...", 14.

⁹⁷ 19 Haziran 1992 tarihinde Bonn'da toplanan BAB Bakanlar Konseyi yayınlanan Petersberg Bildirisi'nde belirtilen Petersberg Görevleri; İnsani yardım, kurtarma ve tahliye operasyonları, barışı koruma gibi görevlerdir. Üye ülkeler görevlere tahsis edilmek üzere BAB'ın komutasında çok uluslu kuvvetler oluşturulacak ve planlama merkezi Brüksel'de kurulacaktır.

⁹⁸ Hasret Çomak, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrası Avrupa'da Güvenlik Yapılanması Sorunları**, (İstanbul: TASAM Yayınları, 2005): 48.

yaratılması ve geliştirilmesinde üye devletler Birliğin yeni kurumsal yapılar ve önemli operasyon yetenekleri kazanmasını sağladı.⁹⁹ Ancak AB'nin Avrupa'nın ortasında meydana gelen Balkan Krizleri'ne müdahalede geç kalarak çatışmayı önleyememesi, NATO'nun etkinliğinin gerisinde kalması, Avrupa'nın güvenliğini sağlamada tek başına yeterli olacağı konusunda hayal kırıklığı da yaratmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemdeki en önemli gelişmelerden birisi de 11 Eylül 2001'de ABD'ye düzenlenen terörist saldırılarıdır. Bu saldırılardan sonra tüm dünya gündeminde olduğu gibi Avrupa güvenlik gündeminde de terörizm ilk sıraya oturmuştur. Daha sonraki İstanbul, Madrid, Londra gibi Avrupa'nın önemli kentlerine yapılan terörist saldırılar da durumu pekiştirmiştir.

Soğuk Savaş Sonrası gelişen bu yeni tehditler ve değişen güvenlik anlayışları ışığında AB'nin açıkladığı en önemli belge 2003 yılında ilan edilen Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi'dir. Bu belgeyi oluşturmasında ilk olarak ABD'nin Irak'a müdahalesinde AB'nin net bir güvenlik politikası izleyememesi nedeniyle üye ülkeler arasında bir güvenlik krizi meydana gelmesi ve ileride tekrar böyle bir durumun yaşanmaması için bir önleyici tedbir olarak düşünülmesi etkili olmuştur. Bir de, yine, ABD'nin terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması konusunda oluşturduğu Amerikan Güvenlik Strateji Belgesi'ni AB'nin onaylamaması nedeniyle alternatif bir güvenlik stratejisine ihtiyaç duyması etkili olmuştur.¹⁰⁰ Bu belge ile Avrupa güvenliğini olumsuz etkileyen yeni tehditler belirtilerek bu tehditlere yönelik Avrupa Birliği'nin yumuşak gücünü (normatif power)¹⁰¹ kullanacağı ilan edilmiştir.¹⁰²

İster Soğuk Savaş yıllarında olsun, ister Soğuk Savaş sonrasında olsun AT/AB tüm bu güvenlik tehditlerine karşı dünya barışını korumak için ortaya koyduğu çabalarının bir parçası olarak hep “normatif ilkelere bağlılığı,” gündeme getirmiştir. Yani güvenliğin sağlanmasında askeri güç yerine normatif güç anlayışı benimsemiştir. Özellikle Soğuk Savaşın bitiminden beri; iyi yönetim, sürdürülebilir kalkınma, sosyal dayanışma, eşitlik, hukuk kuralları, insan

⁹⁹ Michael Merlingen, Rosa Ostrauskaite, **European Security and Defence Policy: An Implementation Perspective**, (London and New York: Routledge, 2008): 22.

¹⁰⁰ Güney, “Batı'nın Yeni....”, 13.

¹⁰¹ Normative power yani yumuşak güç kullanımı maddi dürtü ve fiziksel güç yerine daha ziyade normatif (yumuşak) gerekçelerin kullanımını içerir. Yani dış politikanın yürütülmesinde, çatışma çözümlerinde, güvenliğin sağlanmasında, askeri güç kullanımı yerine, diplomasi, ekonomik, çevresel ve kültürel daha insani araçların kullanımınıdır. Ayrıca yumuşak güç kavramının dünya siyasetinde ne anlama geldiği ile ilgili bir değerlendirme için bakınız: Ian Manners, “The Concept of Normative Power in World Politics”, **DIIS BRIEF**, (May 2009),

http://www.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2009/B09_maj__Concept_Normative_Power_World_Politics.pdf [30.04.2011].

¹⁰² a.g.e, 19.

hakları, özgürlük ve demokrasi gibi normatif ilkelerin, şiddet ve terörizmin karmaşık nedenlerini ele almada ve sürdürülebilir barışı elde etmede yol göstereceği yönünde bir anlayış vardır.¹⁰³

Sonuç olarak; Soğuk Savaş ve sonrası yıllarda Avrupa’da oluşan tehditler karşısında geliştirilen güvenlik anlayışları göstermiştir ki; Avrupa Birliği, Avrupa güvenliği bakımından tek olmamakla birlikte önemli derecede etkin bir aktördür. Avrupa Birliği öncelikle belirli kriterler üzerinden bir Avrupa kimliği yaratarak bir bütünleşme süreci başlatmıştır. Bu kriterlerin dışında kalan alanı ve aktörleri tehdidin kaynağı olarak belirlemiş dolayısıyla onları ötekileştirerek kendisine uyumlaştırma politikaları geliştirmiştir. Yani bir kimlik oluşturmak suretiyle güvenlik anlayışı belirlemiştir. İşte sonraki kısımlarda Avrupa’nın Doğu-Batı ikileminde ne anlama geldiğinden yola çıkarak bu AB kimlik sürecinin Avrupa güvenlik anlayışını nasıl etkilediği incelenmeye çalışılmıştır.

3.2. Avrupa Birliği Kimlik Oluşum Süreci

3.2.1. Doğu-Batı Ayrımından Kuzey Güney Ayrımına: Avrupa Neresidir?

Uluslararası ilişkiler disiplininin oluşumuna baktığımızda, Batı, dünyanın geri kalanına referans olan bir bölge şeklindedir. Disiplinin oluşumun yıllarında Batı denilince Avrupa akla gelmekte, Avrupa’dan kastedilen de Batı Avrupa idi. Yani birbirine bağlı ve örtüşen kimlikler olan Batı ve Avrupa, diğerleri ile ilişkilerinde, bir model olarak sunulmuştur.¹⁰⁴ Avrupa köklerine yönelik analizlerde Batılı yazarlar öncelikle Avrupa uygarlığına dayanak teşkil eden tarihsel olgulara atıfta bulundukları için Avrupa merkezli bir uygarlık anlayışı doğmuştur.¹⁰⁵ Avrupa merkezliliğin hemen her yerde karşımıza çıkan varsayımına göre, özellikle Soğuk Savaş sonrası, daha çok Kuzey-Güney ayrımına dönüşecek olan ayrımında Batı ve Doğu birbirinden tamamen farklı, toplumsal-siyasal yapıları ve ayrı gelişme yolları olan iki ayrı öze sahiptir ve Batı, Doğu’ya, üstündür.¹⁰⁶ Batı hep öz, Ben, tehdit Öteki ise hep Doğu idi ve Doğu, Batı değer ve normlarıyla uyumlu hale getirilmeliydi. Batı merkezli bu söylem Doğu-

¹⁰³ Ian Manners, “European Union-Normative Power and the Security Challenge”, **European Security**, V. 15 No. 4 (December 2006): 415.

¹⁰⁴ Michelle Pace, “The Politics of Regional Identity: Meddling with the Mediterranean?”, **Europe in the World Centre (EWC)**, 22 May 2006, University of Liverpool: 6.

¹⁰⁵ İbrahim, S. Canbolat, **AB, Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler**, 3.bs (İstanbul: Alfa Basım Yayınları, 2002), 4.

¹⁰⁶ Aslı Çırakman, “Avrupa Fikrinden Avrupa Merkezçiliğe”, **Doğu Batı Dergisi**, Yıl. 4, S. 14 (Şubat-Mart-Nisan 2001): 41.

Batı karşıtlığına dayanan oryantalist¹⁰⁷ bir tarih anlayışını doğurmaktadır.¹⁰⁸ Bu yüzden, Doğu-Batı ayrımı coğrafi farklılığın yanında aynı zamanda kültürel bir farklılığa da dönüşmüştür.

Öteki Doğu, Batı için farklı bir mekan, medeniyet ya da kültür olmaktan ziyade bir nesne olagelmıştır.¹⁰⁹ Doğu Batı'nın kendisini tanımlayabilmesi için ihtiyaç duyduğu bir karşıt imge, dejenere bir Öteki haline gelmekte; bu haliyle de Oryantalist bir söylem olarak kabul edilmektedir.¹¹⁰ Batı'nın Doğu algısı, Edward Said'e göre şu şekildedir;

“Batı'nın Doğu ile ilgili her türlü tecrübesi ve bilgisi çarpık, eksik ve yanlış algılara dayanmaktadır. Diğer yandan Batı'nın Doğu fikri her zaman Batı'yı yücelten bir söylemdir. Avrupa Doğu'ya fiili olarak üstün ve egemen olmadığı zamanlarda bile öyleymiş gibi bir söylem yaratmıştır.”¹¹¹

Öte taraftan tarih boyunca, Avrupa nedir, neresidir; bir coğrafi alan mı, bir ekonomik makine mi yoksa bir politik vizyon mu sorularına sürekli olarak yanıt aranmıştır. Avrupa kavramı hem coğrafi, etimolojik hem de idea ve köken olarak belirsiz olarak tanımlanmaktadır.¹¹² Avrupa belirsiz sınırlar ile çok muğlak bir kavramdır. Coğrafi açıdan bazen Rusya ile bazen Rusya'sız, Akdeniz alanı ile birlikte veya değil çok çeşitli şekillerde tanımlanabilmektedir. Avrupa'nın doğu sınırı coğrafi ayıraca sahip olmadığı için daha çok politik ve kültürel haritalarda şekillendirilmeye çalışılmıştır. Asıl etmen Rus ve Türk fetihleri olmuştur.¹¹³

Coğrafi açıdan yaşanan tanımlama zorluğu nedeniyle Avrupa'dan ziyade Avrupalıların vurgulanması gerektiğini belirten Thomas Diez, “Avrupalıların” hayal edilmiş bir politik kimlik olduğunu söyler.¹¹⁴ Yani doğuştan gelen bir özellik olmadığı sonradan yaşanan siyasi gelişmeler üzerine tanımlanan bir kimlik olduğunu belirtir. İlk çağda uygarlığın yeşerdiği Dicle ve Nil arası ile İran antik çağı Avrupa'nın köklerinin arandığı yer olmuştur. Hint-Avrupa dil akrabalığından söz edilir. M.Ö 5. yy daki Med Savaşları ile Avrupa'nın İran'la akrabalığının sona erdiği belirtilir.¹¹⁵ Yani Avrupalılık kimliği coğrafyadan ziyade uygarlığın bir parçası olarak tanımlanmıştır. Aslında Avrupa içinde de kendini Avrupalı hissetme

¹⁰⁷ Oryantalizm kavramı, Batı Dünyası tarafından yani Avrupa'nın Haçlı Seferleri'nden bu yana Şark Dünyası'nı özellikle İslami Şarkı tasvir etmede kullanılmaktadır. Edward Said'e göre; “Oryantalizm, Şark ile Garp arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünme biçimidir.” Edward Said, **Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları**. Çev. Berna Ülner (İstanbul: Metis Yayınları, Mart 1999), 12.

¹⁰⁸ Tunç, “Uluslararası Bağlamda...”, 50

¹⁰⁹ Babür B. Turna, ““Şarkiyatçılığı Anlamak: Edward Said'in Şarkiyatçılık Üzerine Notlar”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, y. 5. s. 20 (Ağustos- Eylül Ekim 2002): 212.

¹¹⁰ Tunç, “Uluslararası Bağlamda...”, 51.

¹¹¹ Çırakman, “Avrupa Fikrinden...”, 40.

¹¹² Erdem Özlük, “Avrupa Kimlik Oluşumunda Mental, Suni ve Doğal Sınırların Fonksiyonları”, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/demokrasi/demokrasi10.pdf>, 6, [10.06.2010].

¹¹³ a.g.e, 7.

¹¹⁴ Diez, “Europe's Others...”, 320.

¹¹⁵ Canbolat, **AB, Uluslarüstü...**, 2.

konusunda farklılıklar bulunmaktadır. İspanya, Portekiz Yunanistan gibi güney ülkeleri Avrupa'yı birbirine bağlayan tarihsel ve kültürel bağların önemini daha fazla vurgularken İngiltere, Hollanda, İsveç, Danimarka gibi kuzey ülkeleri kendini Avrupalı hissetmemekle birlikte mümkün olduğunca güneyle aynı paylaşımda bulunmak istememişlerdir.¹¹⁶ Avrupa içindeki bu Kuzey-Güney ayrımında görüldüğü gibi ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyi de ortak paylaşımlarda bulunup bulunmamalarında etkili olmuştur. Avrupa'nın kuzeyindeki ülkeler güneyindekilere göre ekonomik olarak daha gelişmiştir. Avrupa içindeki bu Kuzey-Güney ayrımı genel olarak dünyada da ve özellikle de Akdeniz'de gelişmiş-azgelişmiş şeklinde Doğu-Batı ayrımının yerini almaya başlamıştır. Kuzey; yeni zengin, medeni, iyi Biz ve Güney; yoksul, gelişmemiş, tehditlerin kaynağını oluşturan kötü Öteki şeklinde algılanmaya başlanmıştır. Bu nedenle de bir güvenlik kaygısı oluşturulmuştur.

3.2.2. Avrupa Kimlik Oluşum Süreci ve Öteki

Bir kimlik ve "idea" olarak Avrupa'nın toplumsal içerik kazanması Hristiyanlaşması'yla, politik kimlik kazanması Haçlı Seferleri'yle bağlantılı olmuştur. Oscar Halecki'ye göre; "Avrupa'yı Avrupa yapan Yunan-Roma mirası ve Hristiyanlık ve Avrupa'yı belirli bir dönem üstün kılan Endüstri Devrimi'dir."¹¹⁷ Avrupa kimliğinin oluşumunda "Barbar" olarak görülen Hunlar, Moğollar, Müslümanlar ve Türkler'in Öteki olarak oynadığı rol büyüktür.¹¹⁸ Örneğin sekizinci yüzyıl başından on beşinci yüzyıl sonuna kadar Endülüs Emevilerin yönetiminde olan Müslüman İspanya'nın durumu ve Viyana önlerine kadar uzanan Türklerin varlığı Avrupa sınırlarını çizdiren iki dış etken, Öteki olarak göze çarpmaktadır. Yani Doğu coğrafi referans noktasında sürekli Avrupa'nın Ötekisi olarak, Avrupa kimliğinin oluşumunda yaygın sosyal belirleyici haline gelmiştir.¹¹⁹ Geoffrey Barraclough'a göre tarihsel olarak sürekli değişen tehdit, düşman, Öteki algılaması Avrupa fikrinin ortaya çıkmasını sağlamıştır;

"Avrupa fikri ve Avrupa'nın kendini tanıması neredeyse Avrupa'nın tümü tarafından algılanan bir tehditle ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Ortaçağda İslam, 16. ve 17. yüzyılda Türkler, 19. yüzyılda Rusya, 20. yüzyılda Sovyetler Birliği ve Nazi Almanyası Avrupa'nın kendini tanımasını ve sınırlamasını sağlayan, ona ayna tutan tehditlerdir."¹²⁰

¹¹⁶ Güngörmüş Kona, Gamze Özönur, Zeynep Özönur, "AB Sınırları ve Genişleme Problemi". **Changes and Transformations in the Socio-economic and Political Structure of Turkey within the EU Negotiations Conference 16-18 Mart 2006**. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Stiftung Zentrum Für Türkeistudien, Universität Essen Duisburg, 11, <http://strateji.cukurova.edu.tr/AVRUPA/AB%20Sempozyumu.pdf>, [25.12.2010].

¹¹⁷ Çırakman, "Avrupa Fikrinden...", 29.

¹¹⁸ Özlük, "Avrupa Kimlik...", 8.

¹¹⁹ Iver B. Neumann, **Uses of Other: The East in European Identity Formation**, (Minnesota: University of Minnesota Press, 1999): 207.

¹²⁰ Çırakman, "Avrupa Fikrinden...", 31.

Avrupalılaşıma; Avrupalı milletler arasında sosyal siyasal ve kültürel uyumu gerektirmektedir.¹²¹ Avrupa kültürel, dilsel, bir ölçüde dini ve coğrafi benzerliğe dayanmaktadır. Yani, Avrupa'nın tarihi ve kültürel kimliği ortak bir şekilde algılanan geçmiş ile ortak değerler ve ortak kökleri ifade etmektedir.¹²² Sonuçta, Avrupa kimliğinin oluşumunda dış tehditlerin yanında kendi içindeki ilişkiler de etkili olmuştur.

Avrupa kimliği tarihsel süreçte Öteki topluluklarla ilişki konumuna bağlı olarak gelişen ve değişen değer yargılarıyla yoğrulmuş, ama özellikle kendi dışındakilere yönelik duruşunda belirli ve geçerli bir biçim alamamıştır. Avrupa kendi dışındakine yönelik algılamının türüne göre bir aidiyet alanı belirlemektedir. Bunda zamansal olarak, Öteki'ye bakış açısının değişim göstermesinin payı büyüktür. Örneğin Avrupa'nın bir Ötekisi olarak Amerika ile ilişkileri, Amerika'nın kuruluş, İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve sonrası yıllarında ve 11 Eylül sonrasında farklılıklar göstermiştir.

1973 Kopenhag Zirvesi'nde kimlik inşa süreci somutlaşmış; 1989'da kimlik tarihsel sosyolojik ve politik bir faktör haline dönüşmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa kimlik inşasında en önemli Öteki, Avrupa'nın kendi geçmişi olarak görülürken, 1990'lardan sonra coğrafi ve kültürel Öteki yükselmektedir.¹²³ Avrupa kimliği inşasında jeopolitiğe dönüş modern, bölgesel, yerel devletlere sorun olan Avrupa bütünleşmesi eğilimini zayıflatmaktadır.¹²⁴ Diez'in iddiası, jeopolitik yönelimle birlikte dış gruplara karşı muhalif olma eğiliminin arttığıdır. Yeni dönemde mücadele kaynağını ideoloji ve ekonomi alanı yerine kültürel alanda gören Samuel Huntington'a göre, Soğuk Savaşın bitimiyle ideolojik bölünme ortadan kalktıkça Avrupa'nın bir yandan Batı Hristiyanlığı ve Ortodoks Hristiyanlığı arasında diğer yandan da İslam'la arasındaki kültürel bölünme yeniden ortaya çıktı.¹²⁵ 11 Eylül'den sonra da küresel terörizm, başarısız devletler, göç ve İslamofobi mental kimlik sınırı olarak komünizmin yerini almıştır.¹²⁶

Thomas Diez'e göre yeni dönemde Avrupa'nın Öteki'ye bakışı şu şekildedir:

“AB'de paradoksların doğasından biri; iç sınırlar bütünleşmeye doğru giderek daha yumuşak olma, neredeyse kaybolma noktasında iken; hem dünyanın geri kalanından Avrupalıların farklılaşması açısından

¹²¹ Riva Kastor, “What Identity for Europe”, Martindale Center College of Business and Economics Lehigh University Working Paper, May.2004, 2.

¹²² Heiko Walkenhorst, “Constructing the European Identity-Trap or Gap?: European Integration Between Community-Building and Path-dependency”, Limerick Papers in Politics and Public Administration, No. 1 2008, Ireland, 4.

¹²³ Diez, , “Europe's Others...”, 319.

¹²⁴ a.g.e, 319.

¹²⁵ Samuel P. Huntington, “Medeniyetler Çatışması mı”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, y. 10. s. 41 (Mayıs-Haziran Temmuz 2007): 90

¹²⁶ Özlük, “Avrupa Kimlik...”, 12.

ve hem de Öteki'nden gelen tehditlere karşı ilk ve son savunma hattı olarak yani sınırların güvenleştirilmesi açısından ortak dış sınırlar daha da sertleşiyor.”¹²⁷

Bahar Rumelili'ye göre ise; “AB'nin iç sınırları iyice post modern geçirgen ve akışkan görünse bile dış sınırları birçok durumda sert ve modern kalmaktadır.”¹²⁸

AB, dünyanın geri kalanı ile arasındaki farklılıkları abartarak Avrupa'da yeni bir uluslarüstü kimlik oluşturma yoluyla ve buna ek olarak kimliğini, Avrupalıların karmaşık ve çok yönlü kimliklerine uluslararası bir AB elemanı ekleyerek oluşturmaktadır.¹²⁹ AB'nin uluslararası aktivizmi ve kimlik inşasının her ikisi de karmaşık süreçlerdir. AB'nin temellerinin atıldığı 1950 Schuman Deklerasyonu'ndan günümüze genel olarak AB iyi huylu, barışçıl ve tehdit içermeyen bir karakterde algılandı. AB'nin uluslararası kimliği ise ilk defa 1990 yılında tanıtıldığından beri giderek netlik kazandı.

AB kimliği zorunlu bir şekilde daha çok “ne olmak istiyorum” sorusunu cevaplamaktadır. AB'nin kurumsal çerçevesi içinde Avrupa kimliği için üç ana proje karşımıza çıkmaktadır. İlki, AB'nin Dünya'da yeniden önemli bir güç olması ihtimalini anlatmaktadır. İkincisi, insan hakları ve demokrasinin altını çizen daha sosyal bir Avrupa anlayışını içermektedir. Üçüncüsü ise, her iki projenin karşısında mevcut ulus devletlerin varlığını sürdürme girişimi ve hatta onların güçlendirilmesini ifade etmektedir.¹³⁰ Halen mevcut olan kimlik yapısında devam eden Roma Anlaşması ve daha yakın tarihte Maastrich ve Amsterdam Anlaşmaları ile ikinci projeyi dışlamadan, birinci projenin uygulanmakta olduğu görünmektedir.

AB kimliği; istikrarın sağlanması için barış ve sosyal adaletin, sahip olunan sınırlar dışına - diğer bölgelere- yayılmasını teşvik etmektedir.¹³¹ AB kimliğini tanıtırken bazı değerler benimsemiş ve bunları evrenselleştirmiştir. Bu değerler; Avrupalılığın evrensel değerleri olarak kimliğini oluşturan demokrasi, dayanışma (beraberlik), eşitlik, özgürlük, insan hakları ve hukuk kurallarına saygı ile serbest piyasa ekonomisi sistemidir. 1992 Maastrich Anlaşması ve 1997 yılında onu revize eden Amsterdam Anlaşması ile AB kimlik kalıbını oluşturan evrensel, çağdaş değerler şeklinde açıklandı. 1993 yılında da Kopenhag Zirvesi'nde bu değerler aynen kabul edilerek, bütünleşme sürecinde üye devletlerden istenen kriterleri oluşturdu. Aday olan devletlerin öncelikle bu değerlere sahip olması gerekmekteydi.

¹²⁷ Jan Ifversen, Christopher Kolvraa, "European Neighbourhood Policy as Identity Politics", **EUSA Tenth Biennial International Conference 17-19 May 2007**, Montreal, Canada: University of Aarhus Denmark: 18.

¹²⁸ Rumelili, “Constructing Identity...”, 37.

¹²⁹ Ian Manner and Richard G. Whitman, “The Different Engine: Constructing and Representing the International Identity of the European Union”, **Journal of European Public Policy**, V.10. No. 3 (June 2003): 380.

¹³⁰ Jacob, Maier, “European Identity...”, 2.

¹³¹ a.g.e, 10.

Dolayısıyla bu değerler; tarihi, coğrafi, dini ayrımın yanında Öteki'lerden kendisini farklılaştırmanın diğer bir yolu olmuştur. 2004 yılında Avrupa Komşuluk Politikası'nın da evrenselleştirdiği bu değerlerin "Öteki komşuya" yansıtılması ve yayılması amaç edinilmiştir.

Avrupa Birliği kimliğini çeşitlilik ve homojenlik arasında sürekli bir tehdit altında görmektedir. Bu nedenle AB kültürel motivasyon ve ivmeyle geliştirme yerine kimliğini ortak savunmayı da kapsayacak tarzda Ortak Dış ve Güvenlik Politikası aracılığıyla biçimlendirmeye, geliştirmeye dolayısıyla bir güvenlik topluluğu oluşturmaya çalışmaktadır. Yani AB için salt kültürel bir aidiyet anlamına gelmeyen kimlik güvenlik boyutuyla işlevselleştirilmek istenmektedir.¹³² Bu yüzden bir sonraki kısımda AB kimlik anlayışının güvenlik ile olan bu yakın ilişkisi incelenerek bu şekildeki bir kimlik anlayışının AB dış politikasına nasıl yansıdığına değinilmiştir.

3.3. Avrupa Birliği, Kimlik ve Güvenlik İlişkisi

3.3.1. AB Kimliğinin Güvenlik Boyutu

Kimlik, AB söyleminde dış politika ya da güvenlik politikasına bağlanmaktadır. AB, kimlik oluşum sürecinde bir yandan güvenlik kaygısıyla Ortak Dış ve Güvenlik Politikası gibi somut politikalar geliştirip uygulamak istemekte bir yandan da bütünleşmesini tamamlamaya çalışmaktadır. Maastrich ve Amsterdam Anlaşmalarında AB'nin temel amaçları arasında sayılan AB kimliğinin bu politikalar aracılığıyla uluslararası alanda geliştirileceği düşünülmektedir. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası; AB'nin ortak değerlerini, temel çıkarlarını, bağımsızlık ve bütünlüğünü korumanın yanı sıra demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlükler gibi siyasi, kültürel ve toplumsal konularda da yeni açılımlar getirmekle de görevlidir. Yani AB'de kimlik ve güvenlik birbirini tamamlayan iki önemli değerdir. Güvenlik olgusu AB kimliğinin vazgeçilmez önceliklerinden olup, her ikisi de AB'nin varlık sorunu bağlamında yadsınamaz işleve sahiptirler.¹³³

Avrupa Birliği'nde kimlik oluşturma sürecini, büyük ölçüde, farklılığın rolünün önemsiz görülmesi çabaları şekillendirmiştir. Ole Waever bu konuyu şu şekilde ifade etmiştir. "AB ve Batı ötekileştirmesinde İslam, Orta Doğu, Akdeniz, Rusya veya Balkanlar gibi çeşitli komşularını algılamada egemen eğilim, Avrupa güvenlik söylemindeki Öteki olan Avrupa'nın geçmişidir. Bu merkezden daha uzakta olanlar Avrupa karşıtı olarak değil sadece daha az

¹³² Canbolat, AB, Uluslarüstü....", 11.

¹³³ a.g.e, 16.

Avrupa olarak tanımlanmaktadır.”¹³⁴ Burada Waever, AB’nin komşuları ile ilişkilerinin ontolojik temelleri ile davranışsal bulgularını birleştirmektedir. Yani AB’nin komşuları ile olan ilişkisinin dayandığı temel argümanlar ile uygulamada komşularına yönelik izlediği politikaları bağdaştırmaktadır. Avrupa çevresindeki komşu Ötekiler tamamen Avrupa dışı olarak algılanmamakta, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, Komşuluk Politikası gibi çeşitli politikalar ile Avrupa ile bağlarını koparmaları önlenmektedir.

Avrupa kimliği oluşum sürecinde güvenlik ile olan bu yakın ilişkinin sonuçlarından birisi de Avrupa Birliği’nin bütünleşme sürecini derinleştirerek bir güvenlik topluluğu, savaşırsız bir toplum yaratma çabalarıdır.

3.3.2. Güvenlik Topluluğu olarak AB

Avrupa bütünleşmesi bölgesel güvenliğe katkıda bulunmaktadır. AB coğrafi genişleme yoluyla bölgesel güvenlik dinamiklerini olumlu etkilemeye devam etmektedir. Gelişiminin ilk evrelerinde paylaşılan ortak değerler; empati, güven ve güvenilir barış beklentileri tarafından tanımlanan AB, gelişmekte olan bir güvenlik topluluğu olarak değerlendirildi.¹³⁵ AB bir güvenlik topluluğu, uluslararası toplum ve mecazi bir imparatorluk (metaphorical empire) olarak görülmüştür. 2004 yılı AB Konseyi Dış İlişkiler ve Siyasi-Askeri İşler Direktörü olan Robert Cooper günümüzde en geniş kapsamlı yayılmayı aslında AB’nin gerçekleştirdiğini belirterek AB’yi post-modern bir imparatorluk olarak nitelendirmektedir.¹³⁶ Ole Waever’e göre de, AB’nin doğuya doğru genişlemesinin bir sonucu olarak Soğuk Savaş sonrası Avrupa düzeni yardımsever bir mecazi imparatorluk yapısı andırmaktadır.¹³⁷

¹³⁴ Rumelili, “Constructing Identity...”, 33.

¹³⁵ Stefanova, “The European...”, 53.

¹³⁶ Rober Cooper Avrupa’nın çağdaş düzenini bir postmodern imparatorluk biçimi olarak değerlendirir. Avrupa’da düzen yaratılmada gelişmiş demokratik devletler tarafından iyi yönetim standartları koyularak ve insan haklarını koruma yoluyla yeni bir gönüllü işbirlikçi emperyalizm uygulaması egemen oldu. AB, özel bir tür liberal emperyalizmin temsilcisi durumundadır ve çevredeki kötü yönetim, etnik şiddet suç ve terörizm tehditlerinden müdahale yoluyla ve ayrıca, idari, hukuki ve ekonomik yardım yoluyla merkezi korur. Cooper’ın Postmodern imparatorluk ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Robert Cooper, **The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century**, (New York : Grove Press, 2003.).

¹³⁷ Mecazi İmparatorluk: Ole Waever tarafından AB ile yakın ve uzak çevresi arasındaki ilişkiyi analiz etmek için kullanılmıştır. Avrupa gelişiminde, Ortaçağ adetlerine uygun olarak Soğuk Savaş bitimi sonrasında kısmen Avrupa’nın yeni Ortaçağı şeklinde yorumlandı. Çünkü Avrupa entegrasyonunun hızlandırılması bir karmaşa üretti. Avrupalılar bu durumdan kurtulmak için egemen devletler sisteminin istikrarlı ve sıkıcı yapısını terkederek Orta Çağa düzenine benzetecek mi şeklinde tartışma başladı. Orta çağ ve şundaki durum arasında kurulan benzerlik mecaziydi. Orta çağa ait kurulan bu mecazi benzerlik, egemenliğin alternatiflerini, örtüşen yetkilerin zorluğunu, karmaşıklığını vurgulamaktadır. Burada mecazi imparatorluk; egemen devletin eşit egemenliğin olmadığı geçici güç ile merkezin baskın olduğu modeli yani merkeziliği göstermektedir. Kaynak: Ole Waever, “Imperial Metaphors: Emerging European Analogies to Pre-Nation-State Imperial Systems”, **Geopolitics in Post Wall Europe: Security, Territory and Identity**, eds. Ola Tunander, Pavel Baev and Victoria Ingrid Einagel, (London: Sage, 1997): 61.

Soğuk Savaş döneminde AB önce Avrupa kıtasında bir güvenlik topluluğu oluşturmayı amaçlamış, burada güvenliğin bölünmezliğini kabul etmiş ve Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra komşuları arasında bir “dost halkası” oluşturarak özellikle de Akdeniz havzasında bir güvenlik topluluğu oluşturma çabalarına girişmiştir. Bunu gerçekleştirmek için de Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Avrupa Komşuluk Politikası gibi araçlar oluşturmıştır.

Güvenlik topluluğu kavramı orijinal olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Karl Deutsch tarafından geliştirildi. Deutsch güvenlik topluluğunu savaşı olmayan bir topluluk olarak düşünmüştür. Güvenlik topluluğu, topluluk üyelerinin birbirleriyle fiziksel bir şekilde savaşmayacağı ama aralarındaki anlaşmazlıkları başka yollardan çözmeye razı olacağı, gerçek bir güvencenin var olduğu bu amaçla bütünleşmiş bir grup insan olarak tanımlandı.¹³⁸ Güvenlik topluluğunun varlığı nedeniyle istikrarlılık ve savaşı olmayan beklentisi içinde tüm güvenlik dinamikleri yeniden yorumlanmaktadır: “Avrupa bölgesinde güvenlik ikilemi yok edildi.”¹³⁹ Deutsch'a göre;

“Güvenlik topluluğu ya birleşmiş (amalgamated) ya da çoğulcu (pluralistic) olabilir. Birleşmiş güvenlik topluluğunda iki veya daha fazla egemen devlet resmen genişletilmiş bir devlet içinde birleşir. Öbür taraftan çoğulcu güvenlik topluluğunda ayrı devletler hukuki bağımsızlığını korur. Ancak onları bütünleştiren birimler barışçıl değişimin güvenilir beklentilerini göz önüne alırlar.”¹⁴⁰

Yapılan birçok değerlendirmede AB tarihi, sürekli olarak Avrupa barış bölgesine uzanan bir güvenlik topluluğunu temsil etmektedir. Güvenlik topluluğu; entegre edilmiş ortak değerler, normlar ve barışçıl ilişkiler tarafından tanımlanan, uluslararası anarşik sistem içinde bir yapılandırma, bir toplum adasıdır.¹⁴¹ Devletlerden oluşan ve böyle bir yapılandırmaya entegre olan topluluk üyeleri, fiziki olarak aralarındaki anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmektedirler. Böylece kavram, barışçıl değişimin¹⁴² güvenilir beklentileri etrafında döner.

¹³⁸ Emanuel Adler, Michael Barnett, “Security Communities in Theoretical Perspective”, **Security Communities**, Emanuel Adler, Michael Barnett, (Cambridge: Cambridge University Press, 1998): 6.

¹³⁹ Waever, “Insecurity, Security...”, 76.

¹⁴⁰ Emanuel Adler, Beverly Crawford. "Normative Power: The European Practice of Region Building and the Case of the Euro-Mediterranean Partnership (EMP)". Institute of European Studies University of California, Working Paper 040400 April 2004, 14.

¹⁴¹ Stefanova, “The European...”, 53.

¹⁴² Uluslararası ilişkilerin bir disiplin olarak gelişiminde savaşlar özellikle de I. Dünya Savaşı önemli rol oynamıştır. Bu büyük savaş sonrası yıkımlar savaşın devlet dış politikalarında rasyonel bir araç olmadığını göstermiştir. Kazananlar ile kaybedenler arasındaki çok fark olmadığı yıkımın herkesi etkilediği görülmüştür. Savaş sonrası uluslararası ilişkilerde benzer sorunları yaşamamak için sorunların çözümünde farklı araçlar geliştirilmesi düşünülmüştür. Özellikle de II. Dünya Savaşı sonrasında savaş bakış açısı önemini yitirmiştir. Disiplinde, devletler arasındaki sorunların çözümünde savaş yerine işbirliği uluslararası hukuk ve örgütlenme üzerine yoğunlaşmıştır. Yani öncelikli amaç barışın nasıl tesis edileceği yönünde olmuştur. Bu nedenle de sorunların çözümünde barışçıl yollar öncelikli hedef olmaya başlamıştır. Uluslararası ilişkilerde bakış açısında yaşanan bu barışçıl değişim iki dünya savaşı arasında disiplini İdealizm-Realizm tartışmasına götürmüştür. Bu tartışmayla ilgili bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bir tanesi için bakınız: Şaban Çalış, Erdem Özlük, “Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması, http://www.sosyalsbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/%C5%9Eaban%20%C3%87ALI%C5%9E%20-

Devletler, topluluk ile temel değerlerin bir uyumluluğuna sahip ortak kurumlardan oluşarak karşılıklı kimlik sadakati ve Biz duygusunu elde ederler.¹⁴³ Güvenlik topluluklarının ortak değerleri etkileyen bir anlayış olarak bölge inşasında oynadıkları rolün önemi büyüktür. Burada “Öteki” ile ilişkilerinde paylaşılan değerler ve kimlikler devletlerin güvenli olmasını sağlar.¹⁴⁴ Bugünkü uluslararası sistemde AB çoğulcu güvenlik topluluğuna en iyi örneği oluşturur. AB’nin üye devletleri bir takım davranışlara yön veren temel değerler tarafından desteklenen AB’nin kurumsal çerçevesi etrafında, barışçıl değişim beklentisine sahiptirler.¹⁴⁵

AB’yi bir güvenlik topluluğu olarak kavramsallaştırmak topluluk içinde güvenlik bağımlılığını ima etmektedir. Ortak Biz çıkarları oluşturulur. Burada kimlik, artık sadece Ben, Öteki tartışması içinde değildir, aynı zamanda Biz-Öteki durumu söz konusudur. Çünkü her bir Ben, kolektif kimliklerin karmaşık düzeni içinde inşa edilmektedir.¹⁴⁶

3.3.3. Kimlik Güvenlik İlişkisinin AB Dış Politikasına Yansıması

AB dış politikası, demokrasi ve sivil değerlerin tanıtımını amaçlayan güvenliğe dayalı bir yaklaşımı tercih etti. Dış politika, AB’nin karar almada konsensüsü korumak için diyalog ve asimetrik müzakere ile iç uzlaşmalar üzerinden hayata geçirilmektedir. Dış politikanın yürütülmesi sırasında merkezi politika; ortak tutumlar, ortak eylemler ve sistematik işbirliği yoluyla ortaya çıkar.¹⁴⁷ Güvenlik alanında koşulluluk ilkesi (conditionality) Ortak Dış ve Güvenlik Politikası altında mevcut hükümlerin adaylarca kabulü anlamına gelir. Dış güvenlik ve dış politika alanındaki müktesebat ise, uluslararası öneme sahip konuların yanı sıra özel bildirilerdeki ortak stratejiler, ortak tutumlar ve AB’nin ortak eylemlerini kapsar.¹⁴⁸

İkinci Dünya Savaşı’nın bitimiyle birlikte Avrupa bütünleşmesinin çeşitli aşamalarında, AB birçok defa ortak dış politika ve siyasi birlik oluşturma çabalarına girmiştir. 1960’lardan beri, AB giderek siyasi bir sistem olarak tasarlanmıştır.¹⁴⁹ Ancak Soğuk Savaş dönemi boyunca, bu konuda başarı sağlanamamıştır. Çünkü dış politika bağımsız devletlerin temel çıkarlarını yansıttığı için, bu süreçte üye ülkelerin çıkarlarını birbirlerine uyumlu hale getirmesi mümkün olmamış ve bireysel olarak devletler ulusal çıkarlarını, Birliğin çıkarlarının önünde görmüşlerdir. Bu yüzden 1960’lı-1970’li yıllarda girişilen Avrupa Siyasi İşbirliği girişimi

%20Erdem%20%C3%96ZL%C3%9CK/%C3%87ALI%C5%9E,%20%C5%9EABAN%20VD..pdf
[10.02.2011].

¹⁴³ O’Brennan, “Bringing Geopolitics...”, 160.

¹⁴⁴ Adler, Crawford, “Normative Power.....”, 15.

¹⁴⁵ O’Brennan, “Bringing Geopolitics...”, 160.

¹⁴⁶ Waever, “Insecurity, Security....”, 78.

¹⁴⁷ Stefanova, “The European....”, 55.

¹⁴⁸ a.g.e, 58.

¹⁴⁹ Manner, Whitman, “The Different...”, 384.

başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ancak 1987 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi Anlaşması ile uluslararası politikada ortak tavırlar belirleyebilmek için dışişleri bakanları arasında bir bilgi alışverişi ve ortak tavır sistemi oluşturulmuştur.¹⁵⁰ Böylece 1992 Maastrich AB Anlaşması'ndaki Ortak Dış ve Güvenlik Politikası öncesi somut bir adım atılmıştır. AB ilk olarak kendi güvenlik amaçlarını 1992'de Maastrich AB Anlaşması'nda formüle etmiştir. Bu anlaşma ile oluşturulan üç sütundan ikincisi olan Ortak Dış ve Güvenlik Politikası güvenliğe dayalı a) Ortak değerler, b) Temel çıkarlar, c) Bağımlılık ilkesi ve d) BM Şartı ile Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı hedeflerine uyum bağlamında tanımlanmış, ayrıca Birliğin bütünlüğü, uluslararası işbirliği, barış ve güvenliğin güçlendirilmesi ve korunması, demokrasi ve hukuk kurallarının üstünlüğü ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygı çerçevesinde temellendirilmiştir.¹⁵¹

Soğuk Savaşın bitiminden beri AB; iyi yönetim, sürdürülebilir kalkınma, sosyal dayanışma, eşitlik, hukuk kuralları, insan hakları, özgürlük ve demokrasi gibi normatif ilkeleri teşvik etmeyi amaçlamaktaydı. İç ve genişleme politikalarından kalkınma ve dış politikaya kadar tüm politikalarında bu ilkeleri tanıtım amacıyla hareket etmektedir.¹⁵² Bu ilkeleri kimliğinin bir parçası olarak tanımlayan AB, onları güvenliğini sağlamada birer araç olarak kullandı. Yani AB bu değerleri geliştirerek sadece kimliğini inşa etmeyi ve kapasitesini kapsamlı bir şekilde arttırmayı amaçlamamaktadır. Aynı zamanda onları güvenlik ve istikrarın, tüm Dış Politikası'nın parçası olarak görmektedir.

Soğuk Savaş sonrası tehdit algılamalarında oluşan değişiklikler kimlik politikalarına yansımakta, artık tek bir devlet kaynaklı olmayan yeni küresel boyuttaki tehdit algılamaları nedeniyle, kimliğinin devamlılığı için iç ve dış güvenlik arasında bir ayrım yapmak giderek zorlaşmaktadır. Çünkü bu yeni tehditlerin özellikleri nedeniyle oluşabilecek dışarıdaki bir güvensizlik ortamı küreselleşmenin etkisiyle iç güvenliği de doğrudan olumsuz etkiler hale gelebilmektedir.

AB'nin izlediği politikalar ekseninde, ana enstrümanı olarak normatif güç görülebilir. Birlik, yakın çevresini istikrarlaştırarak bölgesel güvenliğini garanti etmek için normatif güç kullanmaktadır. Yani, Avrupa'nın güvenlik topluluğu uygulamaları normatif güç uygulamasını temsil etmektedir. Güvenlik topluluğu uygulamaları ile Avrupa normatif bir güç

¹⁵⁰ Efe, "Soğuk Savaş Döneminde...", 3.

¹⁵¹ Avrupa Birliği Maastricht Anlaşması orijinal metni: [Treaty of Maastricht on European Union], 7 February 1992, Title V, Provisions on a Common Foreign and Security Policy, Article. J.1, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> [01.03.2011].

¹⁵² Manners, "European Union...", 415.

olarak kendi içinde ve hemen bitişik coğrafi çevresinde arabuluculuk hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır.¹⁵³ Ancak politik temsilcilerin güvenlik topluluğu ve normatif güç uygulamalarının bölge inşasında hedefe ulaşmada nasıl başarıya ulaştığını anlamak sert güç (hard power) uygulamalarına göre daha zordur. Sert güçte askeri bir zorlama ile hedefe ulaşılırken normatif güçte başarı, gücün meşruiyetine bağlıdır. AB bölgesel bir normatif güç olarak görülebilir. AB, çevresine yönelik hedeflerine ulaşmada kendi norm ve değerlerinin etkin aktarımını kolaylaştırmak için ekonomik ve normatif nüfuzunu kullanmaktadır. Avrupa'nın bölge inşasında kullanmış olduğu bu normatif güç yaklaşımı, yeni bölgeselleşme teorisi içinde güvenlik topluluklarını ve güvenlik-kimlik ilişkisinin önemini vurgulamaktadır. Normatif güç yaklaşımının bir diğer hedefi Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve daha sonra Avrupa Komşuluk çerçevesi altında barış ve istikrar bölgesi olarak bir Akdeniz bölgesi inşa etmektir.¹⁵⁴ AB'nin İkinci Dünya Savaşı bitiminden beri dış politikada başvurduğu bu normatif güç, ABD'nin kimliğini oluşturan sert güce (hard power) göre çok daha fazla sayıda insan için başarıya ulaşmıştır.¹⁵⁵ İzlediği bu dış politika yönteminin başarısı ortakları gözünde Birliğin eyleminin meşruiyetine bağlıdır. Ancak Birliğin üyeliğinin açık uçluluğu yani üyeliğe kabulün garantisinin olmaması ya da zamanının belirsizliği bu meşruiyeti olumsuz etkileyebilmektedir. 11 Eylül sonrası çok yönlü işbirliği özellikle de güvenlik işbirliği sadece AB dış politikasının aracı değil aynı zamanda AB'nin kendini tanımlamada bir parçası oldu. Avrupalılar kendi güvenliklerini liberal demokratik toplumun genişlemesi olarak kavradılar. Dış politikalarını bu yönde geliştirdiler.

AB kimlik oluşum sürecinde Birliğin genişlemesi, etkili dış politika araçlarından birisidir. AB genellikle genişlemeyi, komşuları arasında istikrarlı ve demokratik bir geçişi sağlamada bir araç olarak kullandı.¹⁵⁶ Genişleme, AB'nin normatif gücü olarak, değerlerinin ve normlarının yayılmasını sağlayan, hem verimli hem de meşru bir kanal olarak hareket edilen bir süreçtir.¹⁵⁷ Bu sopa ve havuç kombinasyonu¹⁵⁸ ile gerçekleştirilmektedir. Burada sadece AB'nin sınırlarının çizimi konusunda bir genişleme söz konusu değildir; AB düzenin kurulması için kendi norm ve değerleri, kuralları ortaklara empoze edilmektedir. Ancak bunu

¹⁵³ Adler, Crawford, "Normative Power.....", 13.

¹⁵⁴ a.g.e, 2.

¹⁵⁵ a.g.e, 7.

¹⁵⁶ Hiski, Haukkala, "'The European Union as a Regional Normative Hegemon: The Case of European Neighbourhood Policy". **Europe-Asia Studies**. V. 60. No. 9 (November 2008): 1603.

¹⁵⁷ a.g.e, 1604.

¹⁵⁸ AB'nin genişleme sürecinde üyeliğe aday ülkeler Birliğin ileri sürdüğü kriterleri, Birliğin norm ve değerlerine uymayı taahhüt eder. Bunları gerçekleştiren ülkeler üyeliğe kabul edilerek ödüllendirebilir. Kriterleri yerine getirmeyenler ise cezalandırılarak üyeliğe kabul edilmezler. Yani AB'nin genişleme sırasında kullandığı havuç ve sopa sistemi bir ödül ve ceza sistemidir. Dahil etme yada dışlama şeklinde işlemektedir.

sağlamada normatif bir güç kullanılmaktadır. AB, Michael Smith'in de belirttiği gibi kurumsal, yasal sınırlarını ve bütünlüğünü korumak için komşularının kendi değerlerine uyum sağlamasını isteyebilir. Üye olmasına gerek kalmadan Ötekiler üzerine normatif düzeni empoze edebilir.¹⁵⁹ Bu nedenle AB, tam üyelik ve Avrupa kimliği vermek zorunda kalmadan komşu bölgelerden kaynaklanan sorunları kontrol etmek için bir ara bölgeler oluşturmak istemektedir.

Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu dünyada Avrupa kimliğinin sınırları belli idi. Soğuk Savaş'ın bitiminden beri ise AB'de kendi sınırlarının sonunda nereye kadar uzanacağı konusunda bir belirsizlik, kararsızlık bulunmaktadır. AB'nin genişlemeden vazgeçmesi komşularının gözünde onun eylemlerinin meşruiyetini kaybetmesine ve dolayısıyla komşularında istikrarı sağlama kapasitesini kaybetme tehlikesine yol açabilir.

Güvenlik ve jeopolitik bakımdan genişleme, 1990'lı yıllardan sonra önemli hale geldi. Genişleme çerçevesi içinde AB aktörleri, genişlemeyi Avrupa güvenlik topluluğunun genişlemesi olarak sunarlar. Yani genişleyen Avrupa, genişleyen güvenlik topluluğu olarak çerçevelendirildi. Çünkü genişleme ile güvenlik ve topraksal bağlanma konusunda jeopolitik sorunlar elde edildiği iddia edilmektedir.¹⁶⁰ Genişlemeden doğabilecek Avrupa barış ve güvenliğinde istikrarsızlık ve var oluşsal tehditler kontrollü genişleme ve bir işbirliği süreci ile engellenmeye çalışıldı.

Genişlemenin ötesinde AB'nin güvenlik rolünü genişleten başlıca politika aracı Avrupa Komşuluk Politikası'dır. Politika, AB sınırları çevresinde “dost bir halka”oluşturarak iyi komşuluk ilişkileri modeliyle genişlemeyi tamamlar. Avrupa Komşuluk Politikası; komşu ülkelerde ekonomi ve güvenlik araçları ve iyi yönetişimin standartlarını teşvik etmek, hukuk kuralları ve insan haklarına saygıyı geliştirmek gibi hedefleri olmasına rağmen orta vadede bir üyelik perspektifi içermemektedir.¹⁶¹ AB kurucu tarihinin yanında hedeflediği bu ilkelere AB'nin uluslararası kimliğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. AB'nin bu hedeflere ulaşması için belirli bir güce ve bunları kabul ettirecek meşru politikalara ihtiyacı vardır. Cristopher Hill'e göre AB büyük bir güç gibi davranma belirtileri göstermektedir. AB giderek Avrupa-Akdeniz Ortaklığı, Avrupa Komşuluk Politikası ve Rusya ile Ortak Strateji

¹⁵⁹ a.g.e, 1604.

¹⁶⁰ O'Brennan, “Bringing Geopolitics...”, 156.

¹⁶¹ Stefanova, “The European...”, 61.

Anlaşması vasıtasıyla kendi yakın çevresine öncelik vererek bölgesel bir güç olarak davranmaktadır.¹⁶² Böylece çevresinde koyduğu hedeflere bir adım daha yaklaşabilecektir.

Değerlendirme

Önceki bölümde uluslararası ilişkilerde kimlik ve güvenlik ilişkisinin nasıl kurulduğu belirlendikten sonra bu bölümde, güvenlik ve kimlik ilişkisinin AB'ye nasıl yansıdığına bakılmıştır. Kuruluşundan bugüne kadar geçen sürede AB'nin kendi kimliğini oluşturma sürecinde Avrupa güvenliğindeki önemi, zamanla arttırmaya çalıştığı etkinliği ve bu süreçte kendini nasıl bir kimlikle tanımladığı hakkında bir fikir sahibi olunmaya çalışılmıştır. Soğuk Savaş ve sonrası değişen tehdit algılamalarının bu sürece ve Avrupa güvenliğine etkisinin ve AB kimlik oluşum süreci, dolayısıyla Öteki'si ile AB güvenliği arasındaki bağlantının belirlenmesiyle, AB ötekileştirme sürecinin bir örneği olan Akdeniz bölgesinin Avrupa Komşuluk Politikası'na dahil edilmesinin, Avrupa güvenliği üzerindeki etkisi daha net anlaşılabilecektir.

Sonuç olarak baktığımızda, Soğuk Savaş yıllarında güvenli savaşı bir alan oluşturmak için Batı Avrupa ülkeleri bütünleşme çabası içine girmişler, Soğuk Savaş bitiminden sonra da Doğu Avrupa'ya doğru bu bütünleşmeyi genişleterek Sovyetler'den kalan boşluğu doldurmak istemişlerdir. Bu yeni dönemde tehditlerin yapısının değişmesi nedeniyle, AB sadece kendi alanının güvenli olmasının yeterli olmayacağını, çevre bölgelerinin de güvenliğinin sağlanması gerektiğini düşünerek bu bölgelere etki edebilecek uluslararası bir aktör olmaya çalışmıştır. Önce kendi alanının bütünlüğünü sağlamak için kurumsallaşmaya, siyasi bir yapılanmaya gitmiştir. Daha sonra da Ortak Dış ve Güvenlik Politikaları üreterek çevresindeki çatışma alanlarında istikrarı sağlayabilecek bir güç olmaya çalışmıştır. Bunu gerçekleştirirken de öncelikle Avrupa'da etkili güvenlik aktörü olabilmek, daha sonra da bu çatışma alanlarında daha etkili söz sahibi olabilmek için AB hatta küçük çapta kendi ordusunu kurma girişimlerinde bulunmuştur. Yani öncelikle güvenli bir Avrupa kimliği oluşturmuş ve bu kimliği demokrasi, insan hakları ve hukuk kurallarına saygı, özgürlük gibi çeşitli değerler ile tanımlamıştır. Daha sonra da bu değerleri evrenselleştirmiştir. Bu süreçte Öteki'nin oynadığı rol büyüktür. Öteki üzerinden kimliğini tanımlamıştır. Ancak Öteki algılaması zamansal olarak farklılık göstermiştir. Müslümanlar'dan Türkler'e Moğollar'a ve Amerikalılar'a kadar birçok farklı dönemseller Öteki algılamaları vardır. En ilginç olanı da kendi geçmişinin Öteki olarak algılanmasıdır. Yani Dünya Savaşları dönemindeki kıtadaki devletlerin kendi aralarındaki kargaşa durumuna geri dönmekten endişe etmektedirler.

¹⁶² O'Brennan, "Bringing Geopolitics...", 158.

Uluslararası ilişkilerde Doğu-Batı ayrımında, AB, kimliğini Batı içinde tanımlamış, bu ayrım Kuzey-Güney şeklini almaya başlayınca da Kuzey’de yer almıştır. Yani zengin, medeni, iyi olan Biz olarak tanımlamıştır. Sonuçta; AB söyleminde kimlik dış politika ya da güvenlik politikaları ile ilişkilendirilmiştir. Yani kimlik ve güvenlik AB’de birbirini tamamlayan iki önemli değer olmuştur.

4. AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI VE AKDENİZ KİMLİĞİ

AB'nin Avrupa'da bir güvenlik topluluğu yarattıktan sonra çevresinde bir işbirliği halkası, bir istikrar ve güven alanı yaratma girişimlerinden birisi de Akdeniz'e yönelik geliştirmiş olduğu öncelikli olarak Avrupa Akdeniz Ortaklığı (Barselona Süreci) projesidir. Ardında Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde Akdeniz ülkeleriyle ilişki kurulmuştur. Akdeniz'in özelliği; a) Tehdit algılamaları ve Öteki üzerinden tanımlanan Avrupa kimliği açısından hem coğrafi hem de kültürel ve dinsel olarak bir Öteki olması, b) Yakınlığı nedeniyle buradaki istikrarsızlık ve çatışmaların Avrupa ülkelerini kolay etkileyebilecek olmasıdır. Yani Avrupa güvenliğini tehlikeye atan tehditlerin kaynak noktalarıdır.

4.1. Avrupa Komşuluk Politikası Öncesi Avrupa Dış Politikasında Akdeniz

4.1.1. Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Öncesi Avrupa ve Akdeniz

Üç kıtanın birleşim noktasında bulunan Akdeniz ve kıyıları, tarih boyunca çeşitli uygarlıkların, dil ve dinlerin, güç dengesi mücadelelerinin bulunduğu bir bölge olmuştur. Medeniyetler buluşması olarak üç ana dinin doğum yeridir. Kuzeyde Avrupa ülkeleri (AB) ve Türkiye ile güneyde Fas'tan başlayıp doğuda Suriye'ye kadar uzanan bir bölgeyi kapsamaktadır. Akdeniz, sadece Avrupa'ya yakınlığı nedeniyle değil aynı zamanda güney çevresine doğru geniş kültürel etkileşime sahiptir ve Güney, Avrupa sömürge tarihinin bir parçasıdır. Bunun sonucu olarak da Avrupa'nın izlerini taşımaktadır.¹⁶³ Thierry Hentch'e göre; "Akdeniz çevresindeki insanlara, toplumlara ve devletlere yönelik olarak, Akdeniz kavramını ilk kullanan Batı olmuştur."¹⁶⁴ Müslüman fethinden sonra Akdeniz'in güney bölgelerinin yanı sıra İspanya, Malta ve Anadolu'da kademeli olarak farklılığın ortaya çıkması nedeniyle Batı daha Batı'ya kaydırılarak Akdeniz'in güneyindeki bu halk ve toplumlar Doğu olarak adlandırılan tarafa dahil edilmişlerdir.

Tarihsel olarak baktığımızda, Roma İmparatorluğu dönemine kadar tek bir devletin siyasi egemenliğine girmemiş olan Akdeniz, Roma İmparatorluğu'nun bölgede siyasi birlik kurması ile adeta bir Roma iç gölü haline gelmiştir. Daha sonra 8. ve 9. yüzyılda Akdeniz, Bizans ve İslam güçlerinin savaşlarına sahne olmuştur. 16. yüzyılda Osmanlı egemenliğinde olan bölge bir Türk gölü haline gelmiştir. 16. yüzyıl sonlarında İspanya'nın Atlantik ötesine

¹⁶³ Korkmaz, "Constructing the Mediterranean...", 142.

¹⁶⁴ Pinar Bilgin, "A Return to Civilisational Geopolitics in the Mediterranean? Changing Geopolitical Images of the European Union and Turkey in the Post-Cold War Era", *Geopolitics*, V. 9, No. 2 (Summer 2004): 272.

Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuya çekilmesiyle Akdeniz; İtalya, Fransa, İngiltere, Hollanda gibi Avrupa ülkelerinin mücadele alanı olmuştur.¹⁶⁵ Böylece Akdeniz'in kuzeyi Hristiyanlığın dolayısıyla Avrupa devletlerinin, Akdeniz'in güneyi ise Osmanlı ve İslam kültürünün etkisi altında kalarak farklı iki medeniyet haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar da Avrupa ülkelerinin etkinliği burada devam etmiştir.

Roma döneminde Batı için, Biz olan Akdeniz'in güneyi İslam ve Osmanlı egemenliğine girdikten sonra artık Batı için bir Öteki haline gelmiştir. Akdeniz, iki yakayı, kuzeyi ve güneyi, Biz'i ve Öteki'ni ayıran coğrafi doğal bir sınır olmuştur. Osmanlı ve İslam'ın etkisinin olduğu Akdeniz'in güneyi Kuzey Afrika ve doğusu Ortadoğu kıyıları, Avrupa ve Batı için Öteki'dir. Gelişmiş, barışçıl demokratik olarak değerlendirilen Kuzey ve gelişmemiş şiddet içeren demokratik olmayan Güney arasında geleneksel bir ayrım söz konusudur. Akdeniz, bu iki coğrafi varlık, iki medeniyet arasında bir sınır, doğal bir bariyer özelliği taşımaktadır.¹⁶⁶ Böyle farklı medeniyetlere sahip olan Akdeniz'de güvenlik kaygıları hiç eksik olmamış ve hep çıkarların çatışmasına sahne olmuştur. Akdeniz'in güney ve kuzeyindeki ülkeler arasında artan dengesizlikler yeni stratejilerin ve işbirliği alanlarının geliştirilmesine neden olmuştur. AB ve Akdeniz'in güneyindeki ülkeler arasındaki bu işbirliği alanlarının oluşturulmasının çeşitli nedenleri vardır:

AB için NATO'nun güney sınırını oluşturan bölgenin stratejik önemi doğrultusunda güvenlik politikası, demokratikleşme gibi geniş tabanlı siyasi nedenler ve Arap bölgesinden ham petrol ve diğer hammaddelerin tedariki gibi sebepler öne çıkmaktadır. Buna karşın güneydeki Akdeniz ülkeleri için ticari çıkarlar, dış ilişkiler ve güvenlik meselelerine göre daha ön plandadır.¹⁶⁷ Sonuçta güneydeki ülkeler daha demokratik olmak için kuzeydeki ülkeler ise daha güvenli olmak için baskı altındadırlar.¹⁶⁸

Geçmişten aldığı derslerle çatışmaları işbirliği ile çözmek isteyen Avrupa devletleri bir taraftan kıtada bir güvenlik topluluğu yaratmaya çalışırken diğer taraftan da bu güvenliği pekiştirmek ve bunu sürdürülebilir kılmak için komşularını kapsayan bir dost halkası (ring of friends) oluşturmaya çalışmıştır. Akdeniz'de bu komşu bölgelerden birisidir. İşte bu bölgede bir Akdeniz güvenlik topluluğu kimliği yaratılmaya çalışılmaktadır. AB bu amaçla dış

¹⁶⁵ Canan Balkır, **Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: Mare Nostrum'dan Birarada Yaşamaya** (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Temmuz 2007), 1.

¹⁶⁶ Frederic Volpi, "Introduction: Strategies for Regional Cooperation in the Mediterranean: Rethinking the Parameters of the Debate", **Mediterranean Politics**, V. 11. No. 2 (July 2006): 119.

¹⁶⁷ Serpil Kahraman, "AB-Akdeniz Bölgesel Politikaları ve Türkiye'nin Uyumunu", **Journal of Yasar University**, c.3, s. 12 (2008): 1738.

¹⁶⁸ Volpi, "Introduction: Strategies...", 120.

politikasında bölgeye yönelik yeniden yapılanma doğrultusunda dönem dönem çeşitli politikalar ön plana çıkarmış ve Birlik bölge ülkelerine başta ekonomik ve finansal olmak üzere politik ve kültürel anlamda işbirliği yaklaşımının altını çizmiştir.¹⁶⁹

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle uluslararası arena iki güç, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin mücadeleleri etrafında şekillenmiştir. Bir Doğu-Batı üstünlük mücadelesi söz konusudur. İşte bu mücadele alanlarından birisi de Akdeniz'dir. Avrupa devletleri savaş sonrasında buradaki kolonyal etkinliğini bu iki süper gücün etkisine bırakmıştır. Soğuk Savaş sırasında Akdeniz'in güvenliğinin, Doğu-Batı çatışmasının bir uzantısı olarak Sovyet saldırı tehdidi ile karşı karşıya kalması temel güvensizlik kaynağı olmuştur.¹⁷⁰ Ancak Akdeniz'in coğrafi konumu, Avrupa çıkarları ve güvenliği açısından çok önemli olmuştur. Bu yüzden her zaman bölgede Batı Avrupa devletleri etkinliğini korumak istemiştir. Akdeniz özellikle enerji güvenliği, Ortadoğu'daki çatışmalar ve istikrarsızlığın hakim olması bakımından Avrupa güvenlik algısını etkilemiştir. Bu nedenle Akdeniz Havzası'nda yer alan ülkeler Avrupa için birinci derece öneme sahip olmuştur.

Soğuk Savaş dönemi boyunca Avrupa bir topluluk olma yolunda bütünleşme sürecine girmişti. Bu bütünleşmede öncelikli olarak ekonomik işbirliği ön plandaydı. Bu nedenle Avrupa Ekonomik Topluluğu (Avrupa Topluluğu)¹⁷¹ bünyesinde Avrupa devletleri, Akdeniz'in güney tarafındaki ülkeler ile ilişkileri ekonomik ağırlıklı ikili anlaşmalar bağlamında geliştirmişlerdir. Öncelikle AT ülkeleri Güney Akdeniz'de 1956 yılında "Arap Mağrip Birliği"¹⁷² oluşturulması fikri çıkmasına rağmen ancak 1990'larda beş Kuzey Afrika devleti ile arasında siyasi ve ekonomik işbirliğine dayanan bir birlik oluşturulabilmiştir.¹⁷³ 1960'lar boyunca Avrupa Topluluğu çeşitli Akdeniz ülkeleri ile ticaret anlaşmaları imzalamıştır. Tarım ürünlerinin erişimi konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Bu yıllarda Batı

¹⁶⁹ Kahraman, "AB-Akdeniz...", 1731.

¹⁷⁰ Vişne Korkmaz, "'Constructing the Mediterranean in the Face of New Threats: Are the EU's Words Really New?'" **European Security**, V. 17, No. 1 (March 2008): 144.

¹⁷¹ 25 Mart 1957'de imzalanan Roma Anlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ismi 7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht'te imzalanan Avrupa Birliği Anlaşması ile değiştirilerek Avrupa Topluluğu olmuştur.

¹⁷² Akdeniz'in güneyindeki ülkelerde bir Mağrip/Maşrik ötekiliği bulunmaktadır. Mağrip bölgesi, Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Moritanya gibi ülkeleri içeren coğrafi ve kültürel olarak Akdeniz havzasının bir parçası sayılan Kuzey Afrika bölgesidir. Kaynak için bakınız: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/356614/Maghrib>, [02.03.2011]. Maşrik ülkeleri de diğer Akdeniz'e kıyısı olan Ortadoğu Arap ülkelerinden oluşmaktadır. 1989 yılında kurulan Arap Mağrip Birliği (AMU), Mağrip ülkeleri arasında sadece ilişkilerin iyileştirilmesi için değil aynı zamanda uyumlu politikalara ihtiyacın da altını çizdi. Arap Mağrip Birliği, ortak çıkarlar oluşturarak ülkeleri birbirine daha yaklaştırmak için çalıştı. Kaynak: Britannica, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/31499/Arab-Maghrib-Union> [02.03.2011].

¹⁷³ Muharrem Ekşi, "AB'nin Akdeniz Güvenlik Stratejisi: Avrupa-Akdeniz Ortaklığı", <http://www.tasam.org/File/AB%20AAO%20makale.pdf>, 6, [14.03.2011].

Avrupa devletleri için güvenlik kaygılarını daha çok Doğu'da Sovyetler Birliği ve onun etkisi altındaki Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelebilecek tehditler oluşturmaktaydı.

1970'li yıllara gelindiğinde Avrupa Topluluğu tarafından daha geniş kapsamlı bir Akdeniz politikası izlendi. Bu dönemde Avrupa Topluluğu, Küresel Akdeniz Politikası'nı¹⁷⁴ geliştirerek Akdeniz'de üye olmayan ülkeleriyle işbirliği ve ortaklık anlaşmaları imzalamaya başlamıştır. Burada sık sık çatışan ulusal tercihleri bütüncül bir yaklaşımla değiştirmeyi amaçlayan bir Akdeniz siyaseti geliştirmek istenmiştir. Bu siyaset, sadece ekonomik araçlara sahip olsa da, Topluluğun bölgeyi bir bütün olarak ele alma isteğini yansıtmıştır. Ancak başarılı olunamayarak bölge devletleri ile devam ettirilen ortaklık müzakereleri ayrı ayrı ele alınmaya ve devletlere özgü özellikleri taşımaya devam etmiştir.¹⁷⁵

1980'lerde Avrupa Topluluğu'nda Akdeniz'e yönelik genişlemeyle (1981'de Yunanistan'ın, 1986'da İspanya ve Portekiz'in Topluluğa katılımı) Akdeniz ile olan ilişki yeni bir boyut kazandı. Avrupa Topluluğu'nun coğrafi olarak daha da yaklaşması ile Akdeniz'in güneyindeki ülkeler (Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri) ekonomik açıdan rekabet gücünü kaybetmiştir. Bu dönemin sonunda Sovyetler Birliği'nin çökmesi, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla uluslararası konjonktürdeki değişikliklere bağlı olarak Avrupa güvenliği açısından Avrupa ülkelerinin güneydeki Akdeniz ülkeleri ile olan ilişkileri çok daha önemli hale gelmiştir.

1980'lerin sonunda bu uluslararası gelişmelere bağlı olarak Güney Akdeniz'in birçok ülkesinde siyasi, sosyal ve ekonomik krizlerde bir artışın meydana gelmesi örneğin Cezayir'de yönetim krizine bağlı olarak 1992'de bir sivil savaşın başlaması, Akdeniz'in doğusunda Ortadoğu'da Körfez Savaşının patlak vermesi, bölgenin Avrupa güvenliğini olumsuz etkileyeceği endişelerini yaratmıştır.¹⁷⁶ Güvenlik sorunlarında ortaya çıkan belirsizlikler, yeni küresel bazda uyuşturucu kaçakçılığı, göç, terörizm gibi sadece silah gücüyle çözülemeyecek tehdit algılamaları, siyasi rejimlerin zayıflığından kaynaklanan Mısır,

¹⁷⁴ AET tarafından Küresel Akdeniz Politikası 1972 yılında formüle edildi. Bu kapsamda, AT, Libya ve Arnavutluk hariç, üçüncü Akdeniz ülkeleri ile karşılıklı bir dizi ticaret ve işbirliği anlaşmaları müzakere etti. Anlaşmaların özel bir rejimi Yunanistan, Türkiye, Malta ve Kıbrıs için de telaffuz edildi. Bir gümrük birliği ve nihai üyelik düşüncesiyle AET 1975 yılında İsrail ile ilk Küresel Akdeniz Politikası Anlaşması'nı imzaladı. Daha sonra bu anlaşma Fas, Cezayir ve Tunus ile 1976 yılında; Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye ile 1977 yılında imzaladı. Bu anlaşmalar üç ana bölümden oluşuyordu: Ticari işbirliği, finansal ve ekonomik işbirliği ve de sosyal işbirliği. Küresel Akdeniz Politikası hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.medeia.be/index.html?page=2&lang=en&doc=767> [15.02.2011].

¹⁷⁵ Ertuğrul Uzun, "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Barselona Süreci", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c.3, s. 1 (2003): 6.

¹⁷⁶ Michelle Pace, "The Ugly Duckling of Europe: The Mediterranean in the Foreign Policy of the European Union", **Journal of European Area Studies**, Vol. 10, No 2(2002): 197.

Cezayir, Filistin gibi ülkelerdeki iç çatışmaların artışına paralel olarak Avrupa Topluluğu yetkilileri Akdeniz politikasını revize etme ihtiyacı duymuşlardır. Böylece Yeni Akdeniz Politikası olarak da bilinen Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası kabul edilmiştir.¹⁷⁷

1990'lı yılların başında yeni tehdit algılamaları sonucu gelişen sadece silah gücüyle çözülemeyeceği, ekonomik ve politik diyalog ve işbirliğinin sorunların çözümünü kolaylaştıracağı şeklindeki güvenlik anlayışının bir sonucu olarak Avrupa-Akdeniz Serbest Ticaret Bölgesi ve sosyal, kültürel, siyasi işbirliği yaratmak için ekonomik çevre ötesinde politik diyalog da geliştirilmeye çalışıldı. Bu amaçla ilk olarak 1992'de Lizbon Zirvesi'nde Fas, Tunus gibi Mağrip ülkeleriyle anlaşmalar imzalanarak bir Avrupa-Mağrip işbirliği düşüncesi ortaya çıktı. Ancak bu fikrin hayata geçirilmesi Cezayir İç Savaşı ve Libya'ya uygulanan uluslararası yaptırımlar dolayısıyla başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1994 yılındaki Essen Zirvesi'nde bir deklarasyon yayınlanarak, önemli kültürel, sosyal, ekonomik ve politik konularda etraflı değerlendirmenin yapılmasına ve bu alanlarda kalıcı ve düzenli bir diyalog ve işbirliğinin sağlanmasına yönelik bir Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nı içeren yeni bir Akdeniz Politikası'nın temelleri atılmıştır.¹⁷⁸

1995 yılındaki Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Anlaşması'na kadar geçen sürede görülmüştür ki, Akdeniz'in kuzeyi ile güneyinin siyasi açıdan farklı yönetim rejimlerine, ekonomik açıdan farklı ticari sistemlere ve demografik açıdan da eşitsiz bir yapıya sahip olmaları sonucu ortaya çıkan karşılıklı sorunlar Avrupa Topluluğu/Birliği ülkelerini Akdeniz'de yeniden yapılanmaya (restructuring) sevk etmiştir.¹⁷⁹ Çünkü bu durumdan Avrupa güvenliği ve çıkarları doğrudan olumsuz etkilenmektedir. Yeniden yapılanma doğrultusunda geliştirilen politikalardan birisi de Kasım 1995'de kabul edilen ve Barselona Deklarasyonu olarak da bilinen Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'dır. Diğerlerine göre daha kapsamlı ve çok yönlü bir politikadır.

¹⁷⁷ Uzun, "Avrupa Birliği'nin...", 6. 1990 yılında Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası, Avrupa Komisyonu tarafından birliğin en yakın komşuları hedef alınarak yayınlandı. Dar hedef ve stratejileri ile mali protokoller için AB'nin elinde büyük bir bütçe vardı. Yapısal Uyum Programları Desteği, IMF ve Dünya Bankası tarafından gerçekleştirilmiştir. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi ve teşvik yaratılması, çevrenin korunması amaçlanmıştır. Ayrıca Avrupa Parlamentosu'na insan haklarının vurgulanması ciddi insan hakları ihlallerinde mali protokol bütçesinin durdurulması kararlaştırılmıştır. Kaynak için bakınız: <http://www.medeia.be/index.html?page=2&lang=en&doc=767> [15.02. 2011].

¹⁷⁸ Pace, "The Ugly...", 198

¹⁷⁹ Michelle Pace, "The Euro-Mediterranean Partnership and the Common Mediterranean Strategy: European Union Policy from a Discursive Perspective", **Geopolitics**, s.9, n. 2 (Summer 2004): 293.

4.1.2 Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: Barselona Süreci

4.1.2.1 Oluşumu ve Özellikleri

Soğuk savaş sonrası dönemde AB, yakın komşularına yönelik en az iki farklı yaklaşım ve politika sürdürmüştür. İlk yaklaşım, her şeyden önce ağırlıklı olarak bölgesel işbirliği ve geniş ortaklıklara dayanan istikrarı amaçlayan bir yaklaşım ve bu yaklaşıma ek olarak entegrasyonu hedeflenmesidir. Diğer yaklaşım ise, Avrupa kıtasında ilgili ülkelerin üyeliği ile ilgili taahhütler yapmadan istikrarı sağlamaktır.¹⁸⁰ İkinci yaklaşım doğrultusunda Avrupa Komşuluk Politikası'nı geliştirmiştir. İlk yaklaşım doğrultusunda ise AB Akdeniz'de Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nı geliştirmiştir.

Akdeniz'de siyasal istikrarı ve ekonomik gelişmeyi sağlamaya yönelik yeni politikaları içeren ve Essen Zirvesi'nde öngörülen Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Konferansı 27-28 Kasım 1995 tarihinde Barselona da gerçekleşti.¹⁸¹ 14 Akdeniz ülkesi (Fas, Tunus, Cezayir, Mısır, Kıbrıs, İsrail, Ürdün, Lübnan, Filistin, Suriye, Malta, Hırvatistan, Kıbrıs ve Türkiye) ve 15 Avrupa Birliği üyesi ülke katıldı. Konferans sonunda yayınlanan Barselona Deklarasyonu,¹⁸² Avrupa-Akdeniz Ortaklığının temelini oluşturmuştur. Birçok ülkeyi içeren ve ortak mülkiyet, diyalog ve işbirliği ilkelerine dayanan, yenilikçi bir ittifak olan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı,¹⁸³ bölgesel ve ikili işbirliğinin politik, güvenlik, sosyal, kültürel alanlarda farklı yönlerini kapsar. Amaç; Akdeniz'de komşu ülkeler ile işbirliğini arttırarak ve bölgede güç kontrolünü sağlayarak, insan haklarının ve demokrasinin temel ilkelerine dayalı bir ticaret, refah, istikrar ve barış alanı elde etmektir. Böylece Akdeniz'de Kuzey-Güney farklılığını azaltarak yeni bir ortak kimlik alanı oluşturulmaya çalışılmıştır. Karşılıklı hedeflere ulaşmak için tam ve eşit ortaklık çalışması sağlanmak istenmiştir.

Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşması, Avrupa Birliği ülkeleri ile Akdeniz komşu ülkeleri arasında var olan ikili anlaşmaların yerini almamış, tam tersi onları tamamlayıcı bir nitelik taşımıştır. Daha kapsamlı ve çok yönlü ortak bir alan oluşturarak, uluslararası bir işbirliğini sağlamaya çalışmaktadır. Barselona Süreci, ortaklıkta eşitliği öngörerek AB ve Akdeniz ülkeleri arasındaki etkileşimi kurumsallaştırmıştır.

¹⁸⁰ Duygu Keskinbıçak, "The European Neighbourhood Policy: More than a Partnership Less than a Membership", (Yüksek Lisans Tezi, İzmir Ekonomi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 14.

¹⁸¹ Uzun, "Avrupa Birliği'nin...", 12.

¹⁸² Barselona Deklarasyonu orijinal metni için bakınız:

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/july/tradoc_124236.pdf, [30.12.2010].

¹⁸³ Barselona Süreci de denilen Avrupa-Akdeniz Ortaklığı konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız: "The Barcelona Process", www.eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm [30.12.2010].

Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Politikası üç sütundan oluşmaktadır: Birincisi; politik ve güvenlik boyuttur. İkincisi; ekonomik, ticari ve mali boyuttur. Üçüncüsü ise; sosyal, kültürel ve insani boyuttur. İlk grupta hedef, bölgesel güvenliği işbirliğine dayalı olarak Akdeniz'in iki yakasında gerçekleştirmektir. Yani sürdürülebilir kalkınma, hukuk kuralları, demokrasi ve insan hakları tarafından desteklenen ortak bir barış ve istikrar alanı yaratmaktır. İkinci grupta hedef, bölgede ekonomik bütünleşme kanalları sayesinde paylaşılan refah koşullarını yaratmaktır. Yani sürdürülebilir ve dengeli bir sosyo-ekonomik kalkınma yoluyla paylaşılan ekonomik fırsatları geliştirmeyi amaçlayan bir serbest ticaret bölgesinin kademeli olarak kurulmasıdır. Üçüncü grupta hedef ise, “Medeniyetler İttifakı”¹⁸⁴ gibi girişimler sayesinde Akdeniz’de iki yaka arasındaki kültürel uçurumu kapatmaktır.¹⁸⁵ Yani burada dinler, kültürler ve insanlar arasındaki anlayış ve diyalogu geliştirmeyi amaçlayan ve sivil toplum, sıradan vatandaşlar özellikle de gençler ve kadınlar arasında kültürel değişimin kolaylaştırılmasını amaçlayan sosyal-kültürel ve insani ortaklık kurulması amaçlanmaktadır. Aslında bu üç boyutta da nihai amaç bölgenin ve dolayısıyla da Avrupa’nın güvenliğini sağlamaktır.

Bu tezde, bölge güvenliği, Avrupa Komşuluk Politikası öncesi komşulara yönelik geliştirilmeye çalışılan en kapsamlı ortak güvenlik alanı yaratma projesi olan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı’nın güvenlik boyutu üzerinden okunmaya çalışılmıştır.¹⁸⁶ Bu aynı zamanda bir Akdeniz kimliği oluşum sürecidir. Güvenlik kaygıları nedeniyle ve aracılığıyla yeni bir kimlik inşa edilmeye çalışılmaktadır. Bu bir “Öteki’ni” “Biz’e” uyumlu hale getirme sürecidir. İşte Avrupa Komşuluk Politikası’nın Akdeniz bölgesine yönelik kısmı da bu projenin bir devamı niteliğindedir.

4.1.2.2. Siyasi ve Güvenlik Boyutu

Soğuk Savaş sonrası güvenlik çevresinin değişmesiyle ABD’nin Akdeniz ve Ortadoğu’da tek küresel güç olarak belirleyici haline gelmesiyle AB’nin bu bölgede nüfuzunu kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalması, Büküsel’i Akdeniz stratejisi belirlemeye yöneltmiştir. Bu nedenle AB, ABD’ye karşı Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Politikası ile kendi güvenlik sınırlarını ve sistemini belirleme gayreti içine girerek, Akdeniz’de bir Kuzey-Güney entegrasyonu oluşturmayı ve güvenlik ilişkilerini yönetmeyi hedeflemiştir. Burada AB, kolektif güvenlik

¹⁸⁴“Medeniyetler İttifakı, 2005 yılında Türkiye ve İspanya Hükümetleri’nin öncülüğünde hayata geçirilen bir Birleşmiş Milletler projesidir. İttifak, kültür ve medeniyetler arasında hoşgörü, diyalog ve işbirliğini geliştirmeyi, ihtilaf, gerginlik ve çatışmaların çözümüne yardımcı olacak zemini hazırlamayı hedeflemektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.medeniyetlerittifaki.org.tr/> [15.02.2011].

¹⁸⁵ Nurşin Ateşoğlu Güney, “The Region-Building Practices of the EU in the Mediterranean: The EMP and ENP, What is Next?”, *European Security*, V. 17, No. 1 (March 2008): 127.

¹⁸⁶ Barselona Sürecinin ekonomik ve sosyo kültürel boyutları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: “Barcelona Declaration”, 5-7.

sistemi inşa ederek Batı Avrupa merkezli kendi güvenlik sistemini Akdeniz’de uygulamaya çalışmıştır.¹⁸⁷ Avrupa Komisyonu, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ile ilgili olarak Birliğin temel amacını şu şekilde belirtmiştir; “Topluluğun uzun dönem stratejisi; birliği, Merkez ve Doğu Avrupa’yı, Güney ve Doğu Akdeniz’i de kapsayan barış ve istikrar bölgesinden oluşan bir Avrupa-Akdeniz Ortaklığı yaratmaktır.”¹⁸⁸

Görüldüğü gibi Birlik, bir Akdeniz bölgesi çizmektedir. Bu bölgede Arap Dünyası ile diyalog geliştirmek istemektedir. Çünkü hem buradaki çatışmalar nedeniyle güvenliği risk altındadır ve uluslararası bir aktör olarak dünya siyasetinin bu stratejik noktalarında daha etkili olmak istemektedir hem de bu bölgenin zengin enerji kaynaklarına bağımlı olması nedeniyle enerji güvenliği bakımından çıkarları söz konusudur. Yani Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Politikası’nın güvenlik konseptini Akdeniz’in güneyinden gelen yasadışı göç, terör, silahlanma köktendincilik ve kaçakçılıklar gibi tehditler ve enerji güvenliği problemi oluşturmaktadır.¹⁸⁹

Barselona Konferansı’nda katılımcılar, yukarıdaki amaçlar doğrultusunda, uluslararası hukukun temel ilkelerinin gözetilmesine dayalı ve iç ve dış istikrara yönelik bir dizi ortak hedefleri vurgulayarak, düzenli aralıklarla güçlendirilmiş siyasi diyalogu kabul etmişlerdir. Hedefler;¹⁹⁰

- BM Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi uyarınca hareket etmek,
- Politik sistemlerde hukukun üstünlüğü ve demokrasiyi geliştirmek,
- İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ve bu temel hak ve özgürlüklerin etkin meşru uygulamalarına teminat sağlamak,
- İnsan hakları, temel özgürlükler, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile ilgili konularda bilgi alışverişi ve taraflar arası diyalog kurmak,
- Toplumlar arası farklılıklara karşı hoşgörüyü teşvik etmek,
- Toplumların egemen eşitlik ve tüm haklarına, egemenlikleri doğrultusunda saygı duymaktır.

Avrupa-Akdeniz Ortaklığı burada genel olarak bir dizi ilke içermektedir: Ortaklık; demokrasiye saygı, hukuk kurallarına uyma, insan haklarına saygı, kendi kaderini tayin hakkına (self-determinasyon) saygı, diğer devletlerin içişlerine karışmama, ihtilafların barışçıl çözümleri ve terörizmle mücadelede işbirliği şartı koymaktadır. Ancak Akdeniz’in

¹⁸⁷ Ekşi, “AB’nin Akdeniz...”, 8.

¹⁸⁸ Pace, “The Ugly...”, 199.

¹⁸⁹ Ekşi, “AB’nin Akdeniz...”, 8.

¹⁹⁰ “Barcelona Declaration”, 3.

güneyindeki ülkelerde bulunan otoriter rejimler kanun ve düzeni sağlamak için iç güvenlik güçlerine güvenmekte ve değişikliklere karşı direnç göstererek demokratikleşmeyi engelleyen çeşitli faktörleri¹⁹¹ desteklemektedirler.

Akdeniz’de güvenliği sağlamaya yönelik iki yöntem kullanılması söz konusudur.¹⁹² Birinci yönteme göre; Akdeniz’de ortak güvenlik, tüm bölgenin iyiliği için ortak menfaatler ve ortak değerler üzerine inşa edilmelidir. Yani burada Avrupa; bir ortak işbirliği, refah ve istikrar alanı oluşturmaktadır. AB, ortaklığın Avrupa ülkelerinin olduğu kadar ekonomik kalkınma içine giren Akdeniz’in güneyindeki ülkelerin de böylece çıkarlarına hizmet eder hale gelmiş olacağını düşünmektedir. Ayrıca Avrupa sahip olduğu serbest piyasa ekonomisi, insan hakları, demokrasi, temel özgürlükler ve hukuk kuralları gibi herkes için olduğu iddiasıyla evrenselleştirdiği değerleri, güneydeki korku merak duyulan kötü Öteki’ne aktararak onların Biz-Batı-Avrupalı-Kuzey’e uyumunu sağlayarak onlara yeni bir kimlik kazandırmış olacaktır.

İkinci yöntem; ulusal ve uluslararası güvenlikte uzmanlığı ve sivil toplumun manevra kabiliyetini arttırmaya yöneliktir. Burada amaç hükümet dışı aktörleri, medya, araştırma kurumları, akademisyenler gibi aktörleri; barış ve güvenlik konularında daha etkin hale getirmeye çalışmaktır. Böylece güvenlik sadece siyasi elitin çıkarı olmaktan çıkarak toplumun geneline yayılacak ve daha fazla çaba harcanarak sağlanan güvenlik daha kalıcı hale gelecektir.

Avrupa’nın Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Politikası’nda genel olarak Akdeniz’deki güvenlik anlayışına baktığımızda buradaki istikrarsızlık ve çatışma AB’nin kendisi için bir güvensizlik kaynağı olmuştur. Tarihteki Doğu-Batı ayrımı, burada Kuzey-Güney ayrımına dönüşmüştür. Kuzey Avrupa üyeliği, Güney’deki Akdeniz üyeliğine üstün kılınmıştır. Güney kaynaklı bazı yeni tehdit algılamaları ortaya çıkartılmış ve bunlar güvenlikleştirilmiştir. Örneğin Güney’den Kuzey’e yapılan göç, bir ekonomik, yönetilemeyen bir problem, bir güvenlik sorunu olarak tanımlanmıştır.¹⁹³ Çünkü Kuzey, Güney’den ekonomik, sosyal, siyasi yönden üstün görülmektedir. Bunun sonucunda Güney’den bir göç her zaman olasıdır ve bu negatif farklılıktan dolayı yaşanan uyumsuzluklar Kuzey’i olumsuz etkilemektedir. Bu farkı giderip

¹⁹¹ Bu faktörlerden bazıları; rejim ve devlet güvenliğinin birbirine sıkı sıkıya bağlı görülmesi, demokratikleşmenin yönetimde istikrarı olumsuz etkilediği yönünde görüş, demokrasi pahasına, istikrar ve kalkınmayı sürdürme düşüncesi, politik değişikliğin istikrara karşı bir tehdit olarak gösterilmesi, bölgesel güvenlik endişeleri ve sıcak savaşlar gibi... Kaynak: Fehmi Ağca, “Avrupa-Akdeniz Ortaklığı’nın Politik ve Güvenlik Boyutu”, **Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: Mare Nostrum’dan Birarada Yaşamaya**, ed. Canan Balkır (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Temmuz 2007): 68.

¹⁹² Ağca, “Avrupa-Akdeniz...”, 68.

¹⁹³ “First Euro-Mediterranean Ministerial Meeting on Migration”, (Algarve, 18-19 November 2007): 3. <http://www.eu2007.pt/NR/rdonlyres/8D86D66E-B37A-457E-9E4A-2D7AFF2643D9/0/20071119AGREEDCONCLUSIONSEuromed.pdf>, [22.02.2011].

güvenli bir topluluk oluşturmak için de Kuzey'in sahip olduğu iyi, evrensel değerlerinin buraya aktarılması gerektiği düşünülmüştür. Yani Avrupa silah gücünden oluşan sert güce dayalı dış politika aracı değil normatif bir güç kullanmaktadır.

Akdeniz Politikası'nda AB'nin güvenlik anlayışı olarak Akdeniz'i değiştirme anlayışı içinde Arap dünyasını modernleştirmeye, demokratikleştirmeye çalıştığı görülmektedir. Avrupa Akdeniz'i ötekileştirmesinde bir düşman Öteki olarak görmemekte, AB çıkarlarına uygun olarak düzenlenmeye ihtiyacı olan işbirliğinin belirli türlerini teşvik edeceği bir Öteki alan olarak görmektedir.¹⁹⁴ Yani AB, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Politikası ile AB üyeliğine ihtiyaç duymadan bölgesel bir Biz duygusu, üretebilecek yeni bir bölgesel güvenlik ortaklığı kimliği inşası hedeflemektedir. Avrupa, Akdeniz bölgesinin karşı karşıya olduğu güvenlik ikilemi karşısında, bir sosyal Konstrüktivist yaklaşım ile kimliğin yeniden oluşumunu öngören ve sosyal öğrenme yoluyla fikirlerin inşasına odaklanan bir konumdadır. Onların bu etkileri potansiyel olarak topluluklar arası barışçıl yapıların inşasında bir güvenlik ikilemi oluşturmaktadır.¹⁹⁵ Devletlerin neden olduğu anarşik düzen içinde bir kolektif güvenlik anlayışı geliştirilmeye çalışılmaktadır.

4.1.2.3. Barselona Süreci'nin Eksik Yönleri ve Önündeki Engeller

Barselona Süreci yapısal, AB'nin kendi iç tutarsızlıklarından oluşan veya dıştan kaynaklanan sorunlar nedeniyle bazı önemli engeller ile karşı karşıyadır.¹⁹⁶

- AB içinde uzlaşma sorunu bulunmaktadır. Bu nedenle AB, Ortaklık Anlaşmaları ve MEDA Programı¹⁹⁷ gibi politika araçlarını kısmen uygulamaya koyabilmiştir. Tam olarak ODGP (Ortak Dış ve Güvenlik Politikası) tarafından desteklenmemektedir. Çünkü AB dış politikası yaklaşımında ulusal çıkarlar ön plandadır.
- Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın en önemli zayıf noktalarından birisi katılımcılar arasında yani Kuzey-Güney arasındaki denge eksikliğidir.

¹⁹⁴ Pace, "The Ugly....", 209.

¹⁹⁵ Astrid B. Boening, "Enhancing the Efficacy of the EMP through intensified Iterations in the Political, Economic and Socio-Cultural Harmonization Between the EU and Its Southern- and Eastern Mediterranean Neighbours", Presentation at the University of Crete/Jean Monnet European Centre of Excellence Conference on the Euro-Mediterranean Partnership (EMP), 25-27 October 2007, 5.

¹⁹⁶ Keskinbıçak, "The European Neighbourhood...", 31.

¹⁹⁷ MEDA Programı Avrupa-Akdeniz işbirliği uygulamasının temel mali yardım mekanizmasıdır. İşbirliğinin tek mali aracı olup ekonomik geçiş süreci, ekonomik ve sosyal kalkınma, bölgesel ve sınır işbirliği olmak üzere üç alanda destekleri içermektedir. Daha sonrada Komşuluk Politikası ile yerini Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı alacaktır. Kaynak: Serpil Kahraman, "Avrupa-Akdeniz Bölgesel...", 1735.

- Avrupa-Akdeniz Ortaklığı güvenlik işbirliği için bölgedeki tek aktör değildir. NATO ve AGİT de bölgede güvenlik ve istikrarı geliştirmek için çalışmaktadır. Bu durum da etkinliğini azaltmaktadır.
- 2005 yılındaki Barselona Deklarasyonu'nda belirtilen en önemli eksik yanları; belirtilen hedefleri geliştirmede AB'nin referans ve mekanizma araçlarından yoksun olması hedefler ile AB'nin yetkinlik gücü arasında doğru bir orantı kurulamaması ve AB'nin karar mekanizmalarının yavaş işlemesidir.
- ABD'nin bölgeye yönelik Büyük Ortadoğu Projesi¹⁹⁸ ile Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Projesi'nin farklı çıkarlar dolayısıyla çatışması en büyük engellerden birisidir.
- Son olarak, Akdeniz'in karmaşık yapısı Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın etkin çalışmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu da Akdeniz'in jeopolitikası ortak güvenlik bölgesi oluşumunun uzun vadede dahi zayıf bir ihtimal olduğunu göstermektedir. Akdeniz'de NATO'nun "sert güvenlik (hard security)"¹⁹⁹ işlevine karşılık AB'nin "yumuşak güvenlik (soft security)"²⁰⁰ anlayışı yaptırım gücü yönünden zayıf kalmaktadır şeklinde değerlendirilebilir.²⁰¹

Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın istenen düzeye ulaşamaması üzerine Avrupa Birliği tarafından doğu komşularına yönelik geliştirilen Avrupa Komşuluk Politikası'nı güneydeki üyelerinin de etkisiyle Akdeniz'in güneyindeki komşularına yönelik olarak genişletmiş ve güçlendirmiştir.

¹⁹⁸ ABD'nin 1994 yılında Ortadoğu'ya yönelik uygulamaya koyduğu Büyük Ortadoğu Projesi'nde Büyük Ortadoğu kavramı ile Kuzey Afrika Ülkeleri Türkiye ve Filistini kapsayacak şekilde Levanten bölgesi, Basra Körfezi, Arap Yarımadası Kafkasya ve Orta Asya ülkelerini kapsayan bölge kast edilmektedir. ABD'nin bu bölgedeki öncelikleri enerji kontrolü ve güvenliğinin sağlanması, silahlanma programlarını denetim altında tutma, bölgenin Batı ile ekonomik entegrasyonunu sağlama bölgede demokrasi, istikrar, modernizasyon ve ekonomik gelişmenin sağlanması gibi faktörleri sayabiliriz. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: "U.S./ Middle East Project", <http://www.usmep.us/usmep/> [15.03.2011].

¹⁹⁹ Sert güvenlik metodu, gerçek askeri güç kullanımı veya inanılır bir tehdite cevap ya da önemli bir yetenek gerektirir, içerir. Devletler arası, dış güvenlik tehditlerine cevaptır. Müdahale kapasitesi coğrafi olarak yapılandırılmıştır. Güvenlik kavramı burada derinliğe dayalı yer alır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Alexander Fatic, "Conventional and Unconventional – 'Hard' and 'Soft' Security: the Distinction", *South-East Europe Review*, (Mart 2002): 93-95, http://www.boeckler.de/pdf/South-East_Europe_Review-2002-03-p93.pdf [02.05.2011].

²⁰⁰ Yumuşak güvenlik metodu, öncelikle devletler arası ilişkilerin kurucu unsurları olarak şekillenmeyen iç ya da sınır ötesi tehditlere cevaptır. Yumuşak güvenliğin sağlanmasında ana yöntem askeri güç kullanmak değildir ama belirgin bir çatışma önleyici boyutu ile toplumun etkin bir iç yönetimidir. Güvenlik tehditleri konusunda müdahale kapasitesi coğrafi değil ama politika önceliği temellidir. Burada yer alan güvenlik kavramı geniş tabanlıdır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Fatic, "Conventional and Unconventional...", 95-97.

²⁰¹ Ekşi, "AB'nin Akdeniz...", 10.

4.2. Avrupa Komşuluk Politikası ve Akdeniz Boyutu

4.2.1. Avrupa Komşuluk Politikası ve Güvenlik

Soğuk Savaş sonrası değişen tehdit algılamaları ve bunlara bağlı yenilenen güvenlik anlayışlarına paralel olarak diğer uluslararası aktörler gibi AB'nin de yeni güvenlik stratejisi geliştirmesi gerekmiştir. Özellikle de 11 Eylül terör saldırıları bu süreci hızlandırmıştır. Tüm bu gelişmeler üzerine AB, 12 Aralık 2003 tarihinde Avrupa güvenlik politikalarına temel oluşturacak Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi'ni kabul etmiştir. Temel düşünce dünya siyasetinde belirleyici rol oynama isteğidir. AB'nin bu belge ile gerçekleştirmek istediği temel hedeflerinden birisi, Avrupa Birliği'ni çevreleyen bölgelerde güvenliği sağlamaktır. Bu kapsamda, amaç AB'ye komşu Akdeniz, Ortadoğu ve Kafkas bölgelerinde iyi yönetilen demokratik ülkeler oluşturulmasıdır. Romano Prodi, AB'nin küresel politik aktör olmasının gereklerini şu şekilde belirtmiştir; “Eğer biz Avrupa halkları ve üye devletlerinin umutlarını, yüksek beklentilerini karşılamak istiyorsak gerçek bir küresel oyuncu olmalıyız.”²⁰² Aynı şekilde AB Komisyonunun Dış İlişkilerden sorumlu üyesi Benita Ferrero-Waldner' göre de

“AB dış politikası terörizm, yoksulluk, siyasi istikrarsızlık, AIDS ve diğer bulaşıcı hastalıklar, enerji güvenliği, iklim ve çevre gibi küresel sorunlarla karşılaşmaktadır. Hem AB halkları, hem de ortaklarımız uluslararası sahnede AB'nin daha iyi bir rol oynamasını istemektedirler.”²⁰³

Avrupa Komşuluk Politikası işte bu Avrupa Güvenlik Stratejisi'nin belirli ve somut politika sonuçlarından birisi olarak görülebilir. Avrupa Komşuluk Politikası'nın gelişimi ve teşviki sadece Avrupa Güvenlik Stratejisi'nden kaynaklanan stratejik dürtüden ortaya çıkmış olmayabilir ama kesin bir şekilde bu strateji belgesinden etkilenmiştir.²⁰⁴ Komşuluk Politikası'nın önemi bu belgede vurgulanmaktadır;

“... Komşular şiddetli çatışmalar içinde yer almaktadır. Avrupa'nın birleşmesi ve katılan devletlerin entegrasyonu bizim güvenliğimizi arttıracak ama o devletler Avrupa'yı sorunlu bölgelere yaklaştırmaktadır. Bizim hedefimiz, Avrupa'nın doğusunda ve Akdeniz sınırlarında iyi yönetilen ülkeler halkası oluşturmaktır.”²⁰⁵

1 Mayıs 2004'teki 10 Merkez ve Doğu Avrupa ülkesine yönelik genişleme, AB'nin gücünü sarsmıştır. Çünkü henüz ekonomik gelişimini tam olarak gerçekleştirmemiş, bu nedenle de gelişmişlik düzeyi bakımından Batı Avrupa ülkelerinin çok gerisinde olan bu devletlerin üyeliğe kabulü AB kaynaklarının kullanımı yönünden Birliği olumsuz etkileyebilme

²⁰² Rikard Bengtsson, "Constructing Interfaces: the Neighbourhood Discourse in EU External Policy", **Journal of European Integration**, V. 30. No. 5 (December 2008): 606

²⁰³ **a.g.e.**, 607.

²⁰⁴ Roland Dannreuther, “The European Security Strategy's Regional Objective: The Neighbourhood Policy”, **The EU and the European Security Strategy: Forging a Global Europe**, ed. Sven Biscop and Jan Joel Andersson (London: Routledge, 2008): 63.

²⁰⁵ ... (Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi, [01.09.2010]), 3.

tehlikesini barındırmaktadır. Ayrıca Soğuk Savaş Dönemi'nde Avrupa kültüründen farklı bir kültüre sahip olmalarından dolayı Avrupa'nın Öteki'si iken bu kadar kısa zamanda Avrupa "Biz'inin" bir parçası haline dönüşmeleri nedeniyle AB'ye entegrasyonlarının kolay olmayacağı düşünülmektedir. Genişleme ile AB yayıldıkça ve birleştikçe içerdekilerin ve dışardakilerin arasındaki sınır giderek daha keskin hale gelmektedir.²⁰⁶ Bu nedenle Avrupa Birliği üyeliği için ülkelerden aranan kriterler arasına yeni bir kavram girmiştir; o da "hazmetme kapasitesidir".²⁰⁷ Yani AB herhangi bir aday ülkeyi kabul ederken onun Birliğe uyumunun sağlanıp sağlanamayacağı veya onun sahip olduğu farklılıkların Birliği nasıl etkileyeceği, olumsuz etkilerinin giderilip giderilemeyeceği göz önüne alınmaktadır.

2005 ve 2006'daki strateji belgelerinde de, Birliğin bütünlüğünün ve yaşanan derinleşmeye paralel olarak ortaya çıkan bu genişleme sürecinde kurumsal, siyasi, mali etkinliğinin korunması ve hedeflerine ulaşmasını engellememesi yönüne vurgu yapan tanımlar yapılmıştır.²⁰⁸ Bu son genişlemeden sonra kendi üyeleriyle gelişmişlik düzeyi bakımından, Rusya hariç ciddi farklılıklara sahip yeni komşular elde eden AB kısa vadede genişleme yerine çevresine yönelik farklı politikalar üretmek istemiştir. Amaç, çevre ülkeleri üye yapmadan AB'ne uyumlu hale getirmektir. Yeni Ötekiler'in düşman olarak değil, onlar üzerinde her zaman etkisinin devam edeceği istikrarlı ve güvenli bir alanda dost Ötekiler olarak tanınması hedeflenmektedir.

2002 yılında İngiliz Dışişleri Sekreteri Jack Straw, Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi'ye gönderdiği mektubunda; sınır ötesi kaçakçılık ve Doğu Avrupa'dan yasadışı göç gibi güvenliği tehdit eden tehlikelerden dolayı AB'nin komşuları için yeni bir politika geliştirmesinin sağlanmasının Avrupa güvenlik gelişmelerine katkı sağlayacağını belirtmiştir.²⁰⁹ İşte tüm bu amaçlar ışığında Avrupa Komşuluk Politikası, Doğu komşuları Belarus, Moldova, Rusya²¹⁰ ve Ukrayna gibi ülkeleri hedef olarak oluşturulmuştur. Avrupa Komşuluk Politikası'na daha sonra, Fransa ve İspanya'nın ısrarlarıyla Akdeniz ülkeleri, Haziran 2004'te de Gürcistan'daki "Renkli Devrim" sonrasında Kafkasya Cumhuriyetleri

²⁰⁶ Bengtsson, "Constructing Interfaces...", 598.

²⁰⁷ Haukkala, "The European Union as...", 1608.

²⁰⁸ Avrupa komisyonunun Kasım 2005'teki "Genişleme Stratejisi Belgesi" için bakınız: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0561:FIN:EN:PDF> [29.12.2010].

Avrupa komisyonunun Kasım 2006'daki "Genişleme Stratejisi Belgesi" için bakınız: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/com_649_strategy_paper_en.pdf [29.12.2010].

²⁰⁹ Esther Barbe, Elisabeth Johansson-Nogues. "The EU as a modest 'force for good': The European Neighbourhood Policy", **International Affairs**, V. 84 (2008): 86.

²¹⁰ Rusya, karşılıklı daha eşit şartlarda ikili ortaklık anlaşması yapmak için Avrupa Komşuluk Politikası'na dahil olmayı kabul etmemiştir.

dahil edilmiş ve Mayıs 2004'te Konsey'de kabul edilmiştir.²¹¹ Politika bu ülkeler ile eylem planlarını içeren ikili anlaşmalar şeklinde yürütülmektedir. Bu da ülkeler ile AB arasındaki dengesizliği ortaya koymaktadır. Çünkü hiçbir komşu ülke masanın karşısındaki AB kadar güçlü değildir.

AB, Komşuluk Politikası ile uygulamada katılımcılara birbirini takip eden bazı araçlar sunmaktadır²¹². İlki, Strateji Belgesi'dir. Bu belge ile politikanın arkasındaki vizyonun altı çizilecektir. İkincisi, ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasi ve kurumsal durumunu anlatacak olan Ülke Raporları'dır. Üçüncüsü ise ana operasyon unsuru olan Eylem Planları'dır. Eylem Planları; demokrasi, hukuk kuralları, temel özgürlükler, insan hakları gibi AB standartlarına bağlılığı arttırarak onları ortak değerler haline getirmeyi ve komşularla, bu komşuların sınır komşusu olan AB üyesi devlet veya devletler arasında bölgesel sorunlarda sınır ötesi işbirliği için politik diyalog sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca genel olarak Avrupa-Akdeniz sürecinde Akdeniz'deki komşular arasında ticareti serbestleştirme amaçlanmaktadır ve komşuların her birinden ekonomik ve siyasi reformlar beklenmektedir.

Avrupa Komşuluk Politikası genel olarak şu konuları kapsamaktadır: “Dış politika ve güvenlik konuları, bölgesel ve uluslararası sorunlar, çatışma önleme, kriz ve sınır yönetimi ve terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, yasa dışı silah ticareti, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı göç gibi ortak güvenlik tehditleri”.²¹³ Burada diğer önemli bir nokta da güvenlik ve istikrar için komşuların bölgesinde, AB ve ortakları arasında bir ortak sorumluluğun geliştirilmesidir. Romano Prodi'ye göre Komşuluk Politikası karşılıklı yarar sağlamaktadır. Ona göre;

“Komşular AB'nin güvenliğini tehdit edebilirler. AB'nin sınırları ötesinde bu tehdit yayılabilir. Komşuluk Politikası'nın güvenlik boyutu bu açıdan komşularımıza yardımla kendimize yardım mantığını takip etmektedir. Post modern sınır ötesi yaklaşımla sınır kaygıları olan klasik modern kaygıları birleştirmektedir.”²¹⁴

AB, Avrupa Komşuluk Politikası ile yasal sınırlarını ve bütünlüğünü koruyarak, yeni komşularına normatif gücünü kullanarak değerlerinin ve normlarının aktarımını sağlamayı amaçlamıştır. Yani AB, çevresinde yeni gri alanlar oluşturarak komşu bölgelerden

²¹¹ Jean F. Crombois, “The European Neighbourhood Policy and the EU Actions in the Field of Conflict Management: Comparing Eastern Europe and the Maghreb”. Sixth Annual Pan-European Conference on International Relations, September 12-15, Turin, Italy, 6.

²¹² Gunther Verheugen, “Towards a Wider Europe: The New Agenda”, **The European Neighbourhood Policy Prime Ministerial Conference of the Vilnius and Visegrad Democracies 19 March 2004** (Bratislava), <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/04/141&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [15.03.2011].

²¹³ a.g.e, 9.

²¹⁴ Ifversen, Kolvraa, “European Neighbourhood...”, 20.

kaynaklanan sorunları onlara tam üyelik ve Avrupa kimliği vermeden kontrol altına almak istemektedir.

Komşuluk Politikası, Doğu ve Güney'e, AB politikalarını ortaklık, istikrar ve ortak değerler açısından düzenleyerek bazı yeni unsurlar önermektedir.²¹⁵ Bunlardan ilki, AB, Komşuluk Politikası ile tüm komşularıyla ilişkileri için geniş kapsamlı bir politika çerçevesi kurmaya girişmektedir. İkincisi, William Wallace'ın da belirttiği gibi; "Önceki politikaların aksine AB genişleme ile değil sınırları etrafında işbirliği ve istikrar yaratma yoluyla barış ve istikrar bölgesini genişletme girişiminde bulunmaktadır."²¹⁶ Çünkü Birlik düzensizlik ve kargaşa tehlikesinin sınır ötesine yayılması ihtimaline karşı savunmasız kalmaktadır. Güney'de, Avrupa Komşuluk Politikası, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın tüm yararlarını kazanmak için katılımcıları teşvik etmekte ve komşularla yeni işbirliği biçimleri geliştirmektedir. Komşuluk Politikası daha fazla bölgesel bütünleşmenin gelişmesine katkıda bulunarak Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın başarıları üzerinde inşa edilecektir. Böylece Akdeniz ve Ortadoğu'da Avrupa güvenlik stratejilerinin hedeflerini karşılama çabalarını güçlendirecektir.²¹⁷ Sonuç olarak politika, Akdeniz'de Barselona Süreci ve her bir ortak ülkeyle Ortaklık Anlaşmaları yoluyla uygulanacaktır. Komşuluk Politikası, genişlemede isteksizleşen AB için normatif gücünün kullanımında çevre ülkeleri arasında meşruiyetini devam ettirmesini sağlayan önemli bir adımdır.

Komşuluk Politikası bir taraftan Birliğin ileride daha da genişlemesi için bir alternatif hazırlarken diğer yandan Birliğin normatif gücünü yeniden enjekte etme ve aday olmayan ülkeler ile ilişkileri daha güçlü bir biçimde gerçekleştirmesini sağlayan bir girişim olarak görülebilmektedir.²¹⁸ Komisyon Başkanı Romano Prodi 2002'de Brüksel'de yaptığı konuşmasında, genişleme stratejisinin artık sorunlar yarattığı ve yeni kapsamlı bir komşuluk politikasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Prodi konuşmasında;

"Genişleme yeni komşular için yeni sorunlar yaratacaktır. Var olan pazarın yeniden konumlanması problemler yaratabilir. Komşularla genişlememizin avantajlarını paylaşmamıza izin veren çözüm yolları bulmaya ihtiyacımız var. Bu nedenle Birlik etrafında ve Avrupa komşuları arasında Fas'tan Rusya'ya, Karadeniz'e kadar uzanan bir dost halkası görmek istiyorum. Bu yaklaşım bizi engelleyen olmadan, üyelikten daha az ve ortaklıktan daha fazlasını sunmayı hazırlamalı"²¹⁹

²¹⁵ Stephen Stetter, "Theorising the European Neighbourhood Policy: Debordering and Rebordering in the Mediterranean". **EUI Working Paper RSCAS No. 2005/34**. Florence: European University Institute, December 2005, 4.

²¹⁶ a.g.e, 4.

²¹⁷ ... (Avrupa Komşuluk Politikası, [01.09.2010]): 5.

²¹⁸ Haukkala, "The European Union as...", 1611.

²¹⁹ Romano Prodi, "A Wider Europe-A Proximity Policy as the Key to Stability", **Sixth ECSA World Conference 6 December 2002** (Brussels),

Genişlemenin ucunun açıklığı ya da üyelik olmadan direkt olarak komşu ülkeleri etki altına alarak Birliğe uyumlu hale getirmeye çalışması Komşuluk Politikası'nın samimiyeti konusunda şüpheleri arttırmaktadır. Örneğin 2002 yılında Avrupa Komşuluk Politikası ilk başlatıldığında Prodi ünlü sözünü söyledi: “Kurumlar haricinde herşey. (Sharing Everything but the Institutions)” Bu söz komşuları için AB kurumlarına katılım hariç, AB üyeliği ekonomik avantajlarına sahip olmak için olma olasılığını ifade etmektedir.²²⁰ Genişlemeden Sorumlu Komiser Gunther Verheugen 2003 yılında Moskova’da yaptığı komşuluk politikasını tanıtıcı bir konuşmasında;

“Birliğin Komşuluk Politikası genişleme konusundan farklıdır. AB’ye üyeliği gündemde olmayan ülkeler ile ilgilidir. Bizim komşuluk politikası herhangi bir ülkenin Avrupa umutları için kapıları kapatmıyor. Aksine işbirliğini ve reformu teşvik ederek bu tür beklentileri desteklemekte ve çok yardımcı olabilmektedir. Öbür taraftan Birliğin komşuluk politikası komşuların Birliğe başarılı katılımlarının da umudu olamaz.”²²¹

Bu konuşmada da görüldüğü gibi üyelik konusunda bir muğlaklık söz konusudur. Bu da politikanın, Batı Avrupa devletlerinin çevrelerine yönelik eski kolonyal politikalarının bir yansıması şeklinde görülebilmesini sağlayabilmektedir. Çünkü AB, Komşuluk Politikası ile bireysel olarak ülkelerle ikili ilişkiler geliştirme üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu politika komşuların iç ve dış politikalarını etkileyen bir girişimdir.²²² Örneğin Avrupa Komşuluk Politikası içinde geliştirilen politikalardan birisi de istikrar ve güvenlik için bölgesel çatışma çözümlerine AB’nin katkısını sağlamak amaçlı çatışma çözümü politikasıdır. Ancak bu politika esnasındaki uygulamalarından birçoğu ortakları tarafından kabul edilmemiş ve taraflı bulunarak eleştirilmiştir. Örneğin Ortadoğu’daki İsrail-Filistin çatışmasının şiddetlenmesinde, AB 2006 yılındaki seçim sonrasında Hamas Hükümetini tanımayan tutumundan dolayı sorumlu olarak görülmüştür. Araplar, demokratik yollarla seçilmiş Hamas Hükümeti’ni AB’nin reddetmesini, siyasi samimiyetsizliğin açık bir göstergesi olarak görmüşlerdir.²²³

AB’nin Komşuluk Politikası’nda dış eylem finansmanı için ciddi bir şekilde basitleştirilmiş yapısı ile 16 Komşuluk Politikası Ortağı artı Rusya ile mevcut programların yerini alacak bir

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/02/619&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [15.03.2011].

²²⁰ Alberto Chilosì, “The European Union and Its Neighbours: Everything but Institutions?”, (25 November 2006), 2, http://mpira.ub.uni-muenchen.de/925/1/MPRA_paper_925.pdf [02.04.2011].

²²¹ Gunther Verheugen, “EU Enlargement and the Union’s Neighbourhood Policy”, **Diplomatic Academy 27 October 2003** (Moscow), http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/verheugen-russia-eu_enlargement_and_the_union_en.pdf [15.03.2011].

²²² Karen Smith, “The Outsiders: The European Neighbourhood Policy”, **International Affairs**, V. 81. No. 4 (2005): 762.

²²³ Barbe, Nogues, “The EU as...”, 94.

Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı (ENPI)²²⁴ oluşturulmuştur. Ortaklık Aracı, AB ve komşuları arasında ekonomik bütünleşmeyi ve politik işbirliğini, sürdürülebilir kalkınmayı, yoksulluğu azaltmayı teşvik etmekte ve de bölgedeki güvenlik ve istikrar sorunlarını işaret etmektedir.²²⁵ AB, politikanın uygulanabilirliğinin finansmanını sağlayabilmek için tüm programları tek bir çatı altında toplamıştır. Ortaklarda ekonomik sorunlar çözülürse güvenlik sorunlarının daha kolay ortadan kalkacağına inanılmaktadır.

4.2.2. Avrupa Komşuluk Politikası ve Akdeniz

1995 Barselona Deklarasyonu ile Avrupa-Akdeniz Ortaklığı başlatıldığı sırada çok taraflı olarak Ortadoğu'da barış görüşmeleri gerçekleştirilmekteydi. Saddam Hüseyin, hala Irak'ta ve bölgede bir güç konumundaydı. AB'ye baktığımızda 15 üyesi bulunmakta idi. Bölgede daha sonra 10 sene içinde radikal değişiklikler meydana geldi. Irak'ta ABD tarafından Saddam Rejimi yıkıldı. ABD, Ortadoğu'da daha etkin bir hale geldi. Ortadoğu Barış Süreci çöktü. İsrail-Filistin arasındaki ilişkilerde şiddet hakim oldu. Tüm bu gelişmeler Avrupa-Akdeniz Ortaklığı projesinin bölge oluşturma çabalarını olumsuz etkiledi. Avrupa-Akdeniz bağlamındaki bu gelişmeler AB'nin güney Akdeniz ülkelerindeki demokrasi teşviki çabalarını da boşa çıkardı. AB-Akdeniz ilişkilerinin geleceği bakımından 2004 yılında Malta ve Kıbrıs'ın AB üyesi olmasıyla AB'nin Akdeniz'in merkezine konumlanması, Türkiye'nin üyelik için adaylık statüsüne yükselmesi, yani AB'nin Akdeniz'deki etkinliğinin artması, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın güney ortaklarının önemini de arttırdı.²²⁶ AB'de bu politikanın yeterli başarıyı gösterememesi nedeniyle yeni bir politika geliştirme ihtiyacı ortaya çıktı.

Beklentiler; Komşuluk Politikasının Akdeniz'le ilgili olarak Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın bir dizi eksikliklerini düzelterek, Güney Akdeniz sosyo-ekonomik gelişimine sürekli katkıda bulunması ve sürdürülebilir şekilde AB komşularını merkeze bağlamada faydalı olması yönündedir.

Avrupa Komşuluk Politikası'nın, Akdeniz ile ilgili olarak her bir ortak ülke ile ilişkileri, Barselona Süreci ve Ortaklık Anlaşmaları yoluyla uygulanması planlanmaktadır. Avrupa

²²⁴ Orijinal tam metin için bakınız: "European Neighbourhood and Partnership Instrument", http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_euromed_rsp_en.pdf [02.12.2010].

²²⁵ Smith, "The Outsiders...", 767.

²²⁶ A. Rafealle Del Sarto, Tobias Schumacher. "From EMP to ENP: What's at Stake with the European Neighbourhood Policy towards the Southern Mediterranean", **European Foreign Affairs**, Review 10 (2005): 18.

Komşuluk Politikası Akdeniz ile ilgili olarak Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'ndan bazı noktalarda farklılaşmaktadır.²²⁷

1. Avrupa Komşuluk Politikası Barcelona Süreci'nin doğasında olan bölgeselcilik ilkesinden daha ziyade, farklılaşmış ikili taraflılık şeklinde görülmektedir.
2. Barcelona süreci teorik olarak olumsuz koşulluluk ilkesi tanıtmakta, Komşuluk Politikası ise açıkça olumlu koşulluluk ilkesine dayanmaktadır. Yani burada örneğin Avrupa-Akdeniz Ortaklık Anlaşmaları eğer ilgili devlet insan haklarına saygıyı ihlal ederse anlaşmaların askıya alınabileceği yönünde maddeler içermektedir. Komşuluk Politikasında ise komşular politik ve ekonomik değerleri paylaşmada taahhütte bulunmakta, AB pasif sorumluluk taşımaktadır.
3. Komşuluk Politikası çerçevesinde AB'nin gerçek çıkarları açık bir şekilde ortaya konulmaktadır. AB'yi etkinleştirmek için sınırlarının etkin kontrolünün yanı sıra vatandaşlarının güvenlik ve refahı sağlamak için komşularla düzenli ve yakın işbirliği ile çevredeki yoksulluk, otokratik yönetim ve çatışmalarla mücadelede açıkça ortak çıkarlar olarak belirtilmektedir.²²⁸
4. Komşuluk Politikası çatışmaların çözümünde tarafsız bir araçtır. Ortadoğu Barış Süreci'nde AB'nin geleneksel hedefleriyle uyumlu olma olasılığı yüksektir. Bu özellikle İsrail AB ilişkilerinin gelişiminde görülmektedir. AB yetkilileri gerçekten AB'nin iç pazarına İsrail'in bütünleşmesini istemektedir. Eski Genişlemeden Sorumlu Komiser Gunther Verheugen'e göre İsrail, Komşuluk Politikası'nda AB'nin uzlaştığı doğal bir ortağı olarak görülmektedir.²²⁹
5. Komşuluk Politikası çatışma çözümüne vurgu yapmaktadır. AB çatışma çözümü de dahil olmak üzere dünya siyasetinde büyük bir rol oynamaya kararlı görünmektedir. Yeni Komşuluk Politikası daha yenilikçi ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'ndan daha iddialı görünmektedir.²³⁰

Avrupa Komşuluk Politikası, Akdeniz'de uygulamada Küresel Akdeniz Politikası ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığı'nın karşılaştığı benzer sorunlar ile karşı karşıyadır.

²²⁷ a.g.e, 21.

²²⁸ Avrupa Komşuluk Politikası Belgesi'nin orijinal metninde özet kısmında sayfa 3 te belirtilmiştir. Ayrıca metnin tamamı için bakınız: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf [15.02.2011].

²²⁹ Eski Genişlemeden Sorumlu Komiser Gunter Verheugen'in 15 Haziran 2003'te İsrail'de Hebrew Üniversitesinde AB Genişlemesi ve İsrail başlıklı konferansta yaptığı konuşması, aktaran A. Rafealle Del Sarto, Tobias Schumacher. "From EMP...", 24.

²³⁰ Keskinbıçak, "The European Neighbourhood...", 42.

Sorunlardan bir tanesi, Komşuluk Politikası'nın fayda-maliyet yapısı ile ilgilidir. Komşuluk Politikası güney komşularına, AB'nin komşuluk politikası belgesinde belirtildiği şekilde²³¹ fayda sağlamayabilir. Yapılan politik ve ekonomik reformlar, imzalanan ticari anlaşmalar güney ülkelerini AB'ye daha bağımlı hale getirebilir. Bu nedenle güney ülkelerinde oluşacak şüpheler Komşuluk Politikası'nın inanılabilirliğini azaltabilecek ve dolayısıyla uygulama başarısını zayıflatılabilecektir.

Sorunlardan bir diğeri, Komşuluk Politikası'nın kurumsal yapısıdır. Bazı iyileşmelere rağmen politika, Güney ile birlikte ortak bir gündem tarafından değil, hala AB'nin stratejik çıkarları tarafından yönlendirilmektedir.

Üçüncü bir sorun Komşuluk Politikası'nın da aynen önceki uygulamalarda görüldüğü gibi güney komşuları arasında çok taraflı ve iki taraflı ilişkileri geliştirmede çok az etkisinin olması olasılığıdır. Bunun nedeni AB'nin Komşuluk Politikası'nda iç karar alma yapısı politikaların süratle uygulanmasını zorlaştıran önceki çapraz ayaklı politik mantığa bağlı olmaya devam etmekte olmasıdır.²³² Yani AB dış politikasının temel kurumsal ve fonksiyonel dinamiklerinden biri olan ya dahil etme yada dışlama mantığında bir politika yürütülmektedir. Bu da uygulanan politikanın başarısını olumsuz etkileyebilmektedir.

Avrupa Komşuluk Politikası'nın Akdeniz Bölgesi'nde güney sınırı boyunca karşılaştığı bir başka önemli sorun da kimlik sorunudur. Bu sorun güneyde AB sınırlarının doğasının sabit görünmesine katkıda bulunmaktadır. Ulla Holm, AB yaklaşımında güney komşularına yönelik kimliklendirme (identification)²³³ çerçevesinde bir taraftan kültürlerin birbirlerini etkileyebildiği uygarlığın beşiği bir buluşma yeri olarak bir Akdeniz söyleminin varlığına dikkat çeker, diğer yandan güney komşularının çatışma içinde kültürel açıdan Öteki olarak tanımlandığı Akdeniz söylemine dikkat çeker.²³⁴ Bu yaklaşım, Hristiyan bir Avrupa'ya karşı İslam'ın rolünde kolayca resmedilmektedir. Son zamanlarda AB'de bu ikinci kültürel ötekileştirmenin yaygınlaşmakta olduğu görülmektedir. Güncel tartışmalardan birisi olan

²³¹ Belgenin, giriş ve özet kısmında belirtilen faydalar şu şekilde sıralanır: Bölge ülkelerinde istikrar, güvenlik, sürdürülebilir kalkınma, ekonomik gelişme, çatışma çözümlerine katkı. Kaynak: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf, 3-5.

²³² Stetter, "Theorising the European ...", 3.

²³³ Kimliklendirme, bireylerin bir gruba ait olma duygusunu geliştirmeyi amaçlayan bir süreçtir. Herhangi biri mevcut bir dizi grup ile az yada çok yoğun, az yada çok gönüllü ve az yada çok bilinçli şekilde kimliğini saptar. Kimliklendirmede mevcut bir grup, sosyal ve politik yapı ve toplumsal yapı içinde bireyin konumu tarafından etkilenir. Kaynak: Sophie Duchesne, "Waiting for European Identity: Preliminary Thoughts About the Identification Process with Europe", 7, http://oxpo.politics.ox.ac.uk/materials/SD_Waiting_EuropeanIdentity.pdf [26.04.2011].

²³⁴ Ulla Holm, 'EU's Neighbourhood Policy: A Question of Space and Security',

DIIS Working Paper Copenhagen: 2005/22, 13,

http://www.diis.dk/graphics/Publications/WP2005/22_uho_EUs_Neighbourhood.pdf [15.02.2011].

Türkiye'nin AB üyesi olmasına izin verilmemesinin arkasındaki neden olarak bu ötekileştirme görülmektedir. Giscard d'Estaing Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin kabul edilmesinin, daha önce 1980'lerin ortasında başvurusu bir Avrupa ülkesi olmadığı düşüncesiyle reddedilen Güney Akdeniz ülkesi olan Fas'ın da Avrupa üyeliğinin kapılarını açacağını düşünmektedir.²³⁵

4.3. AB'nin Akdeniz Politikasında Kimlik-Güvenlik İlişkisi

4.3.1 Avrupa Komşuluk Politikası'nda Kimlik Olgusu ve Akdeniz Kimliği

Soğuk Savaş döneminin ardından Özellikle 9/11 terörist saldırılarından beri AB'nin yeni Akdeniz kimliği, Batı ve Avrupalıların karşı karşıya kaldığı yeni tehditlerden yararlanılarak inşa edilmeye çalışılmaktadır.²³⁶ Akdeniz bir çatışma bölgesi olarak sunulmaktadır.²³⁷ Güneydeki az gelişmiş zayıf ülkelerin varlığı, demokrasi ve özgürlüklerin eksikliğinden dolayı iç çatışmaların varlığı ve bu nedenlerle yönetim zafiyetinden dolayı kaçakçılık, radikal dini terörist örgüt ve faaliyetlerinin kaynağı durumunda olmaları ortak bir Akdeniz kimlik alanının oluşumunu engellemektedir. Ayrıca gelişmişlik ve kültürel farklılıklar da bu süreci olumsuz yönde etkilemektedir.

AB, kendi sınırları içinde ve komşularında istikrarın geliştirilmesi için gelecekte üyelik sözünü kullanmıştır. Ancak özellikle 2004'teki genişleme kararından sonra artık sürekli genişlemenin Birliği işlemez yapacağı ve dayanıklılığını tehdit edebileceği yönünde tartışmalar hakim olmuştur. Bu nedenle AB'nin nihai sınırlarını çizme isteği önemli varoluşsal bir konu haline gelmiştir. Ancak burada bir ikilem ile karşı karşıya kalmıştır. O da, artık genişlemenin havucu mevcut olmadan kendi güvenliğinin bir parçası olarak gördüğü AB komşuları bölgesinde güvenlik ve istikrarı nasıl geliştirecekti?

Özetle; 2004 yılındaki genişlemeden sonra yeni komşular açısından AB'nin önünde üç problem vardı: Birincisi, yeni komşuların yabancılaştırılması nasıl önlenecekti. İkincisi, komşu ülkelerde reformların gelişimi üyelik kartı olmadan nasıl teşvik edilecekti. Üçüncüsü, AB dış sınırlarının, dışlayan bir çizgi ve negatif bir ötekileştirme haline gelmesinden nasıl kaçınılacaktı?²³⁸ Tüm bu sorulara bir yanıt olması beklentisiyle geliştirilen Avrupa Komşuluk Politikası, bir kimlik politikası olarak analiz edilebilir. Çünkü formüle edilmesi ve

²³⁵ Cristopher S. Browning, Pertti Joenniemi, "Geostrategies of the European Neighbourhood Policy", *European Journal of International Relations*, V. 14 (2008): 540.

²³⁶ Korkmaz, "Constructing the Mediterranean...", 141.

²³⁷ Bilgin, "A Return to Civilisational...", 272.

²³⁸ Browning, Joenniemi, "Geostrategies...", 531.

uygulaması, Avrupa kimliğinin özel bir şeklini vurgulama etkisine sahiptir ve dünyada bir aktör olarak özel bir Avrupa inşa etmektedir.²³⁹

Komşuluk Politikası üyeliğe kabulden daha farklı bir politika geliştirmekte ve komşuları Biz olan AB'ye bu şekilde uyum göstermeye teşvik etmektedir. Komşularla AB arasında bir kimlik sınırı çizmektedir. İlerisi için de herhangi bir üyelik garantisi yoktur. Yani “ortaklıktan daha çok, üyelikten daha az statü vermektedir.”²⁴⁰ Burada AB hem Öteki'nin üyelik yükünü üzerine almamakta, kapasitesini zorlamamakta hem de Öteki'nden tam bir kırmızı çizgiler ile uzaklaşmadan yaptığı anlaşmalarla onu yönlendirebilme imkanına sahip olmaktadır. Yani güvenli arkadaşlar Biz ve düşman Öteki arasında bir boşlukta yer alan komşuluğu korumayı, onun düşman Öteki haline dönüşmesini önlemeyi, dost Öteki kalmasını amaçlamaktadır. AB standartları ve komşulara Eylem Planlarında²⁴¹ AB standartları ve değerleri düzenlenmekte, komşuların da eylem için hassas öncelikleri ve ayrıntılı hedefleri benimsemeleri gerekmektedir.

Avrupa Komşuluk Politikası, AB'nin komşuları Doğu ve Güney'i, Biz, AB'ye yaklaştırmayı amaçlamasıyla refah, istikrar ve güvenlik Ötekiler'e uzanmaktadır.²⁴² Komşuluk Politikası ile komşuları arasında ve dolayısıyla Akdeniz'de iyi yönetim, demokratikleşme, eşitlik, özgürlük ve insan haklarına saygıyı vurgulayan bir dost halkası oluşturmak istemektedir. Yani Güney'in bu değerlerden uzak bir kimliğe sahip olduğunu bu nedenle de yasadışı göç, kaçakçılık, organize suçlar köktendincilik ve terörizm gibi tehditlerin oluşumuna elverişli bir kimlik özelliği taşıdığına inanmaktadır. Yani AB kimliğinden farklılaştırmaktadır. Böylece Avrupa Komşuluk Politikası resmi strateji belgesinde kavramsal olarak yer almasa da uygulamada Akdeniz, bir Öteki kimlik kazanmaktadır. AB, Avrupa Komşuluk Politikası ile komşuluğun belirsizliğini ortadan kaldırmak istemektedir. Uygulamada Akdeniz gerekli ve doğal bir engel olarak görülmektedir.

²³⁹ Ifversen, Kolvraa, “European Neighbourhood...”, 3.

²⁴⁰ 2002 yılında Komisyon Başkanı Romana Prodi'nin Avrupa Komşuluk Politikası için değerlendirmesidir.

²⁴¹ Aralık 2004'te komisyon 7 ülke için Eylem Planı hazırladı. Bu ülkelerin zaten yürürlükte olan anlaşmaları vardı. Bu ülkeler; Fas, Tunus, Filistin, İsrail, Ürdün, Moldova ve Ukrayna'dır. Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın komşuluk Politikasına dahil edilmesi görece geç olduğu için Eylem Planları ertelendi. Mısır ve Lübnan ile Avrupa-Akdeniz Anlaşması 2004'te yürürlüğe girdi. Bu nedenle bir sonraki Eylem Planları için sıraya girdiler. Bugün somut Eylem planları Komisyonun 2008 raporuna göre, 12 ülke (Fas, Tunus, Filistin, İsrail, Ürdün, Moldova, Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Mısır, Lübnan) ile uygulanıyor.

²⁴² Donuta Hübner, “Enlargement Neighbourhood Policy and Globalisation. The Need for an Open Europe”, Edinburgh: 21 September 2006.

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/534&format=HTML&aged=1&language=EN> [15.03.2011].

Avrupa Komşuluk Politikası'nda AB algısı, istikrarsız ve çatışma içindeki Akdeniz'in politik ve ekonomik gelişmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Bu nedenle Komşuluk Politikası Strateji Belgesi'nde reformların yapılması gerektiği belirtilmiştir. Benzer olarak;

“Bölgede yetersiz yatırım, kadınlarda düşük eğitim oranı ve bu nedenle kadınların işgücüne düşük katılımı, zayıf kalitede yönetimler, zayıf hukuk kuralları, ana bölümlerde anti demokratik karar verme ve ciddi insan hakları sorunları nedeniyle acil reformlara ihtiyacı bulunmaktadır”.²⁴³

Şeklinde Akdeniz'de güney komşularda reform ihtiyacını dile getiren Dış İlişkiler Avrupa Komşuluk Politikası Komisyoneri Ferrero Waldner;

“Bu reformların ortak hükümetlerce taahhütlerin Avrupa Komşuluk Politikası'nın önemli bir parçası olduğunu, AB tarafından daha fazla reformlar önerileceği ve daha fazla reformu Akdeniz ortaklarının kendi istekleri doğrultusunda yapacağını belirterek Komşuluk Politikası'nın, komşuların AB ile daha yakın ilişkiler kurma isteğinin bir sonucu olduğunu” söylemiştir.²⁴⁴

Görüldüğü gibi, AB Avrupa Komşuluk Politikası'nda AB kimliği yani Kuzey ortaklar Güney'e göre ekonomi ve siyasi yönden daha üstün görülerek onlardan reform yapmalarını istemektedirler. Avrupa Komşuluk Politikası, Akdeniz'in güneyindeki ülkeleri AB güvenliği için potansiyel güvensizlik kaynağı olarak görerek, AB'nin istediği yönde siyasi ve ekonomik değişimlerini teşvik etmektedir. Karşılığında da AB, bu ülkelerle siyasi ve ekonomik ilişkiyi derinleştirmeyi ve geliştirmeyi kabul etmektedir.

4.3.2. Akdeniz Kimliği ve Avrupa Güvenliği İlişkisi

Avrupa Birliği'nin doğal çevrelerinden birisi olan Akdeniz bölgesi güvenlik anlayışının da bir parçası olarak önemini hep korumuştur. Bu nedenle burada güvenli bir alana sahip kimlik oluşturmak AB politika yapıcılarınca Avrupa'nın kendi güvenliği açısından gerekli görülmüştür. Bölgesel güvenlik için Batı analitik modelleri yine Batı modellerinden elde edilmiş olan ortak çıkarlar, ortak tehditler, kurumsallaşma ve ortak kimlikler gibi kavram ve terminolojinin kullanılmasına dayanmaktadır.²⁴⁵

Kimlik, güvenlik ve barış arasındaki ilişkinin altını çizen Konstrüktivist Emanuel Adler ve Michael Barnett'e göre; “İstikrarlı bir bölge koşullarına ulaşmak için en uygun sistem,

²⁴³ Ferrero Waldner, The EU, the Mediterranean and the Middle East: A partnership for reform. **The German World Bank Forum “Middle East & Germany: Change & Opportunities”, Speech 2 Jun. 2006,** <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/341&type=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [15.03.2011].

²⁴⁴ Ferrero Waldner, “The European Neighbourhood Policy: Bringing Our neighbours Closer, Giving the Neighbours a Stake in the EU Internal Market”, **10th Euro-Mediterranean Economic Transition Conference 6 June 2006**, Brussels, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/346&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [15.03.2011].

²⁴⁵ Korkmaz, “Constructing the Mediterranean...”, 142.

güvenlik topluluklarını yaratmaktır.”²⁴⁶ İşte Akdeniz’de AB tarafından yaratılmak istenen kimlik tam da budur. Güvenlik topluluğu kimliği de bölgesel güvenlik ortaklığına bağlıdır. Ancak Nicklas Bremberg Heijl “güvenlik topluluğu kavramının Akdeniz’deki durumu açıklamada eksik kaldığını” belirterek,

“Akdeniz’deki güven istikrar sorunlarını açıklamanın en iyi yolu olarak Barry Buzan’ın Bölgesel Güvenlik Kompleksi²⁴⁷ teorisi” olarak görmekte bölgeyi iki yakaya ayırarak Avrupa Bölgesel Güvenlik Kompleksi ve Ortadoğu-Kuzey Afrika Bölgesel Güvenlik Kompleksi olarak adlandırmaktadır.”²⁴⁸

AB, bir Akdeniz kimliği oluşturma yoluyla, dış ve güvenlik politikasının bir parçası olarak kendi AB kimliğini vurgulamayı ve Avrupa coğrafi yakınlığı dolayısıyla kendi güvenliğini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyebilecek Akdeniz’deki problemleri çözmeyi ya da en azından dondurmaya hedeflemektedir. Akdeniz’de güvensizlikler aynı anda ulusal bölgesel ve küresel güvenlik söylemleri üzerinden işaret edilmektedirler.²⁴⁹

AB hükümetlerince genel olarak Akdeniz’de devam eden sorunlar; demokrasi, iyi yönetim, ekonomik gelişme ve güvenlik, gelir kaynaklarındaki adaletsiz dağılım, hoşgörü eksikliği, kültürel farklılıkların kabulü ve bilgisizliğin, cahilliğin varlığıdır.²⁵⁰ Bölgenin barışı, istikrarı ve refahı için bu problemlerin acil olarak çözülmesi gerekmektedir. Çözüm yolu da Avrupa’nın evrensel değerleri bu bölgeye aktarma yoluyla bölgesel bütünleşmenin sağlanarak bir Akdeniz kimliği oluşturulmasıdır. Bu kimliği oluşturmada AB’nin rolünün ne kadar olabileceği ve bunu nasıl gerçekleştirebileceği önem kazanmaktadır. Burada AB’nin normatif gücünün meşruiyeti öne çıkmaktadır. Yani AB bölge ülkeleri arasında nasıl algılanmaktadır onlar üzerinde ne kadar söz sahibidir? Yani bölgede bir güç olarak kendini ne kadar kabul ettirebilmiştir? Tüm bunlar Akdeniz kimliği oluşum sürecinde AB’nin yürüteceği politikaların başarısını etkileyecektir. İşte AB’nin normatif gücü bölgede iki politikada kullanıldı. Birisi, Akdeniz-Avrupa Ortaklığı, diğeri de Avrupa Komşuluk Politikası’dır. Akdeniz’de bölgesel

²⁴⁶ Emanuel Adler ve Michael Barnett’in güvenlik toplulukları ile ilgili ayrıntılı olarak bir değerlendirmeleri için bakınız: Emanuel Adler, Michael Barnett, **Security Communities**, (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 3-67.

²⁴⁷ Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Konstrüktivist Kopenhag Okulu olarak adlandırılan Uluslar arası ilişkiler teorisyenlerinden Barry Buzan tarafından geliştirilen bir teoridir. Bu teori, güvenlik bölgeleri coğrafi olarak şekillendirmede nasıl kümelenildiğini kapsamaktadır. Bu teoriye göre, bir bölgede her bir aktörün güvenliği başka bir aktörün güvenliği ile etkileşim içindedir. Bir bölge içinde yoğun güvenlik bağımlılığı var, ama bölgeler arası değil. Barry Buzan’ın Bölgesel Güvenlik Karmaşıklığı Teorisi’nde daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Barry Buzan, Ole Waever, **Regions and Powers: The Structure of International Security**, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 45-80.

²⁴⁸ Güney, “The Region-Building...”, 125.

²⁴⁹ Korkmaz, “Constructing the Mediterranean...”, 143.

²⁵⁰ Güney, “The Region-Building...”, 124.

barışı ve istikrarı arttırma amaçlı bu iki projeyi AB, birer bölge inşası ve çoğulcu entegrasyon modeli olarak tanıttı.²⁵¹

Güvenlik kaygısı yoluyla Avrupa Birliği'nin Soğuk Savaş sonrası güney çevresine doğru yeni bir kimlik üretmeyle ilgili farklı yaklaşımı AB kimliği oluşumunda AB'nin bir medeniyet ve coğrafi farklılaşma söylemini kullandığını göstermektedir Pınar Bilgin bu söylem dönüşümünü şu şekilde değerlendirmektedir; "AB kimlik oluşum sürecindeki uygulamaları sadece Avrupa kimliğinin şekillenmesine yardımcı değildir. Avrupalı kim veya değil tanımlayarak aynı zamanda medeniyet jeopolitiğine bir dönüşü ima etmektedir."²⁵²

AB'nin demokratik kimliği ve demokratik misyonu olarak algılanan ve demokratik, barış ve istikrar topluluğu oluşturma amacıyla geliştirilen Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, AB'nin, uluslararası güvenlik ve istikrarın sağlanmasındaki rolünü yükseltmek için çatışma bölgelerinde çözüm ve insani yardım amaçlı müdahalesini öngörmektedir. Bu amaçlarla Filistin'in Avrupa Komşuluk Politikası'na dahil edildikten sonra Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası iki operasyon gerçekleştirdi.

İlki Rafah'da Gazze ve Mısır arasındaki sınır kontrolü için askeri gücü EUBAM Rafah'ı görevlendirdi. Aynı zamanda Filistin polis gücü eğitiminde kullanıldılar. Bölgede bir diğer AGSP operasyonu ise AB Polis güçleri EUPOL-CORPS, Batı Şeria'da Ocak 2006'da 3 yıl süren göreve yaptı.²⁵³ Böylece tüm bu görevler ile Akdeniz'in Ortadoğu kısmında çatışmaların barışçıl çözümlerine yardımcı olarak güvenlik ve istikrarı sağlamakta böylece AB'nin Akdeniz genelindeki bölge inşası oluşturmaya katkıda bulunmaktadır.

Sven Biscop da AGSP'nin bölge kimliği oluşumu ile ilişkisini şu şekilde belirtmiştir; "Avrupa Güvenlik ve Savunma Uygulamaları, Akdeniz ve Ortadoğu'da AB'nin Akdeniz damgası altında bölge inşası oluşturma uygulamalarının bir parçasıdır."²⁵⁴

Avrupa Komşuluk Politikası ile kimlik değiştirilmiş veya siyasi bir topluluğun dış politika davranışları içinde dönüştürülmüştür. Çünkü Öteki güvenlikleştirme²⁵⁵ ile kimliğe yeni bir biçim verilmiştir. Güvenlikleştirme, Komşuluk Politikası'nda güncel bir olgudur. Bu

²⁵¹ a.g.e,126.

²⁵² Bilgin, "A Return to...", 276.

²⁵³ Güney, "The Region-Building...", 132.

²⁵⁴ Sven Biscop, "Opening up the ESDP to the South: A Comprehensive and Cooperative Approach to Euro-Mediterranean Security", *Security Dialogue*, v. 34, n. 2 (2003): 187.

²⁵⁵ Güvenlikleştirme teorileri Kopenhag Okulu tarafından geliştirilmiştir. Güvenlikleştirme, Ole Weaver tarafından geliştirilmiş olan, karar vericilerin belirledikleri durumların bir söz eylemle güvenlik sorununa dönüştürülmesi anlamına gelen kavramdır.

komşularla ilişkiyi kurmanın egemen bir yoludur.²⁵⁶ Böylece güvenli bir bölge yaratılacaktır. Örneğin Akdeniz’de güvenlikleştirilen en önemli alanlardan birisi de göç unsurudur.

AB, Avrupa Komşuluk Politikası aracılığıyla özellikle güney komşular ile göç konusunda diyalog yoğunluğunu arttırmıştır. Eylem Planlarında göç ana konulardan birisini teşkil etmektedir. Yani komşularla ilişkilerde göç merkezi bir rol oynamaktadır. ENP boyunca komşuların kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesi, sınır kontrollerinin iyileştirilmesi, iltica başvurularını kabul tesislerinin artırılması, yasadışı göç ve insan kaçakçılığıyla mücadele göçmenlerin iyi işgücü piyasasına entegre olmalarını sağlama, komşular ile geri kabul anlaşmaları müzakere etmeye çalışılmaktadır.²⁵⁷ Sonuçta; AB, ENP aracılığı ile göç sorunlarına yeni bir yaklaşım getirmeye çalışmaktadır. Bu dönemde Akdeniz ile ilişkilerde önemli bir güvenlikleştirme alanı haline gelen göç unsuruna, AB güvenliği ve Akdeniz ile ilişkiler açısından aşağıda kısaca değinilmiştir.

4.3.2.1. Avrupa Güvenliği, Göç ve Akdeniz

2005’teki Barselona Artı Deklarasyonu ile Barselona Süreci’ne dördüncü bir sütun olarak eklenen göç unsuru, Soğuk Savaş sonrası güvenlik algılamalarının değişmesiyle AB güvenlikleştirilen bir alan olarak gündemine taşınmıştır. Göç, Avrupa’da derin endişelerden birisidir. Göçün yasadışı ve kontrolsüz gerçekleşmesi durumunda diğer küresel bazda tehditler gibi Avrupa güvenliğini ve ekonomisini olumsuz etkileyen tehditlerden biri olarak görülmüştür. Tehditlerin yanında iyi yönetildiğinde ve yasal olarak gerçekleştiğinde de bazı fırsatlar sunduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Komisyonun 2003 yılındaki raporunda AB ve ortak ülkelerin ticaret, sosyal ve kültürel değişimde bölgesel işbirliğinde ortak çıkara sahip olduğu belirtilmiştir. Yaşlanma, demografik gerileme, küreselleşme uzmanlığın etkisinde insan ve emek dolaşımının serbest bırakılmasına AB ve komşularının çeşitli mekanizmalar koyarak izin vermesinden fayda gelebileceği belirtilmiştir.²⁵⁸ Ekonomik büyümeyi belli bir düzeyde tutmaya, dinamizmi korumaya yardımcı olacağı düşünülmektedir. Avrupa Komisyonu Adalet Özgürlük ve Güvenlik Bakan Yardımcısı Jacques Barrot’a göre; “Göç önümüzdeki yıllarda bizim en büyük zorluklarımızdan birisi olacaktır. Ancak bunun yanında bizim yaşlanan ekonomiler için büyüme ve istihdam kaynak ülkeler için de gelişimin

²⁵⁶ Ifversen, Kolvraa, “European Neighbourhood...”, 5.

²⁵⁷ Waldner, “Migration, External Relations Relations and the ENP”, 24 January 2006, <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/30&type=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [15.03.2011].

²⁵⁸ “Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with Our Eastern and Southern Neighbours”, COM(2003), 11.03.2003, Brussels, 11, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf [12.12.2010].

fırsatlarını sunmaktadır.”²⁵⁹ Avrupa Komisyonu; “Daha az göç için daha fazla gelişmeden, daha fazla gelişme için göçü daha iyi yönetmeye” doğru değişen çeşitli standartları beraberinde getiren bir tematik göç programı benimsemiştir.²⁶⁰

21. yüzyılda AB ekonomik büyüme ve refah sağlamaya yardımcı olacak işgücüne ihtiyacı bulunmaktadır. Sosyal hizmetlere ilişkin göç etkisi ile göçmenler için ekonomik ihtiyacı arasında dengeyi kurmak zorundadır. Toplum içine entegre zorlukları ve yasa dışı göçü frenlemeye ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu nedenle AB üye devletleri uluslararası göç akımından olumsuz etkilenmemek için AB düzeyinde ortak bir göç politikası geliştirmeye karar verdiler. Temel amaç daha koordineli bir yaklaşımla AB’nin ekonomik ve demografik yapılarını göz önüne alarak göç akımlarını yönetmektir. Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti sık sık uluslararası suç şebekeleri ile bağlantılı olması nedeniyle yasadışı göçü önlemede insan kaçakçılığıyla mücadele ve dış sınırların güvenliğini arttırmak AB’nin vazgeçilmez çabalarından birisidir.²⁶¹

Avrupa Komisyonu Aralık 2005’te ekonomik göçü yönetmek ve ekonomik göçmenlerin kabulü için ortak kuralların belirlenmesi amacıyla “Kapsamlı Yasal Göç Politikası Planı’nı” kabul etmiştir.²⁶² Burada yasal göçün olumlu taraflarından yararlanmayı hedeflemektedir. AB ekonomik fırsatlar ve bütünleşme önlemleri arttırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca bu politika yasa dışı göçle savaş politikalarını ve insanlar arası alış verişini içermektedir. AB ve üye ülkeler 21. yüzyılın başında AB için önceliklerin olduğu bölgede her şeyden yararlanmak için göç, olanak ve taleplerini hedef almaktadır. Bu politikanın akabinde Avrupa Komisyonu Eylül 2007’de AB’ye kabul ve üçüncü ülke vatandaşlarının entegrasyonunu içeren “Göç ve Uyum Üç yıllık Raporu’nu” sundu.

Coğrafi yakınlık ve ekonomik gelişmişlik düzeyindeki farklılıklardan dolayı AB, komşularından özellikle de Akdeniz’in güneyindeki ülkelere göç çekmektedir. Avrupa Akdeniz Ortaklığı nezdinde 2006 ve 2007 yıllarında Avrupa-Akdeniz Dışişleri bakanları toplantısında göç akımlarının yönetiminin önemini vurgulamıştır. Burada Avrupa-Akdeniz halkları için faydalı olacak dengeli bir şekilde entegrenin sağlanması ve yasal göç, göç ve

²⁵⁹ “The EU and Immigration: Opportunities and Challenges”, **EUFOCUS**, (September 2008), <http://www.eurunion.org/News/eunewsletters/EUFocus/2008/EUFocus-Immigrat-9-08.pdf>, 1, [20.03.2011].

²⁶⁰ Bu standartlar: Gelişime katkıda bulunan göçün sağlanması, AB’nin çeşitli demografik, sosyal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmasını önlemek için yasal göçün teşvik edilmesi, yasadışı göçle mücadele, kaçakçılığı azaltma, sömürü ve dışlanmaya karşı göçmenlerin korunması. Kaynak: Ferrero Waldner, “Migration, External Relations...”.

²⁶¹ ... (The EU and Immigration: Opportunities and Challenges, [20.03.2011]), 4.

²⁶² Ayrıntılar için bakınız: “Towards a Common European Union Immigration Policy”, http://ec.europa.eu/home-affairs/policies/immigration/immigration_intro_en.htm [20.03.2011].

kalkınma, yasadışı göç alanlarında işbirliğini arttırmaktır. Çünkü yasadışı göç göçmenler için ciddi riskler içermekte olduğundan Avrupa-Akdeniz ortakları için bir kaygı kaynağıdır. İyi yönetilen göçün köken, transit ve hedef ülkeler için ekonomik ve sosyal faydaların optimize edilmesinde ve kültür ve medeniyetler arasında karşılıklı anlayışın geliştirilmesinde bir köprü olacaktır. Bu nedenle ortaklığın amacı; sorumluluk, karşılıklı yarar ve dayanışma ve paylaşılan bir ortaklık ruhu içinde işgücü piyasalarının ihtiyaçlarını dikkate alarak Avrupa-Akdeniz bölgesinde yasal göç olanaklarını geliştirmektir.²⁶³ Çünkü etkin bir göç politikası köken, transit ve hedef ülke tarafından birlikte geliştirilen ve ortak sorumluluk alınarak sağlanmakta olduğu belirtilmektedir. Çok yönlü bu yaklaşım göçün sadece güvenlik değil aynı zamanda ekonomik, sosyal ve insani boyutlarını da içermektedir.

AB görüldüğü gibi Akdeniz’de her zaman etkin bir aktör olmak için politikalar geliştirmiş AGSP gibi bu bölgedeki çatışmalarda çözüm için operasyonlar düzenlemiştir. Küresel bir aktör olabilmesi ve kendi güvenliği için bu politikaları vazgeçilmez görmüştür. Ancak uyguladığı bu politikalarda çeşitli engel ve sorunlarla karşılaşmış ve istediği sonuçları elde edememiş olmasıdır. En büyük sorunu da Akdeniz’in güney ülkelerinde yeterince samimi ve tarafsız bulunmamış, yani yeterli meşruiyeti elde edememiştir. Bu durumda politikalarının güvenilirliğini olumsuz etkilemiştir. Güney Akdeniz ülkeleri de bu politikalara uyum göstermede isteksiz davranmışlardır. Çünkü bu politikalar onların beklentilerine yeterince cevap verememiştir.

4.4. Akdeniz’de Avrupa Komşuluk Politikası’na Paralel Gelişmeler ve Komşuluk Politikası’na Etkileri

4.4.1. Barcelona Artı Deklarasyonu

Barselona Süreci’nin onuncu yıldönümü olan 2005 yılında Kasım ayında Barselona Zirvesi’nde tekrar bir deklarasyon yayınlanmıştır. Deklarasyonda, AB on yıllık süreci değerlendirmiş ve beş yıllık yeni bir çalışma programı hazırlanarak kesin hedefler ve başarı için bir yol haritası belirlenmiştir. 1995 yılındaki konferansta 2010 yılı için Akdeniz’de bir serbest ticaret bölgesi oluşturma hedefinin ancak 2015 yılında gerçekleşebileceği kanaatine ulaşmıştır.²⁶⁴ Burada Irak, Arnavutluk ve Moritanya’da Ortaklığa katılmıştır. Ayrıca bu sürecin siyasi kısmı yetersiz bulunarak iyi yönetişimin teşviki ve demokratikleşme gibi siyasi

²⁶³ “First Euro Mediterranean Ministerial Meeting on Migration”, Algarve: 18-19 November 2007, 1, <http://www.sef.pt/documentos/56/AGREEDCONCLUSIONS18NOVEMBER.pdf> [15.03.2011].

²⁶⁴ “Barcelona Plus: Toward a Euro-Mediterranean Community of Democratic States”, A EuroMeSCo Report, Nisan 2005, 10, http://www.euromesco.net/media/barcelonaplus_en_fin.pdf [02.01.2011].

hedeflere daha ağırlık verilmiştir.²⁶⁵ Böylece Avrupa-Akdeniz Demokratik Devletler Topluluğu şeklinde on yıllık yeni bir kimlik hedefine doğru yöneliş gerçekleştirilmiştir.²⁶⁶ Bu deklarasyon ile eşitlik, açıklık ve karşılıklı prensipleri ile bölgesel entegrasyon sağlanmaya çalışılmıştır. 1995’den farklı olarak 2005’te ekonomik gelişme ile demokratikleşme ve reform arasındaki bağlantı vurgulanmıştır.²⁶⁷ Ayrıca 1995’deki Barselona sürecinin üç boyutuna dördüncü bir boyut olarak göç unsurunu eklemiştir.²⁶⁸ Sonuçta; 1995’teki Barselona Süreci 2005’teki Artı Barselona Deklerasyonu ile yeniden gözden geçirilerek bugünkü halini almıştır. Avrupa Komşuluk Politikası’nın Akdeniz’deki hedefleri ile paralel bir özellik göstermiş politikanın uygulanmasına destek olmuştur.

4.4.2. Akdeniz İçin Birlik

Avrupa-Akdeniz Ortakları Barselona Süreci’ni 2008 Paris Zirvesi’nde “Akdeniz İçin Birlik” olarak AB ve güneyinde Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da 16 komşu ülke arasında ekonomik entegrasyon ve demokratik reformları teşvik etmek için yeniden başlattılar. Bu yeniden ortaklık AB ve güney komşuları arasındaki stratejik ilişkinin siyasi düzeyini yükseltmek ve yeni bir canlılık kazandırmak amacıyla başlatılmış bir Avrupa projesidir. Akdeniz İçin Birlik Barselona Sürecine göre ulus ötesi ve bölgesel somut projeler için vatandaşlarına daha dengeli bir yönetim sunmaktadır.²⁶⁹ Ekonomi, çevre, enerji, sağlık göç ve kültür gibi projeler ilgi alanlarıdır. 27 AB üyesinin ve 16 Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkesinin katıldığı toplantılara bir Akdeniz ülkesi ve bir AB üyesi ülke tarafından eşbaşkanlık yapılmaktadır. Akdeniz için Birlik Projesi gündeminde bir dizi anahtar girişime sahiptir.²⁷⁰ Komisyon belgede Barselona Süreci: Akdeniz için Birliğin çok uluslu bir ortaklık olduğunu ve bu bir dizi bölgesel ve uluslararası anahtar projelerin bölgesel bütünleşme ve uyumu arttırabileceğini belirtmiştir.²⁷¹ Akdeniz İçin Birlik Projesi sadece Akdeniz sorunlarını gündeme taşımaya katkıda bulunmayacak aynı zamanda AB’nin Akdeniz politikasını modernize edecek,

²⁶⁵ “European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI)”, Regional Strategy Paper (2007-2013) and Regional Indicative Programme (2007-2010) for The EurMediterranean Partnership, 11, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_euromed_rsp_en.pdf [15.03.2011].

²⁶⁶ “Barcelona Plus...”, 48.

²⁶⁷ “Barcelona Plus...”, 14.

²⁶⁸ ... (“Regional Strategy Paper (2007-2013) ...”), [15.03.2011]], 3.

²⁶⁹ “Union For the Mediterranean”, Delegation of the EU to Israel, http://eeas.europa.eu/delegations/israel/eu_med_mideast/index_en.htm [25.02.2011]

²⁷⁰ Bu girişimler; Akdeniz’in kirliliği, deniz ve kara otoyollarının kurulması, sivil savunma girişimleri Slovenya’da Avrupa-Akdeniz Üniversitesi açılışı, bir Akdeniz güneş enerjisi planı ve Akdeniz iş geliştirme girişimidir. Kaynak : “Union For the Mediterranean”, http://www.eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm [25.02.2011].

²⁷¹ “Barcelona Process: Union for the Mediterranean”, **Communication from the commission to the European Parliament and the council, 20/05/08**, Brussels, 4, http://eeas.europa.eu/euromed/docs/com08_319_en.pdf [09.04.2011].

kolaylaştıracaktır.²⁷² Avrupa Komşuluk Politikası gibi var olan politikalar çerçevesinde devam ettirilen AB'nin Akdeniz ülkeleri ile ikili ilişkilerini tamamlayan nitelikte olacaktır. Avrupa Komşuluk Politikası'nın Akdeniz ülkelerinde demokratikleşme ve süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda AB genişleme politikasının bölgesel boyutunu tamamlayan olacaktır. Barselona Süreci'ne yeni bir ivme kazandıran bu yeni girişim 3 önemli yönetime sahiptir:²⁷³

- İlki, AB'nin Akdeniz Ortakları ile ilişkilerinin politik seviyesini yükselterek.
- İkincisi, çok taraflı ilişkilere daha fazla ortak mülkiyet sağlayarak. Daha güçlü hale getirmek için Başkanlık ve ortak Sekretarya'nın kurulması yoluyla.
- Üçüncüsü, ilişkileri, daha somut hale getirerek, uluslararası daimi ortak komiteler kurarak ve bölge vatandaşları ile ilgili bölgesel ve alt bölgesel projeler yoluyla görünür hale getirerek.

Değerlendirme

Bu bölümde çalışmamızın ana konusu kimlik güvenlik ilişkisinin bir örneği niteliğinde olan Avrupa Komşuluk Politikası'nın Akdeniz'e genişletilmesi incelenmiştir. AB, bu politika ile Akdeniz'de özellikle güneyinde nasıl bir kimlik tanımlaması yapmıştır? AB kimliğine benzer mi yoksa farklı bir kimlik mi oluşturmaktadır? Farklılaşıyorsa nasıl farklılaştırmaktadır? Bu kimlik oluşumuna Avrupa Komşuluk Politikası'nın katkısı nedir? Avrupa Komşuluk Politikası'nı neden Akdeniz'e de genişletmiştir? Daha önce gerçekleştirilen Avrupa-Akdeniz Ortaklığı Politikası'ndan AB'nin bölgedeki hedefleri bağlamında bir farklılaşma mı vardır yoksa o politikanın bir devamı niteliğinde midir? Avrupa Komşuluk Politikası'nın Akdeniz'e uygulanmasının yanında bölgede etkinliğini arttırmaya yönelik Barselona Artı Deklerasyonu, Akdeniz İçin Birlik gibi benzer uygulamaları bu politikanın işlerliğine nasıl katkı sağlamaktadır? Sonuçta AB'nin Akdeniz'de böyle bir kimlik oluşum sürecine girmesinin AB güvenliğini nasıl etkileyeceğine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak baktığımızda, Roma döneminde Batı ve dolayısıyla Avrupa için Biz olan Akdeniz'in güneyi İslam ve Osmanlı egemenliğine girdikten sonra bir Öteki haline gelmiş Akdeniz Kuzey ve Güney iki medeniyeti ayıran doğal bir sınır haline gelmiştir. Kültürel, siyasi, medeni, dini farklılıklar bunda rol oynamıştır. AB'nin doğal çevresinden birisi olan bu

²⁷² Astrid B. Boening, "Regional Security through Synergistic Integration: A Euro-Mediterranean Regional Security Complex?", **Presentation at the Panhellenic Conference on the International Political Economy in the 21st Century: Towards Globalization or Regionalization? Inter-Regionalism Session May 16-18 2007**, Athens, Greece: University of Miami: 6.

²⁷³ "Barcelona Process: Union for...", 5.

Akdeniz bölgesi güvenlik anlayışının bir parçası olmuştur. Bu nedenle farklılıkların ve çatışmaların yaşandığı bu bölgenin güvenliği ve istikrarı kendi güvenliğinin bir devamı olarak görülmüştür. Avrupa Komşuluk Politikası ile güneyde az gelişmiş ülkelerin varlığı, yönetimlerin zayıflığı, demokrasi özgürlük ve eşitlik eksikliği, hukuk kurallarının yetersizliğinden dolayı iç çatışmaların kaçakçılık, radikal dini terörist örgüt ve faaliyetlerin kaynağı görülerek bir Öteki olarak algılanmış, siyasi ve ekonomi alanlarında çeşitli reformlar yapılması istenmiştir. Yani Akdeniz'e yönelik Avrupa Komşuluk Politikası ve bu politika çerçevesinde devam ettirilen AB'nin Akdeniz ülkeleri ile ikili ilişkilerini tamamlayan nitelikte olan Akdeniz İçin Birlik gibi diğer resmi belge ve politikalarda Akdeniz'in güneyi bir Öteki olarak belirtilmese de ancak uygulamalarda algının bu yönde olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Sonuçta, AB kendi güvenliğinin devamlılığını sağlamak için diğer politikalarında olduğu gibi Avrupa Komşuluk Politikası'nı Akdeniz'e yönelik genişleterek burada Avrupa kimliğinden farklı olarak ayrı bir kimlik ve güvenlik alanı yaratmayı amaçlamaktadır.

5. SONUÇ

AB temellerinin atılmaya başlandığı Soğuk Savaş yıllarından 2000’li yıllara kadar sürekli bir genişleme halinde bugünlere kadar gelmiştir. Önce ekonomik temelli kurulan birlik özellikle Soğuk Savaş Dönemi’nin bitmesinden sonra Avrupa’da hızla siyasal ve güvenlik alanında etkili bir aktör olmayı hedeflemiştir. 1992 yılından itibaren kurumlaşarak siyasi bir hal alan AB, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası altında AB güvenliği üzerinde söz sahibi olmaya çabalamıştır. Hem Soğuk Savaş Dönemi’nde hem de sonrası dönemde en büyük hedefi Avrupa’da güvenli bir alan oluşturmak olmuştur. Avrupa’da en büyük korku, geçmişine, Dünya Savaşları’ndaki kargaşa ve çatışma durumlarına dönme korkusu olmuştur. Yani Avrupa’nın kendi geçmişi aynı zamanda bir Öteki’si olmuştur. Güvenliği sağlamak için atılan en önemli adım genişlemek olmuştur. Ancak 2004’teki 10 Merkez ve Doğu Avrupa ülkesine ve 2007 için Balkan ülkeleri Romanya ve Bulgaristan’a yönelik genişleme kararından sonra artık genişlemenin bir yük olduğuna inanılarak güvenliği sağlamada alternatif politikalar üretmeye başlamıştır. AB çevresinin güvenliğinin sağlanmasının AB güvenliğinin devamlılığının bir parçası olduğuna inanarak çevresinin de güvenliğini sağlamaya yönelik geliştirdiği bu alternatif politikalardan birisi, Avrupa Komşuluk Politikası olmuştur. İşte bu çalışmada bu Komşuluk Politikası’nın AB güvenliği üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu araştırma yapılırken de Komşuluk Politikası’nın aynı zamanda AB’nin sınırlarını çizen bir kimlik oluşum süreci olması nedeniyle kimlik ve güvenlik ilişkisi üzerinden yola çıkılmıştır. Örnek bölge olarak da bu politikanın uygulandığı bölgelerden Akdeniz seçilmiştir. Çünkü Akdeniz, sahip olduğu kültürel, siyasi, ekonomik ve dini farklılıklarından dolayı sürekli bir çatışma halinde olmuş, Avrupa’ya coğrafi yakınlığı nedeniyle de direkt olarak güvenliği üzerinde etkili olmuştur. Özellikle de yakın geçmişte başlayan ve halen devam eden ve bir domino etkisi yaratarak bu politikanın kapsamındaki güney ülkelerinde yayılan, AB’nin bölgede geliştirmeye çalıştığı demokratikleşmeye yönelik iç çatışmalar, gözlerin bir kez daha bu bölgeye çevrilmesine neden olmuştur. Aynı zamanda, bu kültürel, siyasi, ekonomik ve dini farklılıklardan dolayı da Akdeniz Kuzey’i ile Güney’i arasında kimlik yönünden doğal bir sınır olmuştur. Yani bu politikanın Akdeniz’de uygulanması kimlik-güvenlik ilişkisi açısından en somut örneklerden birisi olmuştur. İşte bu çalışmada kısaca, AB’nin Avrupa Komşuluk Politikası’nı Akdeniz’de uygulayarak nasıl bir kimlik-güvenlik ilişkisi ortaya çıkardığı ve bu ilişkinin AB güvenliği üzerindeki etkisine bakılmıştır.

Konu üç bölümde incelenmiştir. Birinci bölümde, öncelikle tezin ana çıkış kavramları olan güvenlik ve kimliğin uluslararası ilişkilerdeki önemi ve aralarındaki ilişki araştırılmıştır.

Burada elde edilecek sonucun, AB'nin güvenlik anlayışında kimliğin rolünü ve önemini anlamamızı kolaylaştıracağı düşünülmüştür. Bu değerlendirme yapılırken de kimliği merkezi bir konuma oturtan ve güvenliğin ortak kimlik oluşturma yoluyla çözüme kavuşturulacağını savunan Konstruktivizm kuramından yararlanılmıştır. Konunun daha iyi anlaşılması için de zaman zaman Realizm, Post-yapısalcılık ve Eleştirel Kuram gibi diğer kuramların konuya ilişkin yaklaşımlarından da yardım alınmıştır.

Burada görülmüştür ki, diplomatik ve stratejik ilişkiler şeklinde tanımlanan uluslararası ilişkilerin odağını aktörler arası savaş, barış, çatışma ve uyuşmazlık gibi güvenlik ile ilgili konular oluşturmıştır. Yani hayatta kalma varlığını devam ettirebilme anlamına gelen güvenlik kavramı burada merkezi bir öneme sahiptir. Tehdit ile içi içe olan güvenliğin öznesi yani tehdit altındaki, belirlendikten sonra neyin tehdit ettiğine bakılır. Soğuk Savaş döneminde güvenlik algılaması askeri, ekonomik, ideolojik ve siyasal temeller üzerine kurulmuş ve ana aktör devletin güvenliğini tehdit eden yine bir başka devlet olmuştur. Soğuk Savaş sonrası bu tehdit algılamaları değişerek tek bir devletten kaynaklanmayan daha küresel bazda bir özellik kazanmış olan göç, kaçakçılık, terörizm gibi yeni güvenlik tehditleri tanımlanmıştır. Görüldüğü gibi güvenliği tehdit eden bir Öteki ortaya çıkmıştır. Güvenliği tehdit altında olan Biz ile, tehdit eden Öteki arasında bir farklılaşma oluşmuştur. Yani kimlik olgusu doğal olarak güvenliğin belirlenmesinde önemli bir faktör haline gelmiştir. Kimlik inşa süreci aynı zamanda bir ötekileştirme süreci olmuştur. Yani Biz kimliği Öteki üzerinden tanımlanmıştır. Hem düşünsel hem maddi unsurları içeren sosyal gerçekliğin inşası olan Konstruktivizm'de güvenlik sorunlarının çözümünde kimlik inşası önemli bir yere sahiptir. Güvenlik politikalarında kimlik sorununun önemini vurgulamışlardır. Sonuçta Konstruktivizm'de kimlik güvenlik ilişkisinde Ötekiler doğal olarak değil milliyetçi söylemler ve sosyal yoksunluk nedeniyle düşman ilan edilmektedirler. İşte bu AB güvenliği oluşumunda Ötekiler'le olan etkileşimi Konstruktivist yaklaşım içinde tartışılmıştır. Bu ilişki içinde AB'ye baktığımızda kolektif bir kimlik alanı içinde sınır filtreleri ile güvenli bir kimlik alanı oluşturmaya çalıştığını görmekteyiz.

İkinci bölümde, güvenlik ve kimlik ilişkisinin AB'ye nasıl yansıdığına bakılmıştır. AB'nin kendi kimliğini oluşturma sürecinde Avrupa güvenliğindeki önemi, zamanla arttırmaya çalıştığı etkinliği ve bu süreçte kendini nasıl bir kimlikle tanımladığı hakkında bir fikir sahibi olunmaya çalışılmıştır. Soğuk Savaş ve sonrası değişen tehdit algılamalarının bu sürece ve Avrupa güvenliğine etkisinin ve AB kimlik oluşum süreci, dolayısıyla Öteki'si ile AB güvenliği arasındaki bağlantı belirlenmeye çalışılmıştır. Böylece, AB ötekileştirme sürecinin

bir örneği olan Akdeniz bölgesinin Avrupa Komşuluk Politikası'na dahil edilmesinin Avrupa güvenliği üzerindeki etkisi daha net anlaşılabacaktır. Bize bu süreçlerin farklılık olup olmadığı konusunda bir karşılaştırma imkanı sunacaktır.

Avrupa güvenlik anlayışındaki değişime baktığımızda; İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa fikri büyük ölçüde kendi geçmişine karşı bir başkaldırı şeklinde iken 1990'ların Avrupa söylemi daha nostaljik, Avrupa-ulusal söylemi hakim yani daha Avrupa geleneklerine yöneliktir. Soğuk Savaş yıllarında güvenliği tehlikeye atan tehdit belliydi komünizm ve kaynağı Sovyetler Birliği idi. Ancak Soğuk Savaş sonrasında küreselleşmenin de etkisiyle tehdit algılamaları da küreselleşmiş, kaynağı birden çok devlet olan tehditler haline gelmiştir. Sadece silahlı güce sahip bir devletin yanında çevre, iklim, uluslararası kaçakçılık gibi sorunlar da en az onun kadar güvenliği tehlikeye atan tehditler haline gelmiştir. İşte bu tehditleri bünyesinde barındıran ülkeler de; Batı'nın, Avrupa'nın "yeni Ötekiler'i" olmuştur.

Baktığımızda Avrupa, Batı; modern, iyi, ekonomik ve siyasal olarak gelişmiş şeklinde özelliklere sahip bir Ben olarak tanımlamıştır kendini. Avrupa kimlik oluşumunda Öteki, kültürel Öteki'den daha önemli olmuştur. AB'ye göre geçmiş, bütünleşmeyi tehlikeye atan, sürekli tehdit eden parçalanma dinamiklerini temsil etmiştir. Aynen genelde olduğu gibi AB kendisini komşularına, Ötekiler'e karşı üstün görmüştür. Sahip olduğu insan haklarına saygı, hukuk kurallarına bağlılık, temel hak ve özgürlüklere saygı, demokrasi, eşitlik gibi değerleri evrenselleştirerek ortak iyi olarak Ötekiler'e sunmuştur. Ötekiler'i hem merak edilen hem de korkulan olarak güvenliğini tehdit eden unsurlar olarak görmüştür. Bu nedenle Öteki'nin rasyonel Batı aklı tarafından her zaman bilinir olmasını savunmuştur. Sahip olduğu normlar ve standartlarla onları Ben/Biz'e uyumlu hale getirmek gerekliliğine inanmışlardır.

Üçüncü bölümde, tezin ana çıkış noktası olan kimlik-güvenlik ilişkisinin bir örneği niteliğinde olan Avrupa Komşuluk Politikası'nın Akdeniz'e genişletilmesi incelenmiştir. AB, bu politika ile Akdeniz'de özellikle güneyinde yaptığı kimlik tanımlamasının nasıl bir süreç olduğu güvenlik oluşumuna etkisi incelenmiştir. Yani kısaca AB'nin Akdeniz'de böyle bir kimlik oluşum sürecine girmesinin AB güvenliğini nasıl etkileyeceğine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Avrupa Komşuluk Politikası, genişlemenin artık bir yük olarak algılanmaya başladığı andan itibaren durdurulmasıyla oluşturulan, bir ötekileştirme politikası olmuştur. Çünkü bu politikaya dahil olan komşularının ileride üye olup olmayacağı konusunda bir muğlaklık söz konusudur. Zaten şuan aday konumundaki Türkiye ve Hırvatistan gibi ülkeler bu politikaya dahil edilmemişlerdir. Peki burada Avrupa'yı sınırlarına ulaştığına iten düşünce neydi, yeni komşularının hangi özellikleri onları üye yapamayarak bir öteki haline getirmişti?

Avrupa Komşuluk Politikası, Avrupa-Akdeniz Ortaklığının hedeflere ulaşmada yeterli başarıyı sağlayamaması üzerine Güney Akdeniz'i ve dolayısıyla Ortadoğu'yu da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Komşuluk Politikası'nın Akdeniz ayağına baktığımızda güney kısmında kalan ülkelerin sahip oldukları kalabalık ve eğitimsiz nüfusları, ekonomik yönden gelişmişlik düzeylerinin düşüklüğü, siyasi rejimlerinin anti demokratik oluşu nedeniyle Avrupa güvenliğini tehlikeye atan tehditlerin kaynağı halinde algılandıkları görünür. Bu, onları Akdeniz'in kuzeyinden farklılaştırmış ötekileştirmiştir. Bu gibi değerlerin yanında aynı zamanda coğrafya, din, dil, kültürel yönden de farklılaşmaları, onların Öteki olarak tanımlanmasına sebep olmuştur. Tarihteki Doğu-Batı ayrımı Akdeniz'de Kuzey-Güney ayrımına dönüşmüştür. Nitekim 1986'da Fas'ın bir daha açılmamak üzere üyeliğinin reddedilmesine Avrupalı olmayışı neden olmuştur.

Akdeniz'in güney ülkelerinin Ötekiliği, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı ve Avrupa Komşuluk Politikası ile bir kez daha tescillenmiştir. Avrupa Akdeniz Ortaklığı Politikası ile bölgede AB kimliğinden farklı olarak Öteki'nden, yeni bir güvenlik topluluğu kimliği inşa etmeyi amaçlamıştır. AB'nin Akdeniz Politikası ile Akdeniz'i değiştirme anlayışı içinde Arap dünyasını modernleştirmeye, demokratikleştirmeye çalıştığı görülmektedir. Avrupa, Akdeniz'i düşman Öteki olarak değil işbirliğinin belirli türlerini teşvik edeceği bir Öteki alan olarak görmektedir. Bu politika ile bir Akdeniz sınırı çizilerek, Akdeniz'in güvenliğinin sağlanması ve böylece Avrupa güvenliğinin garanti altına alınması planlanmıştır. Bir de AB dünya siyasetinin merkezi konumundaki bu Akdeniz bölgesi ve doğu kısmı Ortadoğu'daki çatışmaların çözümünde söz sahibi olmayı uluslararası bir güç olma yolunda önemli bir adım olarak görmüştür.

Tehdit ve dostluk arasında, güven ve güvensizlik arasında oldukça ince bir çizgide, Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesindeki yaklaşımlar, hangi Ötekiler bizim gibi olmayı ummaktadır şeklinde bir soru ortaya atmaktadır. Bu önceki AB yaklaşımları için çok farklı bir tehdit anlayışını göstermektedir. AB'de güvenlik endişeleri kendi geçmişine bir dönüşten kaçınma olarak algılanmıştır ve bu günümüz düzeni önceki Avrupa'nın kendisini inkâr etmesi olarak tasarlanmıştır. Böylece AB kendisi ile güvenli hale gelmiştir. Öyle ki güvenlik şimdi AB açısından dış komşularında özellikle Akdeniz'de kendini yeniden üretmede model ve uygulamaları kavramsallaştırılmaktadır. Ben ve Öteki gibi...

1995 Barselona Deklarasyonu'nda ve Komşuluk Politikası'nda Kuzey-Güney ekseninde kültürel etkileşim içinde Avrupalı ve Akdenizli olmak üzere iki ayrı kimlik bulunmaktadır. Akdeniz kimliği, Avrupa güvenliğini tehlikeye atan tehditleri dile getirmek aracılığıyla

yeniden canlanmakta ve Akdeniz kimliği, bölgesel güvenlik inşası girişimlerinden çok daha fazlası olarak AB'nin kendi kimliğini yeniden nasıl inşa ettiğinin açıklanması ile anlaşılabilir. ²⁷⁴ Yani Avrupa Birliği'nin kendi kimliğini inşası ile aslında Akdeniz kimliğini tarif etmiş olmaktadır. Çünkü daha önce ilk bölümde de belirttiğimiz gibi Ben/Biz tanımı ne olduğundan çok ne olmadığı yani Öteki üzerinden tanımlanmaktadır. (I. Bölüm sayfa 14) Avrupa kimliği dayanıklı ve istikrarlı bir kimlik olarak tanıtılırken, Akdeniz kimliği, AB söylem ve politikalarında değişken, istikrarsız bir kimlik olarak algılanmaktadır. Tabi ki bu olumsuz nitelendirme Batı tarafından yapılan bir tanımlamadır.

Bölge ülkelerinde ise Akdeniz kimliği farklı şekillerde algılandı. Örneğin; 1950'lerde Lübnanlı entelektüeller, Avrupa ve Batı'nın Akdeniz kimliği ile benzeştiklerini iddia ettikleri sırada, Arap İslam dünyası ile bağlantılarını vurgulamak için bir araç olarak Akdeniz kimliğini kabul ettiler. ²⁷⁵ Mısır'da ise bağımsızlığın devamında kimlik oluşumunda Batı'da eğitim almış bireyler kendilerinin Avrupa'nın Akdeniz kimliğine ait olduklarını savundular. Akdeniz ne tamamen Avrupa ve Batı, ne de tamamen Arap İslam ve Doğu demektir. ²⁷⁶

Akdeniz, görülmüştür ki; Küresel Akdeniz Politikası olsun, Avrupa Akdeniz Ortaklığı olsun, AGSP olsun, Avrupa Komşuluk Politikası'nın Akdeniz'e genişletilmesi olsun Avrupa için her zaman önemli bir bölge olmuştur. Bu düşman olmayan Öteki, Avrupa'nın güvenliği açısından stratejik bir öneme sahiptir. Güney Akdeniz'in güvensiz, istikrarsız bir bölge olması sonucunda etkileenecek ilk yer Avrupa'dır. Mutlaka Avrupa ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Ancak Avrupa ile bütünleşmesi onların Avrupa Birliğine üyeliği ile gerçekleştirilmesi imkansız olarak görülmektedir. Öncelikle Avrupa ile Güney Akdeniz arasında doğal bir coğrafi sınır, bir deniz bulunmaktadır. Coğrafi ötekileştirme de günümüzde Avrupa'da tekrardan yayılan bir uygulama haline gelmektedir. Ayrıca dil, din, kültür değişmesi zor değerlerin farklılığı da AB'den Güney Akdeniz ülkelerini uzaklaştırmaktadır. Çünkü genişleme ile bu ülkelerin Birlik ile bütünleştirilmesi yoluna gidilmesi Birliğin kültürel çeşitliliğini arttıracak, işlerliğini kaybettirecek ve sonuçta dağılmasına sebep olabilecektir. Bu nedenle de Akdeniz sınırları kesin bir şekilde belli bir Öteki'dir ve kendi güvenliği açısından mutlaka uyumunun sağlanması, bir şekilde etki altında tutulması gerekmektedir. Akdeniz'e yönelik Avrupa Komşuluk Politikası ve son dönemde bu politika çerçevesinde devam ettirilen AB'nin Akdeniz ülkeleri ile ikili ilişkilerini tamamlayan nitelikte olan Akdeniz İçin Birlik gibi diğer resmi belge ve politikalarda Akdeniz'in güneyi bir Öteki olarak belirtilmesi de

²⁷⁴ Korkmaz, "Constructing the Mediterranean...", 152.

²⁷⁵ Bilgin, "A Return to Civilisational...", 273.

²⁷⁶ a.g.e, 273

ancak uygulamalarda algının bu yönde olduğu açık bir şekilde görölmektedir. Sonuçta, AB kendi güvenliğinin devamlılığını sağlamak için diğerk politikalarında olduğu gibi Avrupa Komşuluk Politikası'nı Akdeniz'e yönelik genişleterek burada Avrupa kimliğinden farklı olarak ayrı bir kimlik ve güvenlik alanı yaratmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Balkır, Canan. **Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: Mare Nostrum'dan Birarada Yaşamaya.** İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Yayınları No:1, 2007.

Brown, Chris, Kirsten Ainley. **Uluslararası İlişkileri Anlamak.** çev. Arzu Oyacıoğlu, İstanbul: Yayın Odası, Nisan 2008.

Buzan, Barry, Ole Waever. **Regions and Powers: The Structure of International Security.** Cambridge: Cambridge University Press, 2003

Canbolat, S. İbrahim. **Avrupa Birliği: Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler.** 3. bs. İstanbul: Alfa Yayınları, Ekim 2002.

Cooper, Robert. **The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century,** New York: Grove Press, 2003.

Çelebi, Aykut. **Avrupa: Halkların Siyasal Birliği.** İstanbul: Metis Yayınları, Ekim 2002.

Çomak, Hasret. **Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrası Avrupa'da Güvenlik Yapılanması Sorunları.** İstanbul: TASAM Yayınları, 2005.

EURO-MED PARTNERSHIP. **Ragional Strategy Paper 2002-2006 and Ragional Indicative Programme 2002-2004.** 6 December 2001.

Güney, A. Nurşin. **Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD.** İstanbul: Bağlam Yayınları, 2006.

Keyman, E. Fuat. **Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek.** Çev. Simten Coşar. İstanbul: Alfa Yayınları, Ekim 2000.

Kolodziej, A. Edward. **Security and International Relations.** Cambridge: Cambridge University Press. 2005.

McSweeny, Bill. **Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations.** Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Merlingen, Michael, Rosa Ostrauskaite. **European Security and Defence Policy: An Implementation Perspective.** London and New York: Routledge, 2008.

Neumann, B. Iver. **Uses of Other: The East in European Identity Formation.** Minnesota: University of Minnesota Press, 1999.

Said, Edward. **Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları.** Çev. Berna Ülner. İstanbul: Metis Yayınları, Mart 1999.

Terrif, Terry, Stuart Croft, Lucy James and Partick M. Morgan. **Security studies Today**. 2. bs (1. bs 1999) USA: Polity Press: 2001.

Williams, D. Paul. **Security Studies an Introduction**. New York: Routledge, 2008.

MAKALELER

Barcelona Process: Union for the Mediterranean". **Joint Euromed ECOFIN and FEMIP Ministerial Meeting Luxembourg, 7 October 2008.**

Abizadeh, Arash. "Does Collective Identity Presuppose an Other? On the Alleged in Coherence of Global Solidarity". **The American Political Science Review**. Vol. 99. No. 1 (February, 2005): 45-60.

Adler, Emanuel, Beverly Crawford. "Normative Power: The European Practice of Region Building and the Case of the Euro-Mediterranean Partnership (EMP)". **Institute of European Studies University of California**. Working Paper 040400 (April 2004): 1-61.

Adler, Emmanuel. "Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics". **European Journal of International Relations**. V. 3 (1997): 319-363.

Adler, Emanuel, Michael Barnett. "Security Communities in Theoretical Perspective". **Security Communities**. Emanuel Adler, Michael Barnett. Cambridge: Cambridge University Press, 1998: 3-28.

Andreev, A. Svetlozar. "The Future of European Neighbourhood Policy and the Role of Regional Cooperation in the Black Sea Area". **Southeast European and Black Sea Studies**. V. 8. No. 2 (June 2008): 93-108.

Balch, Alex, Hakim Dorbuche. "Europe and North Africa: Theoretical Research Challenges". **Mediterranean Politics**. V. 11. No. 3 (November 2006): 447-451.

Barbe, Esther, Elisabeth Johansson-Nogues. "The EU as a modest 'force for good': The European Neighbourhood Policy". **International Affairs**. V. 84 (2008): 81-96.

Bendiek, Annegret. "Cross-Pillar Security Regime Building in the European Union: Effects of the European Security Strategy of December 2003". **European Integration Online Papers**. V. 10. (September 2006): 1-17.

Bengtsson, Rikard. "Constructing Interfaces: the Neighbourhood Discourse in EU External Policy". **Journal of European Integration**. V. 30. No. 5 (December 2008): 597-616.

Bilgin, Pinar. "A Return to Civilisational Geopolitics in the Mediterranean? Changing Geopolitical Images of the European Union and Turkey in the Post-Cold War Era". **Geopolitics**. V. 9. No. 2 (Summer 2004): 269-291.

Biscop, Sven. "The European Security Strategy and the Neighbourhood Policy: A New Starting Point for a Euro-Mediterranean Security Partnership". **EUSA Ninth Biennial International Conference. 31 March- 2 April 2005**. Austin, Texas: Brussel Royal Institute for International Relations.

_____. "Opening up the ESDP to the South: A Comprehensive and Cooperative Approach to Euro-Mediterranean Security", **Security Dialogue**, v. 34. n. 2 (2003)

- Boening, B. Astrid. "Regional Security through Synergistic Integration: A Euro-Mediterranean Regional Security Complex?". **Presentation at the Panhellenic Conference on the International Political Economy in the 21st Century: Towards Globalization or Regionalization? Inter-Regionalism Session May 16-18 2007.** Athens, Greece: University of Miami: 1-19.
- _____. "Enhancing the Efficacy of the EMP through intensified Iterations in the Political, Economic and Socio-Cultural Harmonization between the EU and its Southern- and Eastern Mediterranean Neighbors". **Presentation at the University of Crete/ Jean Monnet European Centre of Excellence Conference on the Euro-Mediterranean Partnership (EMP): October 25 – 27, 2007.** University of Miami: 1-20.
- Bogutcaia, Galina, Giselle Bosse. "Lost in Translation? Political Elites and the Interpretative Values Gap in the EU's Neighbourhood Policies". **Contemporary Politics**. V. 12. No. 2 (June 2006): 117-137.
- Browning S. Cristopher, Pertti Joenniemi. "Geostrategies of the European Neighbourhood Policy". **European Journal of International Relations**. V. 14 (2008): 519-551.
- Calhoun, Craig. "The Virtues of in Consistency: Identity and Plurality in the Conceptualisation of Europe". **Constructing European's Identity: Issues and Tradeoffs**. Ed. Lars Eric Cederman. Oxford: Somerville College, 3 April 1997: 13-26
- Challand, Benoit. "From Hammer and Stickle to Star and Crescent: The Question of Religion for European Identity and a Political Europe". **Religion, State and Society**. V. 37. No. ½ (March/June 2009): 65-80.
- Commision of the European Communities. "Barcelona Process: Union for the Mediterranean". 319 (20 May 2008): 1-13.
- _____. "The Euro-Mediterranean Partnership: Advancing Regional Cooperation to Support Peace, Progress and Inter-Cultural Dialogue". **Lisbon Euro-Mediterranean Foreign Affairs Conference, 5-6 November 2007.** Brussel: 1-10.
- Crombois, F. Jean. "The European Neighbourhood Policy and the EU Actions in the Field of Conflict Management: Comparing Eastern Europe and the Maghreb". **Sixth Annual Pan-European Conference on International Relations, September 12-15.** Turin, Italy: Bulgaria American University: 1-28.
- Çırakman, Aslı. "Avrupa Fikrinden Avrupa Merkezçiliğe". **Doğu Batı Düşünce Dergisi**. y. 4. s. 14 (Şubat-Mart-Nisan 2001): 28-46.
- _____. "Oryantalizmin Varsayımsal Temelleri: Fikri Sabit İmgelem ve Düşünce Tarihi". **Doğu Batı Düşünce Dergisi**. y. 5. s. 20 (Ağustos- Eylül- Ekim 2002): 189-205.
- Dannreuther, Roland. "The European Security Strategy's Regional Objective: The Neighbourhood Policy". **The EU and the European Security Strategy: Forging a Global Europe**. ed. Sven Biscop and Jan Joel Andersson London: Routledge, 2008: 63-78.

- Del Sarto, A. Rafealle, Tobias, Schumacher. "From EMP to ENP: What's at Stake with the European Neighbourhood Policy towards the Southern Mediterranean". **European Foreign Affairs**. Review 10 (2005): 17-38.
- Diez, Thomas. "Europe's Others and the Return of the Geopolitics". **Cabmridge Review of International Affairs**. Volume 17. No. 2 (July 2004): 319-335.
- _____, Michelle Pace. "Normative Power Europe and Conflict Transformation". **2007 EUSA Conference, 17-19 May 2007**. Montreal: University of Birmingham.1-16.
- Drorian, Sevgi. , "Rethinking European Security: The Inter-Regional Dimension and the Turkish Nexus". **European Security**. Vol. 14. No. 4 (December 2005): 421-441.
- Ellner, Andrea. "Regional Security in a Global Context: A critical Appraisal of European Approaches to Security". **European Security**. V. 17. No. 1 (2008): 9-31.
- Ertuğrul, Kürşat. "AB ve Avrupalılık". **Doğu Batı Düşünce Dergisi**. y. 4. s. 14 (Şubat-Mart-Nisan 2001): 144-155.
- Ferguson, H. Yale and Richard, W. Mansbach. "Global Politics at the Turn of the Millennium: Changing Basis of Us and Them". **International Studies Associations**. (1999): 77-107.
- Güney, A. Nurşin. "The Region-Building Practices of the EU in the Mediterranean: The EMP and ENP, What is Next?". **European Security**. V. 17. No. 1 (March 2008): 123-139.
- Haukkala, Hiski. "The European Union as a Regional Normative Hegemon: The Case of European Neighbourhood Policy". **Europe-Asia Studies**. V. 60. No. 9 (November 2008): 1601-1622.
- Holden, Patrick. "The European Union's Mediterranean Policy in Theory and Practice". **Mediterranean Politics**. V. 14. No. 1 (March 2009): 125-134.
- Hopf, Ted. "The Promise of Constructivism in International Relations Theory". **International Security**. Vol. 23, No. 1 (Summer 1998): 171-200.
- Huntington, P. Samuel. "Medeniyetler Çatışması mı?". **Doğu Batı Düşünce Dergisi**. y. 10. s. 41. (Mayıs-Haziran Temmuz 2007): 83-106.
- Huysmans, Jef. "Defining Social Constructivism in Security Studies: The Normative Dilemma of Writing Security". **Alternatives**. V. 27 (2002): 41-62.
- Ifversen, Jan, Christoffer Kolvraa. "European Neighbourhood Policy as Identity Politics". **EUSA Tenth Biennial International Conference 17-19 May 2007**. Montreal, Canada: University of Aarhus Denmark: 1-33.
- Jeandespoz, Julien. "Labelling the Neighbourhood: Towards a Genesis of the European Neighbourhood Policy". **Journal of International Relations and Development**. V. 10 (2007): 387-416.
- Kahraman, Serpil. "AB-Akdeniz Bölgesel Politikaları ve Türkiye'nin Uyumu". **Journal of Yasar University**. c. 3, s. 12 (2008)

- Kaldor, Mary, Mary Martin, Sabine Selchow. "Human Security: A European Strategic Narrative". **International Policy Analysis**. (February 2008): 1-3.
- Kaya, Sezgin. Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**. c. 63. s. 3 (2008): 84-111.
- Kernic, Franz. "European Security İn Transition: The European Security Architecture Since the End of the Second World War". **European Security in Transition**. Ed. Gunther Hauser, Franz Kernic. Hampshire, England: Ashgate Publishing, 2006. 5-21.
- Keyman, E. Fuat. "Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında Öteki Sorunu". **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark**. Der. Fuat Keyman, Mahmut Mutman, Mesut Yeğenoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996
- Kona, Güngörmüş, Gamze Özönur, Zeynep Özönur. "AB Sınırları ve Genişleme Problemi". **Changes and Transformations in the Socio-economic and Political Structure of Turkey within the EU Negotiations Conference 16-18 Mart 2006**. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Stiftung Zentrum Für Türkeisstudien, Universität Essen Duisburg. <http://strateji.cukurova.edu.tr/AVRUPA/AB%20Sempozyumu.pdf> [20.02.2010].
- Korkmaz, Vişne. "Constructing the Mediterranean in the Face of New Threats: Are the EU's Words Really New?". **European Security**. V. 17. No. 1 (March 2008): 141-160.
- Kastor, Riva. "What Identity for Europe". **Martindale Center College of Business and Economics Lehigh University Working Paper**. May 2004: 1-24.
- Küçük, Mustafa. "Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşü Anlamak". **Ege Akademik Bakış**. V. 9. No. 2 (2009): 771-795.
- Langenhove, Luke Van, Ana, Cristina, Costea. "EU's Foreign Policy Identity: From 'New Regionalism' to Third Generation Regionalism?". **Comparative Regional Integration Studies Programme (UNUCRIS) UN University**.
- Lavenex, Sandra. "A Governance Perspective on the European Neighbourhood Policy: Integration Beyond Conditionality?". **Journal of European Public Policy**. V. 15. No. 6 (September 2008): 938-955.
- Malmvig, Helle. "Caught Between Cooperation and Democratization: The Barcelona Process and the EU's Double-Discursive Approach". **Journal of International Relations and Development**. V. 9 (2006): 343-376.
- Manners, Ian. "The European Union as a Normative Power: A Response to Thomas Diez". **Millennium - Journal of International Studies**. V. 35 (2006): 167-180.
- _____ and Richard, G. Whitman. "The Different Engine: Constructing and Representing the International Identity of the European Union". **Journal of European Public Policy**. V.10. No. 3 (June 2003): 380-404.
- _____. "European Union-Normative Power and the Security Challenge". **European Security**. V. 15 No. 4 (December 2006): 405-421.

- McDonald, Matt. "Security, Sovereignty and Identity". **Jubilee Conference of the Australasian Political Studies Association. October 2002.** Canberra: Australian National University: 1-14.
- Mitzen, Jennifer. "Anchoring Europe's Civilizing Identity: Habits, Capabilities, and Ontological Security". **Journal of European Public Policy.** V. 13. No. 2 (March 2006): 270-285.
- Neumann B. Iver. "European Identity and Its Changing Others". **EU Summit Fringe Conference "Constructing New Identities in Transforming Europe: Enlargement and Integration: Are They Compatible?". 5 October 2006.** Paper No: 710. Helsinki of University: 1-14
- O'Brennan, John. Bringing Geopolitics Back In: Exploring the Security Dimension of the 2004 Eastern Enlargement of the European Union". **Cambridge Review of International Affairs.** V.19, No. 1 (March 2006): 155-169.
- Özdemir, Haluk. "Küreselleşme, AB ve Türkiye Üçgeninde Kimlik Parçalanması ve Kimlik Yönetişimi". **Uluslararası İlişkiler Dergisi.** C.3. S.9 (Bahar 2006):173-203.
- Pace, Michelle. "The Politics of Regional Identity: Meddling with the Mediterranean?". **Europe in the World Centre (EWC) , 22 May 2006.** University of Liverpool: 1-10.
- _____. "The Euro-Mediterranean Partnership and the Common Mediterranean Strategy: European Union Policy from a Discursive Perspective". **Geopolitics.** s. 9. n. 2 (Summer 2004)
- _____. "The Ugly Ducking of Europe: The Mediterranean in the Foreign Policy of the European Union". **Journal of European Area Studies.** V. 10. No. 2 (2002): 189-209.
- Reisman, Michael. "Designing and Managing the Future of the State". **European Journal of International Law.** v. 8, n. 3 (1997) (Aktaran: Ellner, Andrea. "Regional Security in a Global Context: A critical Appraisal of European Approaches to Security". **European Security.** V. 17. No. 1 (2008): 9-31).
- Richmond, P. Oliver. "Emerging Concepts of Security in the European Order: Implications for Zones of Conflict at the Fringes of the EU". **European Security.** V. 9, No. 1 (Spring 2000): 41-67.
- Rumelili, Bahar. "Constructing Identity and Relating to Difference: Understanding the EU's Mode of Differentiation." **Review of International Studies.** V.30. (2004): 27-47.
- Schöpflin, George, "The Construction of Identity". **Österreichischer Wissenschaftstag.** (2001): 1-10.
- Smith, E. Karen. "The Outsiders: The European Neighbourhood Policy". **International Affairs.** V. 81. No. 4 (2005): 757-773.
- Solingen, Etel. "The Triple Logic of the European–Mediterranean Partnership: Hindsight and Foresight". **International Politics.** V. 40 (2003): 179-194.

- Stefanova, Boyka. "European Union as a Security Actor: Security Provision Through Enlargement". **World Affairs**. V. 168. No. 2 (2005): 51-66.
- Stetter, Stephen. "Theorising the European Neighbourhood Policy: Debordering and Rebordering in the Mediterranean". **EUI Working Paper RSCAS No. 2005/34**. Florence: European University Institute, December 2005: 1-17.
- Tulmets, Elsa. "Can the Discourse on "Soft Power" Help the EU to Bridge its Capability-Expectations Gap?". **European Political Economy Review**. No. 7 (Summer 2007): 195-226.
- Tunç, Ayça. "Uluslararası Bağlamda Öteki ve Yabancı Olanın Haber Medyasındaki Temsili Merkezinde Haber ve Gerçeklik Arasındaki İlişki". **Sosyal Gelişim Dergisi**. Yıl. 1. Sayı. 1 (Haziran 2010): 49-60.
- Turan, P. Aslıhan. "AB Güvenlik Aktörü Olmaya Ne Kadar Yakın?". **Bilge Strateji**. c.1 s. 3 (Güz 2010): 28-51.
- Turna, Babür, B. "Şarkiyatçılığı Anlamak: Edward Said'in Şarkiyatçılık'ı Üzerine Notlar". **Doğu Batı Düşünce Dergisi**. y. 5. s. 20 (Ağustos- Eylül Ekim 2002): 219-241.
- Tutal, Nilgün. "Doğu ve Amerika Arasında Avrupa". **Doğu Batı Düşünce Dergisi**. y. 6. s. 23 (Mayıs- Haziran-Temmuz 2003): 163-175.
- Uzun, Ertuğrul. "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Barselona Süreci". **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. c.3, s. 1 (2003): 1-32.
- Volpi, Frederic. "Introduction: Strategies for Regional Cooperation in the Mediterranean: Rethinking the Parameters of the Debate". **Mediterranean Politics**. V. 11. No. 2 (July 2006): 119-135.
- Waever, Ole. "Insecurity, Security and Asecurity in the West European Non-War Community". **Security Communities**. Emanuel Adler, Michael Barnett. Cambridge: Cambridge University Press, 1998: 69-119.
- _____. "Constellation of Securities in Europea". **Globalization, Security and the Nation-State: Paradigms in Transition**. Ed. Ersel Aydınli and James N. Rosenau. Albany: State University of New York, 2005: 151-174.
- _____. "Imperial Metaphors: Emerging European Analogies to Pre-Nation-State Imperial Systems". **Geopolitics in Post Wall Europe: Security, Territory and Identity**. eds. Ola Tunander, Pavel Baev and Victoria Ingrid Einagel, London: Sage, 1997
- Walkenhorst, Heiko. "Constructing the European Identity-Trap or Gap?: European Integration Between Community-Building and Path-dependency", Limerick Papers in Politics and Public Administration. No. 1 2008: 1-24.
- Wendt, Alexander. "Collective Identity Formation and the International State". **The American Political Science Review**. Vol. 88, No. 2 (June, 1994): 384-396.
- Youngs, Richard. "The European Union and the Promotion of Democracy". Oxford University Press: 1-26.

Zaiotti, Ruben. "Of Friends and Fences: Europe's Neighbourhood Policy and the Gated Community Syndrome". **Journal of European Integration**. V. 29. No. 2 (May 2009): 143-162.

Zehfuss, Maja. "Constructivism and Identity: A Dangerous Liaison, Alexander Wendt and His Critics". **Constructivism and International Relations**. ed. Stefano Guzzini and Anna Leander. Oxon, Routledge. 2006: 93-117.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- Akçadağ, Emine. "Avrupa Komşuluk Politikası". BİLGESAM,
http://www.bilgesam.com/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=536:avrupa-komuluk-politikas&catid=70:ab-analizler&Itemid=134 [02.03.2010].
- "Arap Mağrip Birliği (Arab Maghreb Union)". Encyclopedia Britannica.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/31499/Arab-Maghrib-Union> [02.03.2011]
- "Avrupa Genişleme Strateji Belgesi (European Enlargement Strategy) ". Kasım 2005.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0561:FIN:EN:PDF> [29.12.2010].
- "Avrupa Genişleme Strateji Belgesi (European Enlargement Strategy) ". Kasım 2006.
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/com_649_strategy_paper_en.pdf [29.12.2010].
- "Avrupa Komşuluk Politikası (Euroean Neighbourhood Policy)". European Union.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf [01.09.2010].
- "Barcelona Decleration". **Euro-Mediterranean Conference, 27/28-11-95.**
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/july/tradoc_124236.pdf [30.12.2010].
- Barcelona Plus: Toward a Euro-Mediterranean Community of Democratic States". **A EuroMeSCo Report.** Nisan 2005.
http://www.euromesco.net/media/barcelonaplus_en_fin.pdf [02.01.2011].
- Chilosi, Alberto. "The European Union and Its Neighbours: Everything but Institutions?", (25 November 2006). http://mpira.ub.uni-muenchen.de/925/1/MPRA_paper_925.pdf [02.04.2011].
- Çalış, Şaban, Erdem Özlük. "Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapisökümü: İdealizm-Realizm Tartışması".
http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/%C5%9Eaban%20%C3%87ALI%C5%9E%20-%20Erdem%20%C3%96ZL%C3%9CK/%C3%87ALI%C5%9E,%20%C5%9EABAN%20VD..pdf, [10.02.2011].
- "Daha İyi Bir Dünyada Daha Güvenli Bir Avrupa". Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi (European Security Strategy). <http://eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> [01.09.2010].
- Duchesne, Sophie. "Waiting for European Identity: Preliminary Thoughts About the Identification Process with Europe".
http://oxpo.politics.ox.ac.uk/materials/SD_Waiting_EuropeanIdentity.pdf [26.04.2011].
- Efe, Haydar. "Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'da Ortak Dış Politika Oluşturma Çabaları", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, c.9 No. 1 (2010): 45-60.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/1327/15327.pdf> [27.11.2010].
- Ekşi, Muharrem. "AB'nin Akdeniz Güvenlik Stratejisi: Avrupa-Akdeniz Ortaklığı".
<http://www.tasam.org/File/AB%20AAO%20makale.pdf> [14.03.2011].

- “European Neighbourhood and Partnership Instrument”.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_euromed_rsp_en.pdf. [02.12.2010].
- “European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI)”. Regional Strategy Paper (2007-2013) and Regional Indicative Programme (2007-2010) for The EuroMediterranean Partnership, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_euromed_rsp_en.pdf [15.03.2011].
- Fatic, Alexander. “Conventional and Unconventional – ‘Hard’ and ‘Soft’ Security: the Distinction”. **South-East Europe Review** (Mart 2002): 93-98.
http://www.boeckler.de/pdf/South-East_Europe_Review-2002-03-p93.pdf [02.05.2011].
- “First Euro Mediterranean Ministral Meeting on Migration”. Algarve: 18-19 November 2007.
<http://www.sef.pt/documentos/56/AGREEDCONCLUSIONS18NOVEMBER.pdf> [22.02.2011]
- Gökbaş, Seval. “Çok Kutuplu Yeni Dünya Düzeninde Güvenlik Algısı”, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM). <http://kamudiplomasisi.org/pdf/yeniguvenlikalgisi.pdf> [13.12.2010].
- Holm, Ulla. ‘EU’s Neighbourhood Policy: A Question of Space and Security’. **DIIS Working Paper**. Copenhagen: 2005/22,
http://www.diis.dk/graphics/Publications/WP2005/22_uho_EUs_Neighbourhood.pdf.pdf [15.02.2011].
- Hubner, Donuta. “Enlargement Neighbourhood Policy and Globalisation. The Need for an Open Europe”. Edinburgh: 21 September 2006.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/534&format=HTML&aged=1&language=EN> [15.03.2011].
- Jacob, Dirk, Robert, Majer. “European Identity: Construct, Fact and Fiction”.
<http://users.belgacom.net/jacobs/europa.pdf> [05.12.2010].
- Kona, Güngörmüş. Gamze Özönur, Zeynep Özönur, “"AB Sınırları ve Genişleme Problemi". **Changes and Transformations in the Socio-economic and Political Structure of Turkey within the EU Negotiations Conference 16-18 Mart 2006**. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Stiftung Zentrum Für Türkeistudien, Universität Essen Duisburg. <http://strateji.cukurova.edu.tr/AVRUPA/AB%20Sempozyumu.pdf> [25.12.2006].
- “Mağrip (Maghreb)”. Encyclopedia Britannica.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/356614/Maghrib> [02.03.2011].
- Manners, Ian. “The Concept of Normative Power in World Politics”. **DIIS BRIEF**. (May 2009).
http://www.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2009/B09_maj__Concept_Normative_Power_World_Politics.pdf [30.04.2011].
- Özçalık, Sevil. “Ötekileştirme ve İşlevleri”. <http://www.daplatform.com/images/otekilesme%20ve%20islevleri.pdf> [13.12.2010].

- Özlük, Erdem. "Avrupa Kimlik Oluşumunda Mental, Suni ve Doğal Sınırların Fonksiyonları". <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/demokrasi/demokrasi10.pdf> [10.06.2010].
- Polatlı, Ahmet. "Post-Yapısalcılık". <http://www.makaleler.com/bilim-makaleleri/post-yapisalcilik.htm> [15.01.2011].
- "Postmodernism". Encyclopedia Britannica. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1077292/postmodernism> [14.02.2011].
- "President George Walker Bush Speech After September 11th". (20.11.2001) The History Place: Great Speeches Collection. <http://www.historyplace.com/speeches/gw-bush-9-11.htm> [13.01.2011].
- Risse, Thomas. "Neo-Functionalism, European Identity and the Puzzles of European Integration". **Journal of European Public Policy**. (23.11.04) http://userpage.fu-berlin.de/~atasp/texte/haas_jepp_tr.pdf [20.11.2010].
- Prodi, Romano. "A Wider Europe-A Proximity Policy as the Key to Stability". **Sixth ECSA World Conference, 6 December 2002**, Brussels. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/02/619&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [15.03.2011].
- Schafer, Isabel. "The EU's Mediterranean Policy: Competing Frameworks Actors and Dynamics From Above". http://ddata.over-blog.com/xxxyyy/2/48/17/48/Fichiers-pdf/Hors-Europe/Eu_Med_Isabel_Schafer.pdf [01.06.2010].
- Sorensen, Jackson. "Social Constructivism". http://www.oxfordtextbook.co.uk/orc/Jackson_sorensen3e/.
- "Tehdit, Fırsat ve Değişim". **BM Üst Düzey Panel Raporu. Aralık 2004**. <http://www.un.org.tr/includes/files/18.pdf> [04.12.2010].
- Tepebaş, Ufuk. "Soğuk Savaş ve 11 Eylül Sonrası Uluslararası Sistemdeki Değişimin Güvenlik Algılamalarına Etkisi ve Türkiye". Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM). <http://www.tasam.org/images/tasam/tepebas.pdf> [16.12.2010].
- "The EU and Immigration: Opportunities and Challenges". **EUFOCUS**. (September 2008). <http://www.eurunion.org/News/eunewsletters/EUFocus/2008/EUFocus-Immigrat-9-08.pdf> [20.03.2011].
- "Towards a Common European Union Immigration Policy". http://ec.europa.eu/home-affairs/policies/immigration/immigration_intro_en.htm. [20.03.2011].
- "Treaty of Maastricht on European Union". 7 February 1992. <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> [01.03.2011].
- "Union For the Mediterranean". http://www.eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm [25.02.2011].
- "U.S/ Middle East Project". <http://www.usmep.us/usmep/> [15.03.2011].

Verheugen, Gunther. "EU Enlargement and the Union's Neighbourhood Policy". **Diplomatic Academy. 27 October 2003.** Moscow.http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/verheugen-russia-eu_enlargement_and_the_union_en.pdf [15.03.2011].

_____. "Towards a Wider Europe: The New Agenda". The European Neighbourhood Policy **Prime Ministerial Conference of the Vilnius and Visegrad Democracies, 19 March 2004.** Bratislava.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/04/141&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [15.03.2011].

Waldner, Ferrero. "Migration, External Relations and the ENP". 24 January 2006
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/30&type=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [15.03.2011].

_____. "The EU, the Mediterranean and the Middle East: A Partnership for Reform". **The German World Bank Forum "Middle East & Germany: Change & Opportunities" Speech 2 Jun. 2006.** Hamburg.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/341&type=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [15.03.2011] .

_____. "The European Neighbourhood Policy: Bringing Our neighbours Closer, Giving the Neighbours a Stake in the EU Internal Market". **10th Euro-Mediterranean Economic Transition Conference. 6 June 2006.** Brussels.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/346&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> [15.03.2011].

"Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations with Our Eastern and Southern Neighbours". COM(2003). 11.03.2003. Brussels.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf [12.12.2010].

"Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası, Küresel Akdeniz Politikası".
<http://www.medeas.be/index.html?page=2&lang=en&doc=767> [15.02. 2011].

TEZLER

Keskinbıçak, Duygu. “The European Neighbourhood Policy: More than a Partnership Less than a Membership”. Yüksek Lisans Tezi. İzmir Ekonomi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Tolunay, Selin. “Avrupa Birliği Kültür Politikalarının Avrupa Kimliği Üzerine Etkileri”. Yüksek Lisans Tezi. Başkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Avrupa Birliği Yüksek Lisans Programı, 2007.

ÖZGEÇMİŞ

06.08.1980 Tarihinde Muğla'nın Fethiye ilçesinde doğmuştur. İlk ve Orta öğrenimini Fethiye'de tamamlamıştır. 1999 yılında Fethiye Süper Lisesi'ni, 2003 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimini bitirmiştir. 2008 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde Yüksek Lisans eğitime başlamış ve halen eğitime devam etmektedir.